

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

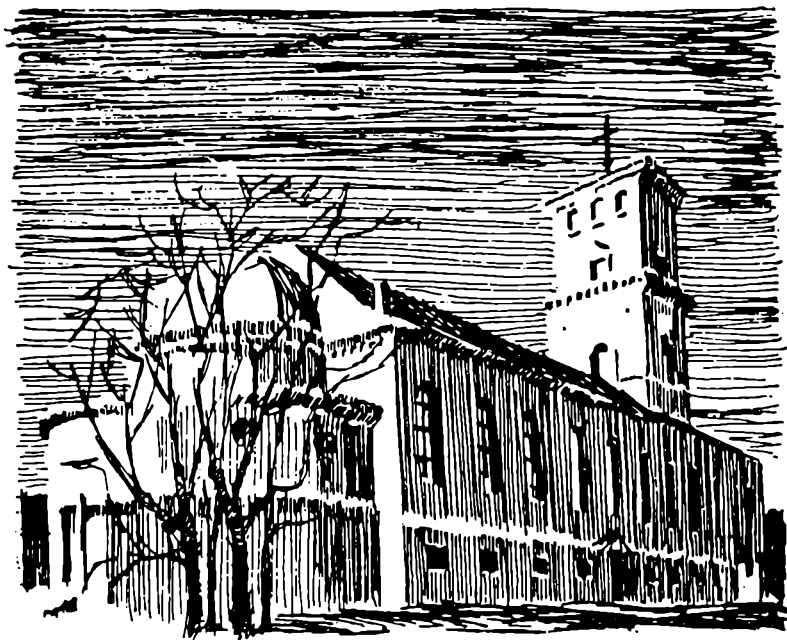
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Årbog for
KØBENHAVNS STIFT
1991

Årbog for
KØBENHAVNS STIFT

1991

Københavns Stiftsårbog 1991
Udgivet af Københavns Stifts landemode

Redaktionsudvalg:

Kirsten Boas, Arne Bugge, Hans Chr. Sørensen
Anders Gadegaard og Jens Arendt (redaktør).

Tryk: Nørrebro Bog- & Offsettryk ApS
Trykt på 115 g Designers Matt
Sats: 10 pkt. Times

ISBN 87-89096-05-3
ISSN 0902-4190

Omslagsillustration:

*Sven Havsteen-Mikkelsen: »Jesus stiller stormen på søen«.
Altertavle i Sct. Nicolai Kirke, Rønne 1991*

INDHOLDSFORTEGNELSE

Løft troens skjold!	
Prædiken af biskop Ole Bertelsen	s. 5

I-TEMA: KØBENHAVNS STIFTS SOGNESTRUKTUR

Indledning	
af sognepræst Jens Arendt	s. 10

Kirken på tærsklen	
af Ebbe Kløvedal Reich	s. 16

Fra Absalon til den syvende Vor Frue	
af domprovst Arne Bugge	s. 30

Sognet som administrativ enhed	
af departementschef Preben Espersen	s. 39

Folkekirken i København i lyset af sogneanalyserne fra 1990	
af universitetslektor Hans Raun Iversen	s. 45

Storbyens sognestruktur	
af provst Erik Norman Svendsen	s. 59

Ind i fremtiden – Ud i karreerne?	
af provst Finn Ellerbek	s. 69

Økonomien først – ånden næst	
af sognepræst Claus Oldenburg	s. 80

Nogle ændringer i den bornholmske sognestruktur	
af sognepræst Jens Arendt	s. 87

Helligåndskirken – midt i byen	
af sognepræst Gurli Vibe Jensen	s. 97

Med Tordenskjolds soldater i Golfen
af orlogspræst Ejgil Bank Olesen . . . . . s. 105

II-ACTA SYNODI DIONYSIANAE

Prædiken ved landemodegudstjenesten
i Vor Frue Kirke den 9. oktober 1991
af provst Hans Lundsteen . . . . . s. 113

Hvor går København hen?
Uddrag af overborgmester Jens Kramer Mikkelsens
tale ved det udvidede landemode . . . . . s. 117

Landemodeberetning 1991
ved biskop Ole Bertelsen . . . . . s. 122

Kirken i Grønland 1991
ved vicebiskop Kristian Mørch . . . . . s. 130

Referat af landemodeforhandlingerne
den 9. oktober 1991 i Københavns Bispegård
ved stiftskontorchef Jørgen Christiansen . . . . . s. 133

Rapport fra Stiftsudvalget for Ydre Mission
ved stiftspræst Inger Krogh Nielsen . . . . . s. 137

Præster: Tilgang – afgang 1/10 1990-30/9 1991 . . . . s. 140

Landemodeberetning 1/10 1990-30/9 1991 . . . . . s. 142

Navne og adresser . . . . . s. 144

Regnskab for Københavns Stiftsfond 1990 . . . . . s. 153

Regnskab for landemodelegaterne . . . . . s. 156

Løft troens skjold

Østermarie kirke – 100 år.

Prædiken af biskop Ole Bertelsen

Tekst: Johannes Evangeliet, kap. 4, vers 46-53.

Og i Kapernaum var der en kongelige embedsmand, hvis søn lå syg. Da han hørte, at Jesus var kommen fra Judæa til Galilæa, drog han hen til ham og bad om, at han ville komme ned og helbrede hans søn; thi han lå for døden. Jesus sagde da til ham: »Hvis I ikke får tegn og undere at se, vil I ikke tro.« Embedsmanden siger til ham: »Herre! kom, før min lille dreng dør.« Jesus siger til ham: »Gå hjem! din søn lever.« Manden troede det ord, Jesus sagde til ham, og gik. Og allerede medens han var på hjemvejen, mødte han sine tjenere, som sagde, at hans dreng levede. Så spurgte han dem ud om den time, da det var blevet bedre med ham; og de sagde til ham: »I går ved den syvende time forlod feberen ham.« Da forstod faderen, at det var sket netop i den time, da Jesus sagde til ham: »Din søn lever«; og han selv og hele hans husstand kom til troen.

AMEN!

Hér møder vi en mand, som bestemt ikke har fine motiver til at regne med rygtet om Jesus af Nazareth, der går omkring og gør vel. Han er nødt til at tro det rygte. Religiøs interesse er en by på månen for ham. Han kommer til Jesus, fordi han er nødt til det. Hans kære dreng er ved at dø. Enhver, som har børn og har været i en lignende situation som denne mand, behøver ikke en udpensling af den sag. Der røres ved vore øjstene, når vore børn lider. Det er for resten lige meget, om de ikke er børn længere, det passer stadig. Forgyldningen skaller af os. Vi er nøgne i vor afmagt. Drømme og forhåbninger, som var knyttet til vort barn, kvases i den truende døds kværn. Der står et gus op omkring os fra afgrunden. Dødens uimodståelige og uimodsigelige magt ligesom hånler af os. Af vor naivitet, vor mangel på realitetssans. Det gælder ikke bare en situation som den i denne evangeliske historie. Det gælder hver eneste gang, der hænder os noget, der river alle vore håb og vore illusioner om os selv og andre i stykker og skræmmende

klart – beskæmmende klart – afslører, at vi ikke magter dét liv, som er vort liv, at vi ikke magter tilværelsen, ganske enkelt.

Det gør vi dybest set aldrig. Men vi vil ikke indrømme det. Og så omgiver vi os med sikkerhed og med logik og soler os i andres meninger om os og vor indflydelse. Og pludselig ligger vi der i al vor nød. Det er da i hvert fald godt, at tavsheden ikke omgav vor Herre Jesus. Hans gerninger talte for ham. De skabte det gode rygte, som også nåede denne embedsmand. Rygtet er årsagen til, at han overhovedet finder på at komme til Jesus med al sin nød. Og det gør han så i en sikkert meget lille tillid til, at rygtet taler sandt. Sådan på forhånd i al fald. Men denne lille tillid bliver sat på en hård prøve.

Herrens reaktion på mandens nødråb er mærkelig. Afvisende. Jesus er tilsyneladende træt af denne iver efter, at han skal gøre et under. »Hvis I ikke får tegn og undere at se, vil I ikke tro.« Som det var tro, denne mand var optaget af. Han er formodentlig dybt uinteressert i den sag. Det var ikke for troens skyld, at han kom til Jesus med sin nød, men for sit barns skyld. Han bad heller ikke om et tegn på, at Jesus var den, han sagde, han var. Det er noget andet, der er vigtigt. Nøden. Barnet. Faderen lader sig ikke afvise. Han holder fast i sin nød. Bliver ved sit. Har da også en bestemt forestilling om, hvad der skal til: »Herre! kom, før min lille dreng dør.« Han får *ikke*, hvad han beder om. Jesus gik *ikke* med ham. Han får *mere*, meget mere, end han beder om. »Gå hjem. Din søn lever.« Herrens befaling: »Gå hjem« – og hans løfte: »Din søn lever« – det går han så hjem på. Manden troede det ord, Jesus sagde til ham og gik. Og alene. Det hele bliver anderledes, end han havde tænkt sig. Men han tager vor Herre Jesus på ordet. Det er han nødt til. Og så erfarer han, at hans dreng begyndte at blive bedre fra det øjeblik, hvor *ordet* lød: »Din søn lever«. Og så kom han til troen – jeg havde nær sagt for tredje gang, sammen med hele sin familie, og dét er naturligvis ikke bare, fordi hans dreng blev reddet fra dødens magt, men fordi han blev reddet af Herrens ord og løfte.

Apostlen formanede os før i epistlen fra Efeserbrevet til at løfte troens skjold i al vor færd, fordi vi dermed kan slukke alle den ondes gløende pile. Og det er så just dét, det drejer sig om at få sagt og hørt. Det har ingen interesse for os, at en kongelig embedsmand for et par tusinde år siden fik sin søn tilbage fra dødens grænseland takket være Jesus. Det er heller ikke derfor, denne historie er fortalt, og det er heller ikke derfor, vi hører den i dag. Vi hører den, fordi Gud Herren selv i den glade siger til os: »Gå hjem – min søn lever.« Gå hjem til dit liv, din virkelighed og din nød. Kristus er din Herre, som har genløst dig for-

tabte og fordømte menneske og befriet dig fra alle synder, fra dødens og djævelens magt og gjort det ved sin uskyldige lidelse og død. Han er Herren. Din rigtige Herre. Alle andre herrer er derfor ikke vore herrer, de er forkerte herrer, fordi de simpelt hen er overvundet. Deri er vor frihed gemt. Der er håb, selv om vort barn døde engang. Vore døde er skilt fra os og vi fra dem, men ingen af os er skilt fra Gud. (P. G. Lindhardt). For ham *er vi* – han er de levendes Gud – ikke de dodes Gud. Der er et levende håb, selvom jeg hele tiden falder i den samme gamle synd igen og igen. Der er håb, selv om jeg knuges af dødens virkelighed, min egen og de andres, som jeg inderligt elsker og derfor ikke på nogen som helst måde kan forlige mig med at skulle skilles fra.

Du er nødt til at tro ham. Gud i himlen søger denne ene ære, at han bliver troet. Det er ikke vore krampagtige og kærlighedsløse religiøse anstrengelser, der betyder noget. Tværtimod. Det er ikke dine bønner, din kirkegang, din moralske adfærd, din kristelige karakterfasthed på en række felter, hvor det er de andre, der har problemer, ikke du, der betyder noget. Ved alt dette æres Gud Herren ikke. Vær vis på dét. Han søger den ære at blive troet som livet og håbet og frelsen for os i al nød. I ordets time var det, at nøden veg. Ikke i troens. Alt er således overladt til Jesu ord. Det er givet. Det er det givne. At tro er at lade det givne være, hvad det er: givet. Kristus er den givne, Guds gave, skjoldet der får alle den ondes pile – gloende som de er – til at prelle af. Løft din moralske skjold, og du bliver spiddet. Løft dét skjold, som du bilder dig ind, er gemt i din velanskrevethed blandt dine medtroende, og du bliver spiddet. Løft din trofastheds skjold – og dit gods og guld og din hele åndelige biografi – løft alt dette som skjold, og du bliver spiddet. Kun ét må den onde fjende give op overfor, og det er troen, som tror rygtet om Jesus Kristus og ordet fra ham.

Den onde fjende elsker ikke korset. For det lykkedes ham ikke at få Jesus til at gå *hans* vej, d.v.s. uden om syndere. Kristus gik *under*, fordi hans kærlighed ikke kan gå *over*. Den holder til at være vort eneste håb. Det er derfor den onde fjendes sidste håb at få os til at gå uden om vor korsfæstede Herre Jesus Kristus selv som fattige synderes eneste håb. Det er derfor, troens skjold alene kan slukke hans gloende pile.

Vor Herre Kristus er evigt utæmmelig i sin lidenskab for os, i sin kærlighed. Luther siger sådan om ham i en prædiken: »Kristus er en kilde, der strømmer over af nåde; han giver det evige liv og det legemlige liv. Åbn hjertet og se sådan på ham, så modtager du; han vælder og strømmer ud, han kan ikke gøre andet; blot du kan tro, så skal du kaldes en kristen, så sandt det at være en kristen består i at modtage.

Hvis ikke, så er man ikke kristen. Det er det kostelige ord, som Paulus priser og ikke kan prise tilstrækkeligt, at Gud så gavmildt giver sin søn midt iblandt os for at udøse nåde over alle dem, der tager imod.«

Hvad vi modtager, det er dét, der gør os til kristne. Det er ikke, hvad vi foretager os eller *ikke* foretager os, der gør os til kristne. Det er ikke, hvad vi erfarer, der gør os til kristne. Det er ikke, hvad vi *når*, men hvad vi *får*, der gør det. Den hellige dåb og den hellige nadver fører en højroset tale om, at vi er, hvad vi får. At tro er at give Gud æren, den eneste, han søger, det er at modtage ærens konge.

Lad os hér fundere et øjeblik over det forhold, som vi alle kender fra vort liv: forholdet mellem to mennesker bliver ødelagt, fordi den ene foretager en utilgivelig handling, der totalt vælter den andens tillid. Der er kun dyb og såret mistillid tilbage. Den finske digter Märta Tikkanen beskriver forholdet således i et digt til sin mand:

»Sådan som de der
tilgi'r syv gange
og halvfjerds gange syv
gør jeg også
der er en eneste gang
jeg ikke kan tilgi':
første gang
første bedrageri.
Efter den gang
tilgi'r jeg lige så mange
bedragerier
det skal være
de er ligegyldige
de angår mig ikke
og jeg kan godt sige,
at jeg har glemt
dem og tilgivet dem,
men det første bedrageri
var en gang for meget
at tilgi'.«

– Men Kristus tilgiver os denne ene gang for meget, den ene gang mere end mennesker gør. Denne uforbeholdne tilgivelse sårer ham så forfærdeligt. Og det gør den, fordi han ikke kan forlige sig med os. Han kan ikke forlige sig med selvoptagetheden, med løgneren og med uretten og med selvrosen. Gud kan ikke forlige sig med os. Det kræver

hans hellige væsen, det kræver retten og loven. Men – ufattelige tanker og gerning – Gud kan forlige *os* med sig – *verden* med sig. Det kræver hans evige forbeholdne kærlighed. Det bliver vi nye mennesker af hér i daggrøets verden. Glad siger Gud til os: »Gå hjem – min søn lever.« Og så går vi hjem til vort liv, hvor jeg selv må bære følgerne af mine nederdrægtigheder, og hvor alle hverdagens krav siger mig, at jeg ikke duer, at Gud ikke bryder sig om mig, og at vel er det sandt, at livet er livet værd, men det er jeg ikke – og hér vover jeg så at tro på Kristus mere end på alle andre røster og herrer.

Lad verden finde hans ord usandsynligt, ja umoralsk. Det får være. Den helt centrale bespottelse af Gud består i at afvise syndernes forladelse, når Gud nu ikke har sparet sin egen søn, men givet ham hen for os alle, og at se ned på den broder og søster, for hvem Kristus også er død.

Lad så de overfladiske forgyldninger krakelere, og døden brøle sine anklager imod os. Vi løfter troens skjold og peger på Kristus og udfordrer den onde til at give sig i lag med ham, som giver os alt, som gør os til troens mennesker. Om ham kan man da ikke sige, at han ikke er noget at tale om. Tavshedens sammensværgelse kvæler rygten og forhindrer nødstedte mennesker i at komme til ham. Skulle han ikke være noget at tale om? Tværtimod. Han giver os alt. selv villigheden til at tale om ham. Som Seidelinernes oversættelse lyder: »Lad beredvilighedens smidige fodtøj fremskynde jeres gang med fredens evangelium.«

Nøden og nåden lærer nøgen kristen at sprede rygten. »I kender jo vor Herres Jesu Kristi nåde, at han for jeres skyld blev fattig, da han var rig, for at vi ved hans fattigdom skulle blive rige.« Ikke ved *vores* fattigdom – en sådan ydmyghedsbaseret frelse er yndet, men den er rådden på forhånd. Men ved *hans* fattigdom. Han bliver, hvad han ikke er, for at vi skal blive dét, vi ikke er: frie i ham, frikendte ved tro.

»Han til sin barm dig drager, dit banesår er lægt.«

AMEN!

Tema: Københavns stifts sognestruktur

Indledning ved sognepræst Jens Arendt, Rønne

Sognet er folkekirkens bærende enhed. Hele overbygningen med provstier og stifter og alt det andet, et kirkeministerium, de teologiske fakulteter, gravstedskapitaler og stiftsmidler, tilsyn og bygningsinspektører; det hele er til for at tjene sognets tarv. Hele folkekirkens apparat er til for sognets skyld. Hvis sognet trues, trues folkekirken. Det var fordi sognet blev forsømt af en kirke, hvis administrative apparat var veludbygget, at vi fik en reformation.

Men sognet eller snarere sognebevidstheden og tilknytningen til sognets kirke, er ikke mere en selvfølgelig forudsætning, især ikke i de større byer.

Den folkekirkelige opfattelse af sognet

Morten Pontoppidan fortæller, at da han blev sognepræst i et pastorat ved Holbæk, oplevede han en søndag, mens han lyste velsignelsen »en drift til under denne hellige handling at vende mit hjerte mod alle uden forskel – give dem alle velsignelsen, alle, som var i kirken, og, for den sags skyld, også alle, der ikke var i kirke, men dog hørte til sognet. Ja, til sognet, uden hensyn til, om de ellers ikke kunne henregnes til den såkaldte »levende menighed« ... nu kom under min tjeneste foran alteret det til gennembrud hos mig, som jeg vil kalde anerkendelsen af sognemenigheden, som Herrens virkelige menighed«.

Morten Pontoppidan oplevede, at han ikke var en missionær, som skulle omvende hedninger til kristendommen, »men hver sognemenighed her i landet er en kristen menighed«.

Dette synspunkt blev på dette tidspunkt forkastet af de grundtvigske i den grad, at Morten Pontoppidan end ikke kunne blive optaget i et grundtvigsk konvent. Men Pontoppidan slutter kapitlet profetisk med ordene »mon ikke valgmenighedsbevægelsen vil blive afløst af en sognekirkelig bevægelse. Mon ikke det, der i en række år har været en røst i ørkenen, ender med at blive god latin«?

I dag ser man, at den grundtvigske fløj i folkekirken har taget sognekirkeligheden til sig. Og når der i dag tales om oprettelse af valg- og frimenigheder, sker det i helt andre hjørner af kirken.

Sognet er blevet en problematisk størrelse i storbyen, selvom sognet som et geografisk afgrænset område med normalt en kirke og en

eller flere præster fungerer godt mange steder, blandt andet på Bornholm, som en artikel viser. Man vil også ofte opleve en stærk sognebevidsthed netop i de mindste sogne, dels fordi sognegrænserne så at sige er groet frem af landskabet og historien i ældgammel tid, dels fordi kirken er en af de få institutioner, som er blevet tilbage i landsognet. Det er måske også derfor, at man ikke har råbt så højt op om ændringer i sognestrukturen på landet, som man nu gør i København, selv om landsognenes befolkningsgrundlag mange steder har ændret sig radikalt.

Stiftsårsbogens indhold

Det var en opringning fra lektor ved det teologiske fakultet, Hans Raun Iversen med et tilbud om en artikel om »Folkekirken i København i lyset af sogneanalyserne fra 1990«, som gjorde Københavns sognestruktur til temaet for denne stiftsårsbog.

Raun Iversens artikel påviser en række statistiske forhold angående stiftets bysogne, som måske gør det berettiget at tale om »folkekirkekluturens opløsning«. Han konkluderer også, på baggrund af forskellen mellem dag- og nat-befolkning i de enkelte sogne, at de traditionelle sognegrænser ikke mere er tilstrækkelige, når kirkens opgave skal defineres, og der diskuteres storbymission og kirkestruktur i København.

Derfor vil »Københavns stifts årsbog 1991« sætte Københavns stifts sognestruktur på dagsordenen. Sognet vil også i fremtiden, være den bærende enhed i den danske folkekirke, så længe vi har en folkekirke. Men det betyder ikke, at Danmarks sogne og i særdeleshed sognene i Københavns stift og i andre store danske byer, fortsat skal have den struktur og den størrelse og den sammensætning, som vi har i dag.

Det er med fortrøstning til fremtiden, at dette emne er blevet valgt som stiftsårsbogens hovedtema. For at citere Ane Hjerrild fra 1983: »Til trods for, at der er sogne, som næsten er lammet af mismod og modgang. Til trods for, at det virkelig er et problem for nogle menigheder, at ethvert dødsfald i menigheden gør gudstjenestemenigheden mindre, er det ikke udelukkende et negativt billede, som skal tegnes af den kirkelige situation.«

En række artikler vil vise nye veje for det københavnske sogn.

Kirkeministeriets departementchef Preben Espersen fortæller om de muligheder, som allerede eksisterer inden for den nuværende lovgivning. Det gælder f.eks. muligheden for samarbejde mellem sogne

eller de dispensationsmuligheder, der eksisterer for større sogne.

Han konkluderer at det nødvendige lovgrundlag og oplysningsmateriale for ændringer i sognestrukturen i Københavns stift foreligger.

Erik Norman Svendsen giver os i sin artikel et historisk rids fra dengang, København var rig på mennesker og fattig på kirker til i dag, hvor forholdet er omvendt. Også Kirkefondets betydning understreges. Alligevel må man konstatere, at storbyens sognegrænser er mere udtryk for en administrativ arbejdsfordeling end et folkeligt fællesskab. Derfor må man være åben overfor nye muligheder, både den smidiggørelse, som der er mulighed for indenfor den nuværende lovgivning, og nye bydelspastorater. Initiativet til en nyordning bør udgå fra et stiftssamråd under biskoppens ledelse.

Lignende tanker finder vi også hos Claus Oldenburg, som dog går mere radikalt til værks, og forestiller sig bydelsprovstier, hvor hvert provsti bliver et særskilt ligningsområde, og provstirådet får økonomisk beslutningsret på en del af de områder, som nu er menighedsrådenes. Menighedsrådet skal forestå hele det lokale kirkeliv. Præster, provster og biskopper skal ikke mere være medlemmer af de respektive råd, men kun have mødepligt og taleret.

Finn Ellerbek ved Kingoskirken har været på årskursus i Chicago. Han påviser, at storbyen Københavns problemer ikke er enestående. Også andre storbyer oplever at de fattige, hjemløse, mentalt syge og skrøbelige gamle udgør en stadigt større del af befolkningen. Også andre storbyers kirker er i en krisesituation. Han ønsker en klarere erkendelse hos præster og myndigheder af den afgørende forskel mellem landsbysognet og storbysognet. Men han erkender også, at de vigtigste problemer ikke løses gennem lovgivningen alene. »Ændrede strukturer kan ikke løse åndelige og folkelige kriser. Hovedproblemet i København er, om der fortsat vil være en folkelig vilje til at bringe storbyens folkekirke ind i fremtiden«.

Endelig hører vi fra to præster ved gamle citysogne om, hvordan man hver på sin særlige måde kommer i berøring med en menighed.

Det ene sogn er Helligåndskirkens, et af de gamle bysogne, hvor folkekirkekulturens krise ifølge Hans Raun Iversen skulle være særlig markant. Her findes en natbefolkning på 2.000 som bor i sognet, og en dagbefolkning på 33.000 som arbejder i sognet, foruden de tusin-

der som hver dag passerer forbi kirkens dør. Her er man gået ud over sognegrænserne, ikke kun p.g.a. de mange som har løst sognebånd, men også i forhold til Strøgets fodgængere. Gurli Vibe Jensen giver en række gode eksempler på hvordan. Det er sket uden krav om strukturændringer, men blandt andet med brug af den ressource, som heder velkvalificeret frivillig arbejdskraft.

Holmens kirke har en anden sognestruktur end noget andet sogn i folkekirken på grund af dets tilknytning til flåden. Dette forhold daterer sig tilbage til Christian IV's tid. En af kirkens præster, Ejgil Bank Olesen, var med korvetten Olfert Fischer i Golfen. Der er meget, som ikke kan fortælles fra dette »annex« til Holmens kirke, som ofte lå i højeste beredskab. Men hans og andre præsters ombordværen på Olfert Fischer, såvel som værnspræsteordningen i øvrigt, må tages som et godt udtryk for, at kirken skal være der, hvor folket er.

Den historiske sammenhæng skal med

Når stiftsårsbogen indledes med to historiske artikler, så er den ydre anledning domkirkens 800 års jubilæum i 1991. Men endnu vigtigere er det, at vi sætter stiftets problemer ind i en historisk sammenhæng. De statistiske forhold i tidsrummet 1987-1990 rummer trods alt ikke hele sandheden om et stift, hvis hovedkirke har bestået i 800 år. Kirken har før stået overfor alvorlige kriser. Men stædigt har Vor Frue rejst sig igen af gruset hvergang den brændte eller efter englændernes bombardement.

Ebbe Kløvedal Reich fortæller om to personer, som hver på sin måde sørgede for, at det gamle ikke faldt, før det nye var trådt i karakter og havde talt med rene ord. Både forud for reformationen og da folkekirken grundlovmæssigt trådte frem i 1849, havde den udrindende tidsalder sin stærkeste og klogeste forkæmper siddende ved Vor Frue. Det drejer sig om karmelitermunken Povl Helgesen og biskop J. P. Mynster.

Hvis der skal være noget i denne stiftsårsbog, som ikke gør dens artikler håbløst forældede allerede om få år, må det være det, at disse artikler er blevet sat i relief af historien.

Kløvedal Reich citerer Vaclav Havels ord om »den store afsked med Gud ... som ikke har paralleller i historien«. Men netop når vi ser tingene i deres historiske sammenhæng opdager vi, at »den herskende normal-ateisme ofte kun er skalkeskjul for en tro, der ikke vil være sig selv bekendt«.

Jeg gik i efterårsferien en tur på en sønderjysk landsbykirkegård. Jeg standsede ved mindestenen over de mange unge mænd, som blev dræbt i den store krig, 1914-18. Stadigvæk gør menighedens ældste holdt ved den sten, når de går fra gudstjeneste. Jeg kom forbi en frisk, blomsterdækket grav, hvor en 16-årig var blevet begravet to dage forinden. Jeg så stenen, som blev sat til minde over den enke, som i beretningen »Sorgagre« giver livet for sin søn. Samme søndag havde der været dåb i kirken, hvor en lille sønderjyde var blevet døbt omgivet af en skare, små hvidblonde fætre og kusiner. I alt dette og i selve den statelige kirke, som fortidens studehandlere havde bygget stor, var der en virkelighed, som trods alt var udtryk for noget meget mere varende end de forhold, som sogneanalyser og befolkningsstatistikker kan give udtryk for.

Denne sønderjyske kirke er nu en af kirkerne i et firesogns pastorat. Hvis det kun var statistikken, som bestemte, burde den, eller et par af de andre kirker i pastoratet nedlægges. Men historiens røst taler, selv om den ikke er så højrøstet, med større vægt end de statistikker og sogneanalyser, som travle EDB-terminaler stiller til vores rådighed. Nøjagtig de samme forhold gør sig gældende, når det drejer sig om en bornholmsk landsbykirke eller en københavnsk kirkefondskirke. Det er derfor det er så svært at nedlægge kirker, fordi historien ikke tier stille, men stilfærdigt kommer med et indlæg, hver gang vi tror, vi har fundet på en ny og god løsning. Og det er derfor, at kirkenedlæggelser, når de endelig sker, af mange opfattes som tragiske.

Det er også noget af den erfaring, som ligger til grund, når et par af artiklerne siger, at vi har ikke for mange kirker i stiftet, men vi har for mange ens kirker.

Stiftsårsbogens mangler og hensigt

Meget skulle have været med i stiftsårsbogen. Et eller flere menighedsrådsmedlemmer burde være kommet til orde. Retfærdigvis skal det siges, at et menighedsrådsmedlem blev spurgt om at skrive og afslog på grund af tidsnød. Og den betydning, som vækkelserne og missionsbevægelserne har haft og har både i hovedstaden og især på Bornholm, er ikke nævnt.

I sidste års stiftsårsbog skrev biskoppen, (s. 114) »Vi savner virkelig i vores kirker en mulighed for at mødes i et fælles samtaleforum fra alle hjørner i kirken, så vi på ægte dansk og ægte evangelisk maner i fuld offentlighed kan yde vort bidrag til uenigheden.«

Stiftsårsbogen er ideelt set et sådant mødested. Desuden er den, og

det er mindst ligeså vigtigt en bog, som delagtiggør menighederne i landemodets forløb og giver en række vitale oplysninger.

Der er bispevalg i 1992 i Københavns stift. Bogens indhold og valget af artikelforfattere blev fastlagt, længe før dette var offentligt kendt. Hvad de praktiske bispevalgsdetaljer angår, vil der tilflyde information nok til menighederne. Der bør tages anstændigt afsked og siges tak til vores nuværende biskop, Ole Bertelsen, også i Stiftsårbogen. Men det får vente til næste år. Vi vil lade biskoppen få det sidste ord i denne indledning ved at citere fra det åbne landemøde i KFUK den 9. oktober om aftenen, hvor Ole Bertelsen også slog fast, at den egentlige krise ikke skyldes uhensigtsmæssige eller forældede strukturer, men er af åndelig art.

»Problemet er ikke at der er for mange kirker, men at de er lukkede fysisk og åndeligt.« Det drejer sig om at slippe Biblen »løs« i endnu højere grad end at løsne op for strukturerne. »Slipper vi Biblen løs, så er der ikke noget med, at tvinge andre til at falde på knæ for den. Vi har den i den form, Gud har givet os den. Vi gør ikke vrøvl over krybben. Vi vidner om ham, som ligger i den. Han satte alt på et bræt, nej to, og befriede os ud af mørkets magt. Det er jo derfor traditionstabet kirkeligt set er udtryk for en folkelig krisesituation.«

Kirken på tærsklen

Foredrag holdt i Domkirken i anledning af 800 års jubilæet

Af forfatteren Ebbe Kløvedal Reich

I

Det var Absalon, der stod bag den nye kirke for Vor Frue, der blev indviet på dette sted i disse dage for 800 år siden. Den skulle være filial, kollegiatkirke, til Roskilde domkirke. Og den skulle først og fremmest fuldende Absalons byværk: Den skulle være velsignelsens krone på den handelsstad, der var vokset op omkring det lille fiskerleje Havn, dengang han havde rejst sin stolte borg ude på holmene.

Men da Vor Frue stod færdig, var Absalon netop trådt ned fra Roskildebiske-stolen. Der blev hans efterfølger, Peder Sunesøn, der indviede kirken. En halv snes år senere døde Absalon. Og med ham den ubrydelige pagt mellem kirke og konge, som havde givet sejr og velstand til Danmark.

Vor Frue blev altså til på tærsklen mellem to epoker. traditionen siger, at Peder Sunesøn indviede den på Maria Bebudelsesdag. Det er kun en ekstra understregning af, at Vor Frue fra fødslen er bestemt til at være det sted, hvor en gammel tidsalder gør sit regnskab op og takker af – og en ny tidsalder bebudes.

Vor Frue har siden levet op til den bestemmelse. Gennem århundrederne har den i to korte perioder været hovedscenen i det danmarkshistoriske drama. Begge gange på tærsklen mellem to epoker.

Først ved reformationen, da den luthersk-evangeliske statskirke blev til.

Dernæst ved enevældens afskaffelse, da junigrundloven og den luthersk-evangeliske folkekirke blev til.

Begge gange var Vor Frue i nogle afgørende år den vigtigste kampplads. Det blev den ikke mindst, fordi den udrindende tidsalder begge gange havde sin stærkeste og klogeste forkæmper siddende ved Vor Frue. Første gang var det Povl Helgesen. Anden gang var det J. P. Mynster.

De tabte begge to. Men de tabte begge i et format og med en alvor, der hjalp – ja, tvang det nye frem i lyset. Det gamle skulle falde. Men det faldt ikke, før det nye var trådt helt i karakter og havde talt med rene ord. Det sørgede Helgesen og Mynster for, hver på deres tid og

måde. Derfor står de begge med et ry i vores historie, som ellers sjældent bliver tabere til del.

Det bestående kan forsvares med forbud og overmagt og vold. Det sker faktisk jævnligt. Og når det sker, betyder det selvsagt, at der ikke sker andet. Men det bestående kan også forsvares med ånd, som Helgesen og Mynster gjorde det. Og når det sker, er forudsætningen til stede for det ægte gennembrud i ånden, der kan indvarsle en ny tidsalder. Sådan som Hans Tausen gjorde det over for Helgesen – og Grundtvig og Kierkegaard gjorde det over for Mynster.

II

I vore dage er ånd og tro eftersøgte og efterspurgte mangelvarer. Vi lever midt i det, Vaclav Havel har kaldt *»den store afsked med Gud ... som ikke har paralleller i historien.«*

Sådan ser det i det mindste ud for de fleste af os det meste af tiden. Men samtidig er vi vel flere og flere, der så småt har opdaget, at den herskende normal-ateisme ofte kun er et skalkeskjul for en tro, der ikke vil være sig selv bekendt. En satanisk tro.

Hvis man er ude efter et moralsk reglement eller et overskueligt katalog over det ondes former og kendetegn, leder man jo temmelig forgæves hos Jesus i Det ny Testamente. Men der er undtagelser. Du kan ikke tjene to herrer, siger han et centralt sted i sin bjergprædiken. Du kan ikke samtidig tilbede den levende Gud og gud Mammon.

I denne tid erfarer vi alle, at hvadenten vi gør det første eller ej, så gør vi uvægerligt med jævne mellemrum det sidste. For nogle er det åbenbart nok. For andre er det for småligt, meningsløst og sjældedødt til at bygge et liv på.

Derfor længes de fleste danskere – her midt i den store afsked med Gud – efter ånden og troen. Ligesom så mange andre folkeslag i vores del af verden gør det. Gud Mammon hersker. Hans lære kaldes sund fornuft. Men Luther har sagt, at penge er djævlens ord, hvormed han skaber alle ting, som Gud skaber med sit sande ord. Ånden og det levende ord kæmper modstandskamp imod djævlens ord og Mammons åndløse herrevælde.

I den situation bliver den rolle, som Vor Frue har huset i tidligere tider, til et uoverkommeligt paradoks. For hvordan kan man forsvare det bestående med ånd, hvis det bestående påstår at eksistere i kraft af det modsatte af ånd?

Betyder det måske, at kirkens rolle ikke længere er at forsvare det bestående?

Eller betyder det tværtimod, at kirken skal påtvinge det bestående en ånd og en tro, som den dernæst skal forsvare?

Der er meget at være i tvivl om angående kirkens stilling i dag. Og det er vel den bedste forklaring på, at den langt fra tiltrækker alle de danskere, der søger efter ånd og tro – og som har rigeligt af tvivl i forvejen.

Der er mange bud oppe i tiden på, hvordan man kunne gøre kirkens tiltrækningskraft større. Mange af dem har at gøre med markedsføring og publikumsvenlighed i gudstjenesten. De bygger alle på den selvsamme sunde fornuft, som gælder i Mammons rige. På denne runde bebudelsesfest vil vi gå en anden vej. Vi vil gå tilbage til to hovedpersoner i Vor Frues lange historie. For måske at hente inspiration hos dem. Og i den kamp i ånden, som tvivlen og vantroen blev mødt med dengang.

III

Povl Helgesen var både en lærd og en ærekær mand. Som regent for karmelitterklosteret i Skt. Peders Stræde, som kannik og som lektor og magister ved det universitet, som i 1479 var blevet oprettet klos op ad og i snæver forbindelse med Vor Frue, var han også i flere årtier indbegrebet af dansk, katolsk skriftklogskab og teologi.

Han var den første dansker, der så helt igennem til pavekirkens forældrv. Da dønningerne fra Luthers oprør mod afladskræmmer Tetzels og hans prangende cirkus nåede herop, var Helgesen ikke i tvivl om, hvem der havde ret. Hvis den hellige, almindelige kirke skulle bestå, måtte pavegejstligheden renses og omvendes med evangeliets rene tale. Og det hastede. Han holdt så meget med Luther, at han oversatte hans bedebog til dansk.

Men han oversatte først og fremmest Erasmus. Han ville det samme som denne. Formålet med hans bibelhumanistiske kritik af pavekirken var at sikre, at kirken *ikke* blev sprængt. Han var lige så belæst og lige så skarpt tænkende som Erasmus, men hvor denne havde mild ironi, havde Helgesen stejl kamplyst. Og modsat Erasmus var han placeret midt i sit lands politiske reformationsdrama. Her ved Vor Frue.

Han havde været lærermester for de fleste af de unge præster, der sprang over på det lutherske hold. I en vis forstand vedblev han at være deres overmand.

Den vigtigste af hans studenter var Hans Tausen, som af og til kaldes den danske Luther. Men det er mere misvisende end at kalde Hel-

gesen for Erasmus. Bortset fra at Tausen giftede sig og blev stillet for en kætterdomstol, var hans danske rolle en ganske anden og mindre betydningsfuld end Luthers tyske. Det gav en helt anden balance i Danmark.

Konfrontationen mellem Helgesen og Tausen i fire år (1529-33) i og omkring Vor Frue er kernen i det danske reformationsdrama. Resten er udenværker, følgevirkninger og verdslig magtkamp.

I ånden endte deres tvekamp på en mærkelig måde uafgjort, selv om Tausen vandt den for alverdens øjne på det politiske plan. Og denne uafgjorte kamp spørger stadig, vil jeg hævde, i den danske lutherdom.

Men lad os først notere os, hvad der skete.

To gange stillede de op til åben kamp i ånden ovre i Vor Frues kapitelhus. Første gang var ved herredagen i 1530, hvor et hold af evangeliske prædikanter, anført af Tausen, disputerede offentligt og skriftligt imod et hold katolske prælater under Povl Helgesens ledelse. Anden gang var ved herredagen tre år senere, hvor Helgesen var domkapitlets offentlige anklager i kætterprocessen imod Tausen.

Begge gange vandt Helgesen på points. Om den bekendelse i 43 artikler, som Tausen-holdet lagde frem i 1530, skriver Hal Koch tørt: *»Noget mesterværk kan den ikke siges at være.«* Den stod sig i hvert fald ikke imod Helgesen-holdets 27 punkter, så alt forblev ved det gamle.

Og tre år senere fik Helgesen med et strengt og vredt anlageskrift uden forbehold kendt Tausen skyldig i åbenlyst kætteri.

Men ingen af sejrene kom til at betyde noget. For Tausen sejrede i mellemtiden et helt andet og mere magtfuldt sted: I den københavnske folkemening.

Længe inden Tausen kom til byen, fandtes der et stærkt, yderliggående parti af københavnere, der holdt med Luther og Christian II. Dets leder hed Ambrosius Bøgbinder. Da prælaterne ved herredagen i 30 satte prædikanterne skak, så der ikke skete noget, voksede utålmodigheden i Ambrosius' parti til det oprørske. Den bundede i meget andet end kristentroen. Den var begyndelsen til en borgerlig, politisk revolution imod de gejstlige og adelige privilegier.

Tredie juledag 1530 løb det hele amok. Horder af københavnere anført af Ambrosius, der i mellemtiden var blevet borgmester, stormede, hærgede og plyndrede Vor Frue kirke.

Helgesen ville have misdæderne straffet. Men Tausen, den nye præst fra Nikolai, tilbød sig som mægler mellem forbryderne og kirkens folk. For Helgesen beviste det kun, at Tausen forsøgte at legali-

sere den tåbelige voldsdåd – og derfor måtte regnes som medskyldig i den.

Men han kunne ikke bortforklare, at Tausen havde held med at berolige den ophidsede pøbel. Eller at Tausen efter den nat talte med så stor autoritet blandt københavnernes, at han næste forår fik dem til at vrage den rebelske Ambrosius Bogbinder og vælge en af sine egne besindige folk til borgmester.

Tausens magt over det folkelige København blev slået fast med systommersøm tre år efter under kættersagen mod ham. At han var skyldig efter gældende lov var soleklart. Helgesen lagde ikke fingrene imellem, og Tausen forsvarede sig næsten ikke. Bisperne fik ingen anden mulighed end at kende ham skyldig. Men den unge, karrierebevidste og principløse Roskildebisp Joachim Rønnow mente, at det var det klogeste at idømme kætteren en mild og i realiteten betydningsløs straf.

Københavnerne var på domsafsigelsesdagen stimlet sammen på Frue Plads i en stor demonstration til fordel for deres præst. Da det rygtedes, at han var kendt skyldig, kom mængden på kogepunktet. Scenen var stillet op til Tausens værdige gestus og politiske kunststykke, som alle danskere kender som den frie, lutherske kirkes *egentlige* sejrstund: Da Tausen tog Joachim Rønnow – som han ragede op over i enhver tænkelig forstand, ikke mindst åndeligt og moralsk – under sin beskyttelse og satte sin vilje ind mod den rebelske pøbel, var den katolske kirkes dage talte og den frie, lutherske menighed en realitet.

Povl Helgesen – som Tausen aldrig besejrede – forsvandt sporløst efter dette. Tre år senere, da Christian III gennemførte sit stats- og kirkekup, var der intet spor af ham. Han var forlængst forsvundet da Luthers mest pompøse medarbejder Bugenhagen i Vor Frue først kronede kong Christian, bagefter indsatte de syv første lutherske bisper (superintendenter) – og således slog fast, at Vor Frue fra nu af havde afløst Roskilde domkirke som Danmarks førstekirke.

Godt 100 år senere fandt man, indmuret bag alteret i Skibby kirke, Povl Helgesens egen krønike om den tid, da han og hans fæller tabte magtkampen om Vor Frue. Ingen ved, hvordan den er havnet der. Men det er godt, den blev fundet. Ellers havde vi danske lutheranere haft meget lettere ved at bilde os ind, at vi er bedre og friere mennesker end katolikkerne. Det er vi ikke. Vores dårlighed og ufrihed sidder bare et andet sted.

Endnu en sidste omstændighed ved tvekampen Helgesen-Tausen skal fremhæves: Den blev kæmpet i et ramsaltet og sårende direkte

Det er sejrherrene, der skriver historien – og maler billederne – som i sidste århundredes nationalromantik. Her ses Hans Tausen, der i 1533 beskytter Sjællands sidste katolske biskop Joachim Rønnow mod den ophidsede københavnske pøbel. Den virkelig værdige modstander – Povl Helgesen, som Tausen aldrig besejrede – forsvandt sporløst efter dette. Billedet er malet af Carl Bloch og er en del af udsmykningen i festsalen på Københavns Universitet. (Fot. Københavns Universitet/Kaj Lergaard)

sprog. Der blev ikke sparet på skældsordene af hensyn til den gode smag. For det var alvor.

Tausen vandt folket (først det viborgensiske, så det københavnske og til sidst så småt det danske). Christian III vandt kirkegodset. Men ingen af dem vandt i ånden, som Luther havde vundet i det tyske. I ånden stod det uafgjort. Det folk, som Tausen vandt for sig, var efter Helgesens mening ikke stort andet end *»drankere og doblere, dansere og springere, hunde og hofmænd, lundløbere og kræmmere og andre sådanne ædle og lærde mænd, blandt hvem den synes visest, der højest kan råbe, skræppe og spotte.«*

På et så vakkeltvornet og underlødigt fundament måtte den nye kirke uværgerligt blive til fals for alskens timelige hensyn og magtstræb, mente Helgesen. Og eftertiden gav ham i mangt og meget ret. Luthers lære om de to regimenter blev fra begyndelsen dybt kompromitteret i Danmark. Kongemagtens dominans over kirken og alle dens sager voksede endda i de følgende slægtled, indtil den blev endeligt stadfæstet ved enevældens indførelse.

Men kongemagten var ikke den eneste magt, den ortodokse lutherdom gjorde knæfald for efter reformationen. De mange heksebrændinger i tiden vidner om en grundlæggende mangel på selvtilid og nådetro i den nye kirke. Ånden og troen var klemt inde i synd, angst, bod og absolut underdanighed under den verdslige magt. Nogenlunde som Helgesen havde forudsat, at det måtte gå.

IV

Den danske lutherdom er altså født med det problem, at den katolske modstand mod den (i hvert fald med bagklogskabens styrke) ligner en retfærdig åndens frihedskamp. Det giver sig mange udtryk den dag i dag.

Ikke mindst ytrer det sig som en vis høflig, dansk klejnmodighed over for katolicismen. Det klareste symbolske udtryk herfor er vel nok den årligt tilbagevendende TV-transmission af julenatsmessen, som selveste paven celebrerer den i Peterskirken i Rom. På den folkeligt højhelligste af årets dage overlader vi lutheranere vores mest potente medie til den pavemagt og netop den kirke, som det hele begyndte som et oprør imod. Vi er helt tilfredse med, at folkekirken som trøstpræmie får nytårsmessen på TV.

Jeg siger ikke, at det er forkert, at det er sådan. Kun at det er symptom på en vis klejnmodighed i ånden i den luthersk-evangeliske kirke. Måske er den sympatisk og udtryk for ægte ydmyghed. Måske har den sine gode grunde.

Men den findes også på andre områder end det kirkelige. Og der glider den umærkeligt over i den følgagtighed over for ydre, verdslige magter, som er den lutherske kirkes arvesynd. Den hektiske mammon-dyrkelse og det vældige, stadigt accelererende forbrug af psyko-farmaka og legale og illegale rusgifte er blot to af de umiskendelige symptomer på et samfund i åndelig nød. Kirken har ikke været tilstrækkeligt bolværk for ånden. Måske fordi den fra sin tid som enevoldskirke har vænnet sig til at bøje sig for verdslige magter, hvadenten det drejer sig om monarker, demokratiske regeringer, økonomiske vismænd eller psykiatri-professorer.

Vi danskere har stadig til gode at trække den rigtige, klare grænse mellem Helligåndens rige og denne verdens rige. Dengang den skulle være trukket, var der alt for meget, der endte uafgjort.

Men lad os så også mindes Helgesens og Tausens rasende og dog værdige opgør i ånden om, hvordan den grænse var indrettet. De to gjorde et stort og vigtigt arbejde, selv om de ikke blev færdige. Og det føg om dem med eder og sorte forbandelser og voldsomme injurier, mens de gjorde det.

Vores dage kollegiale diskurser og høfligt fremførte bekymringer på evangeliets vegne er næppe nok blegsottige ekkoer af lidenskaberne dengang. Den uafgjorte kamp mangler stadig sin dramatiske konsekvens og afgørelse. Uforfærdet og rasende kamp i ånden er mere livgivende end åndens dådløse forvitring og tæring uden kamp. Det skylder vi i denne tid Helgesen og Tausen at huske.

V

Det andet store drama i Vor Frues historie begynder helt i mørke. I 1807 foranstaltede englænderne verdenshistoriens første store civilbombardement – imod København. En af brandbomberne ramte Vor Frues spir, og kirken brændte ned til sine stenmure. Seks år senere gik den enevældige, danske stat bankerot.

Den danske kirke var majestæten personlige ejendom, ligesom staten var det. Kirkens præster levede på hans nåde. I åndens rige var den forlængst gået bankerot og de to regimenter blev til ét. Det er ikke godt at sige, hvordan det var gået med den danske lutherdom, hvis den ikke var blevet bragt frelst igennem den sorte tid af de gudelige vækkelser, som havde deres ståsted og legitimation i en anden af Luthers teser, den om det almindelige præstedømme.

Hver gang enevoldskirken truede med at forstene helt, lød Guds ord pludselig højt og klart et sted ude i folket. Og lægprædikanterne

begyndte at udkonkurrere de statsautoriserede, indtil det blev så pinligt, at majestæten måtte gribe ind med forbud og straffe.

Her i København rager den brave, åbenmuede værtshusholderiske Maria Wulf op i 1700-tallet. Hun holdt pietistiske vækkelsesmøder på Den Gyldne Okse nede på Gammeltorv. Og de møder satte højmesse i Vor Frue og byens andre kirker ganske i skygge. Ved århundredets slutning udbrød salmebogskrigen i Jylland, fordi menigheden nægtede at give slip på Kingos gode, gamle salmebog til fordel for en ny og mere oplyst og moralsk. De stærke jyder begyndte at holde vækkelsesmøder hjemme hos sig selv i stedet for at gå i kirke. Og tyve år senere groede de fynske apostle frem omkring den mærkværdige profet Kresten Madsen. De overtog i den grad menigheden, at staten måtte skride ind med fængselsstraffe – men kun for at opdage, at vækkelsen bredte sig, jo mere der blev fængslet. Den sande lutherdom levede stort set kun blandt lægfolk i de slægtled.

Men i enevældens og statskirkens allersidste årtier ændrede det sig dramatisk og med store virkninger i den danske menighed og tro. Der brød en ny kamp løs i ånden – af så stor teologisk og forkyndelsesmæssig rækkevidde, at vi stadig lever det meste af vores kirkeliv på dens præmisser.

Den centrale figur i denne kamp var J. P. Mynster. Ikke den største eller betydningsfuldeste, men just den centrale. Han fik kald ved Vor Frue i mørket midtvejs mellem branden og bankerotten.

Enevoldskirkens sygdomme og opløsningstendenser var vel lige så tydelige i 1800-tallets begyndelse, som den katolske kirkes havde været det, da Helgesen kom til Vor Frue 300 år før. Ligesom Helgesen satte Mynster sig for at genrejse den bestående kirke. Og Mynster havde langt mere held med sig end Helgesen. Den kirke, vi sidder i i dag er hans åndelige værk – lige så sikkert som at C. F. Hansen er arkitekten. Heldet havde han ikke mindst, fordi han var et helt andet gemyt end Helgesen. Mynster var en i allerhøjeste forstand rummelig og dannet mand. Han kendte (så vidt vides) overhovedet ikke til at blive rasende. Han var principfast, men talte nødigt med udråbstegn. Han var konservativ, men ikke af mangel på nysgerrighed og viden om det nye. Han havde megen tyngde og karakter, men lige så megen ånd og vid. Længe før han blev Sjællands biskop var han helt naturligt centrum for det danske kirkeliv og den danske præstestand.

I årene op til demokratiets indførelse faldt det derfor i hans lod at være både målestok for – og hovedblokering mod den danske protestantismes to mest lysende og originale ånder. og til sidst var det ham, der – meget mod sin vilje – omdannede den luthersk-evangeliske ene-

voldskirke til en folkekirke.

Mynsters forhold til både Grundtvig og Kierkegaard minder en del om Helgesens og Tausens lære-elev-forhold. Han var Grundtvigs ældre og mere erfarne slægtning (de var stoffætre). Og han var den stærke uldkræmmer M. C. Kierkegaards højtærede kirkeprimas og yndlingsforkynder – og derfor også en uangribelig autoritet i Sørens liv. Der var i det hele en aura af ulastelighed omkring Mynster, der gjorde det umuligt at kalde til åbent oprør imod ham. Den eneste, der prøvede, var Kierkegaard. Og selv han var nødt til at vente til Mynster var død.

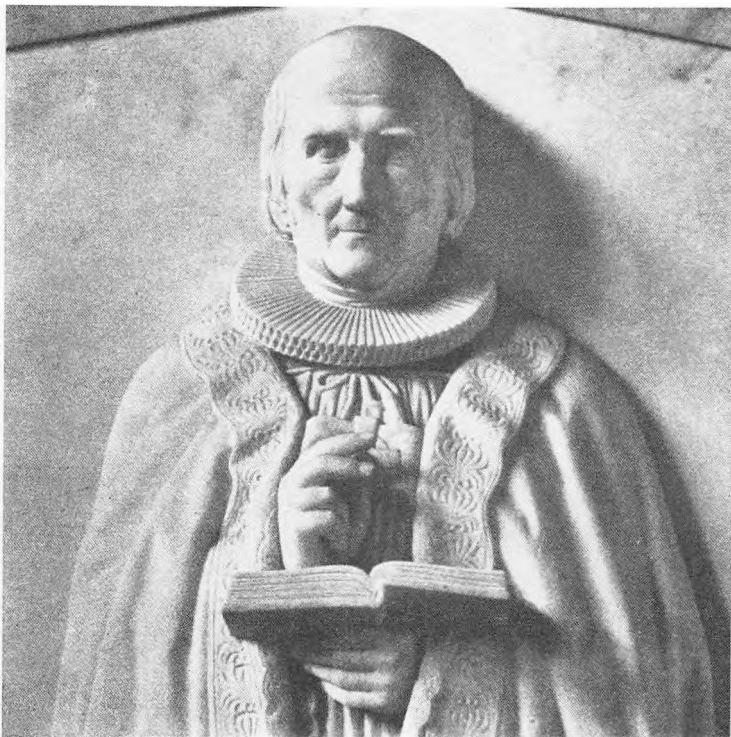
Mynsters rolle i tidens kirkekampe var den samme hver gang: Han tog værdigt og ophøjet afstand fra stort set alt, hvad der skete.

Det begyndte for alvor at ske i 1822, da Grundtvig fik kald ved Frelserkirken. Mynsters reaktion, da nyheden blev bragt til ham her i Vor Frue, er for så vidt dækkende for hans samlede indsats i det danske trosliv: *»Det er mig med visse mennesker, som det er med løver og elefanter«,* sagde han. *»Det er mig kært, at de findes. Men jeg ønsker ingen nærmere omgang med dem.«*

Få år efter var det så, at Grundtvig gjorde sin mageløse opdagelse af de ældste, mest elementære udtryk for den kristne menigheds liv (trosbekendelsen, dåben og nadveren) som kirkens sande fundament. Hvis blot de står fast, kan troslivet udfolde sig i frihed. Det var alt for let, naivt og utilstrækkeligt, mente Mynster. Ikke mindst var det et unødvendigt knæfald for den lægmandskristendom, der truede kirkens forkynder-monopol – og for den barnagtige afvisning af al sund tænkning og teologi, som vækkelserne ofte var præget af. Mynster ønskede ingen nærmere omgang med dem. Hverken vækkelserne eller Grundtvig.

Men året efter brød kirkekampen mellem den rationalistiske, nationalliberale professor H. N. Clausen og Grundtvig ud og endte hurtigt ved domstolene. Da lagde Mynster stor vægt på at understrege, at han lige så lidt ønskede nogen nærmere omgang med den rationalistiske og liberale teologi.

I frihedsårene 1848-49 holdt han sig på lang afstand af de nationalliberale ovre på universitet. Fordi den nye konge nu var den Frederik Folkekær, han var, samledes de sidste rester af respekt for det absolutte monarki efterhånden omkring Mynsters person. Han blev kongevalgt til den grundlovgivende forsamling, hvor han vendte sig imod Monrads løsagtige vision af en luthersk folkekirke. Først og fremmest af den grund var han en af de tre i forsamlingen, der stemte imod juni-grundloven. Ikke desto mindre blev han i sine sidste år den ledende

»Både Grundtvigs råb om folkelighed og Kierkegaards råb om redelighed i det danske trosliv blev i grunden fremprovokeret af den imponerende mynsterske uflyttelighed« – sådan blev J.P. Mynster mindet i Vor Frue Kirke. Marmorrelieffet er af J.A. Jerichow og fra 1856 – to år efter Mynsters død.

kraft i arbejdet med at skabe et grundlag og en forfatning for den folkekirke, han i grunden ikke ønskede nogen nærmere omgang med.

Kierkegaards lidenskabelige anskrig (da den senere biskop Martensen ved Mynsters bisættelse udnævnte sin forgænger til sandhedsvidne) bliver først forståeligt, når det bliver holdt op imod Mynsters enestående og mærkelige form for magt. Han led i grunden det ene nederlag efter det andet. Men for hvert af dem voksede respekten for ham til nye højder. Han ønskede ingen nærmere omgang med noget af det nye, der skete i det danske trosliv. Men netop derfor blev han til det uantastelige centrum i troslivet.

Han brugte denne mærkelige form for magt til at omdanne sin kirke fra totalitær enevoldskirke til liberal folkekirke med så få ændringer som muligt. Næsten umærkeligt. Både Grundtvigs råb om folkelighed og Kierkegaards råb om redelighed i det danske trosliv blev i grunden fremprovokeret af denne imponerende, mynsterske uflyttelighed. Og begge råb har med jævne mellemrum siden lydt i og imod den danske folkekirke, der har Mynster som sin modvillige fødselslæge.

VI

Siden rykkede Vor Frue ud af fokus i det danske trosliv. Både den grundtvigske bevægelse og Wilhelm Becks Indre Mission foregik mest på landet. Imens blev København arnested og drivhus for det moderne gennembruds fritænkeri. Og det havde den højkirkelige lutherdom som yndlingsaversion. Brandes gjorde Kierkegaard til sin frihedskæmper og kulturhero – idet han så bort fra (eller rettere: beklagede) at hele Kierkegaards store projekt jo kun giver mening i lyset af den kristne tro.

Det var en anden af det moderne gennembruds mænd, Viggo Hørup, der ved århundredets slutning fældede den virkelig lammende og kærlige dom over den mynsterske kirkelighed og forkyndelse. *»At forlene den religiøse agitation med den højeste, borgerlige anseelse,«* skrev Hørup, *»med alle rettænkendes agtelse og med den ædle, jordiske interesse for hjemmets skønhed og hygge, der blomstrer i et dannet og af verdslige bekymringer uberørt sind – alt dette opnås i statskirken, og det opnås desto fyldigere, jo rigeligere kirkens midler er. Af disse grunde agter og elsker jeg statskirken, fordi den er det bedste værn for os fritænkere mod enhver overdreven og udskejende religiøs ophidselse.«*

Hørup er langt fra den eneste danske politiker, der ud fra et ateistisk og/eller humanistisk grundsyn har sat pris på folkekirken som pladshund imod det religiøse sværmeri. Han var bare den, der udtalte sig mest ærligt om det. Men det er selvfølgelig også i disse tider den mest dækkende forklaring på, at folkekirken er blevet holdt helt uden for det korstog for privatisering og brugerbetaling, der ellers har bredt sig til flere og flere samfundsområder. Vores politikere har for stor gavn af folkekirken til, at de vil udsætte den for sådan noget.

At folkekirken lader sig anvende af det politiske Danmark som hellig ko på den måde hænger ikke mindst sammen med den ophøjede utilnærmelighed, som Mynster forlenede den med i frihedsårene. Den findes stadig et sted i kirkens kerne, vil jeg hævde. Nu, uden Mynsters tyngde, ytrer den sig mest som distræt neutralitet. Og den blokerer

stadig af og til for den folkelighed, Grundtvig insisterede på – og for den redelighed, Kierkegaard krævede.

Ligesom der står en uafgjort kamp fra reformationsårene og venter på at blive kæmpet færdig, venter den åndelige kamp fra årene omkring folkekirkens fødsel også på sin afslutning. Tausen besejrede aldrig Helgesen. og i grunden sejrede hverken Grundtvig eller Kierkegaard heller over Mynster i den danske ånd.

VII

Vi belæres for tiden med mellemrum om, at den danske folkekirke som sådan ikke kan mene noget. Det er jo sandt i den forstand, at den ikke længere styres af en pave eller en enevældig monark med Guds fuldmagt til at bestemme, hvad kirken skal mene. Men det er forkert, når det strækkes til at betyde, at det er en evangelisk dyd ikke at have nogen mening om denne verdens sager, blot fordi Kristi budskab ofte handler om noget helt andet.

At kirken ikke har en absolutistisk, ensrettet mening, betyder ikke, at den bør være meningsløs. Tværtimod. Hvis der er noget, de to stjernestunder i Vor Frues historie viser os, er det betydningen af at turde træde helt i karakter – og at kæmpe, når det er nødvendigt.

Det står i en sær kontrast til en tendens i nutiden til at værne om kirkefreden ved at gøre kirkens konturer bevidst uklare. Det kan godt være, at det er en fordel, at folkekirken aldrig fik en rigtig kirkeforfatning. Men derudfra kan man ikke slutte, at uklare konturer alt i alt er en dyd. Ånden kan kvæles i uklare konturer.

Den danske kirke står med en række ubesvarede spørgsmål til sig selv og Luther. Ikke mindst til læren om de to regimenter og læren om det almindelige præstedømme. Spørgsmålene er ikke blevet mindre aktuelle, som tiden er gået. De har tværtimod fået nye dimensioner.

I dag skal de stilles midt i den store afsked med Gud – og midt i den mest hektiske afgudsdyrkelse af gud Mammon, verdenshistorien endnu har fremvist.

De skal stilles, mens kloden bliver hastigt mindre – og samtidig lige så hastigt mere forgiftet.

Og mens kristendommen og Islam – i Danmark og kloden over – konfronteres så direkte med hinanden, at det nøgne valg står mellem satanisk fjendskab eller menneskeværdig sameksistens. Og valget kan ikke længere udskydes.

Troens spørgsmål skal stilles og besvares så højt og tydeligt, at de ægger til kamp i den danske ånd. Tausen, lægprædikanterne og Grundtvig har forlængst vist os, at den kristne forkyndelse kan skabe

en levende menighed af en befolkning. Helgesen og Mynster har – ligesom Kierkegaard på en anden måde – vist os, at det ikke kan ske uden kampe, ofre og nederlag. Begge disse erfaringsstøt skal bruges i dag, hvis den kristne tro igen skal sættes fri til at besejre tidens tvang og afguder.

Der findes i længden ingen vej uden om den lidenskabelige kamp i ånden. For det er den – og kun den – der kan bebude en ny tid. Det kan ingen nok så ny og nok så genial markedsføring af kirken udrette.

Her ved Vor Frue er der blevet kæmpet i mange århundreder. Og kampen er stadig nødvendig. Den er først tilende den dag, vi af et ærligt hjerte kan dele den sikre tro og den uforfædtede tillid til Guds vilje, som Hans Tausen for 450 år siden – da han lige havde vundet denne by og denne kirke – bekendte med disse ord:

Forgæves er vor kraft og kunst,
hvis Gud dem ej betrygger,
og alle mestres flid omsonst,
når Han ej huset bygger.
Så og den stad
bag voldes rad,
som Gud har ej bevaret,
man gøre til
ihvad man vil,
den er dog slet forsvaret.

Fra Absalon til den syvende Vor Frue

Af domprovst Arne Bugge, Domkirken

Søndag den 17. marts 1991 – Mariæ Bebudelsesdag – kunne Vor Frue Kirke fejre 800 året for sin grundlæggelse.

Vor Frue Kirke har altså eksisteret lige så længe som byen København. I 1167 byggede biskop Absalon sin borg på Slotsholmen til værn for den lille landsby ved Stranden – Havn »Købmændenes Havn«, der nu skulle blive landets hovedstad. Fra Absalons hånd foreligger der et dokument, der omtaler »den hellige Marias Kirke«, hvis »opførelse og udsmykning« skal bekostes af »samtlige sognemænd i Havn«. De skal afgive tredjeparten af deres korntiende til dette formål. At der i de følgende århundreder muligvis har været »redigeret« i dette dokument, har ikke gjort det mindre velegnet for Vor Frues Kollegiat-Kapitel til langt op i middelalderen at påberåbe sig bisp Absalons autoritet til at sikre sig en betydelig indtægt for kirken på de københavnske sognes bekostning. Herunder ikke alene Skt. Clemens Sogn, der omtales allerede på Absalons tid (Skt. Clements Kirke lå et stenkast vest for Gammeltorv. Den blev nedrevet i det 16. århundrede). Men også de andre sogne, der efterhånden kom til.

Den romanske kirke

Man kender ikke det nøjagtige år for kirkebyggeriets begyndelse eller for kirkens indvielse. Absalon, der virkede som ærkebiskop i Lund til sin død i 1201, afgav i 1191 bispestolen i Roskilde til sin unge slægtning Peder Sunesøn. Absalon har muligvis været den egentlige initiativtager til bygningen. Men i Frue Kirkes Gavebog (obituarium) nævnes hans efterfølger som biskop i Roskilde (1191-1214), Peder Sunesøn, som kirkens grundlægger – fundator ecclesiae.

Det går derfor an at sætte grundlæggelsen eller indvielsen til skærringsåret imellem disse to, altså 1191. Indvielsen kan tænkes at være foregået på den største af Maria-festerne, Mariæ Bebudelsesdag, som vi regner for Vor Frues Kirkes årsfest.

Vi ved meget lidt om, hvorledes denne første »udgave« af Vor Frue Kirke så ud. Der er intet tilbage af den. Og der findes ingen samtidige beskrivelser eller billedlige fremstillinger. Måske har den været en landsbykirke, bygget i den romanske stil, i lighed med f.eks. Brønshøj Kirke, der stammer fra samme periode. Sandsynligere er det dog, at

den allerede fra første færd har været anlagt som en stor og monumental kirke, velegnet for den nye hovedstad.

Bygmesteren var som nævnt Peder Sunesøn, der på samme tid rejste den ældste Roskilde Domkirke, præget af den nordfranske udformning af den romanske stil, der varslede om den kommende gotik. Vor Frue Kirke i København har måske lignet dette storslåede byværk både i udformning og størrelse. Dette er så meget mere sandsynligt, som den fra første færd havde status som kollegiatkirke eller filialdomkirke i forhold til Domkirken i Roskilde.

Den gotiske kirke

1316 angives på et tympanonrelief (afbildet på et gammelt stik) som året for genopførelsen af kirken efter brand. Omkring et billede af Kristuslammet og de fire evangelistsymboler, er følgende indskrift af læse:

»ANNO DOMINI MCCCXVI REEDIFICATA ISTA ECCLESIA PRIUS QUATER PER INCENDIUM DEVASTATA« – »I det Herrens år 1316 blev denne kirke genopbygget efter tidligere at være blevet hærget fire gange af ildebrand.«

Om den første af disse brande er vi ikke underrettet. Den anden var påført i 1249 under et angreb fra Lübeck. Den tredje allerede 10 år efter under den vendiske fyrst Jarimars indtrængen i København (ved Jarmers Plads).

Den fjerde brand var ikke forvoldt af fjender, men brød ud den 24. juli 1314, altså to år før man i 1316 var kommet så vidt med rejsningen af den nye kirke, at man kunne markere dette årstal som genopbygningsåret for denne. På dette tidspunkt har færdiggørelsen af den nye gotiske kirkebygning endnu langt fra været tilendebragt. Blandt andet blev korpartiet med den omgivende krans af kapeller først udbygget et århundrede senere. Rester af dette byggeri blev afdækket i 1925 og kan i dag ses i krypten under rotunden.

Blandt flere afbildninger giver ikke mindst Wicks klassiske byprospekt fra 1611 et indtryk af kirkens imponerende udseende. Som en gotisk katedral rejser den sig over byen. Med tårn og spir (opført i slutningen af det 15. årh.). Høj tagrejsning og tagrytter. Hovedskib og to sideskibe. Slanke mure og gavle. Høje vinduer, kapelkrans. Og mod sydøst et tilbygget kapitelhus. Et smukt eksemplar af Østersøområdets kirkegotik, som i dag repræsenteres af blandt andre Vor Frues søsterskirke i Malmø, Skt. Petri. – Således stod Vor Frue igennem sidste del af middelalderen og helt frem til 1728, hvor den atter brændte ned.

Kannikerne

Fra kirkens grundlæggelse og frem til reformationen blev kirken bestyret af det kollegium (heraf betegnelsen »kollegiatkirke«) eller kapitel af kanniker, som allerede Peder Sunesøn fik knyttet til kirken.

Kannikerne udgjorde et kollegium af gejstlige omkring kirken af samme art som domkapitlet ved domkirkerne f.eks. i Roskilde og Lund. De var undergivet en klosterlignende regel. De boede i kannikegårde (i stræderne med dette navn). Kannikernes dekan eller provst residerede for enden af Strædet i den ejendom, der i dag anvendes som domprovstegård. Dengang var der i gården indrettet et mindre fængsel, hvor »uskikkelige« klerikere fik mulighed for at forbedre sig!

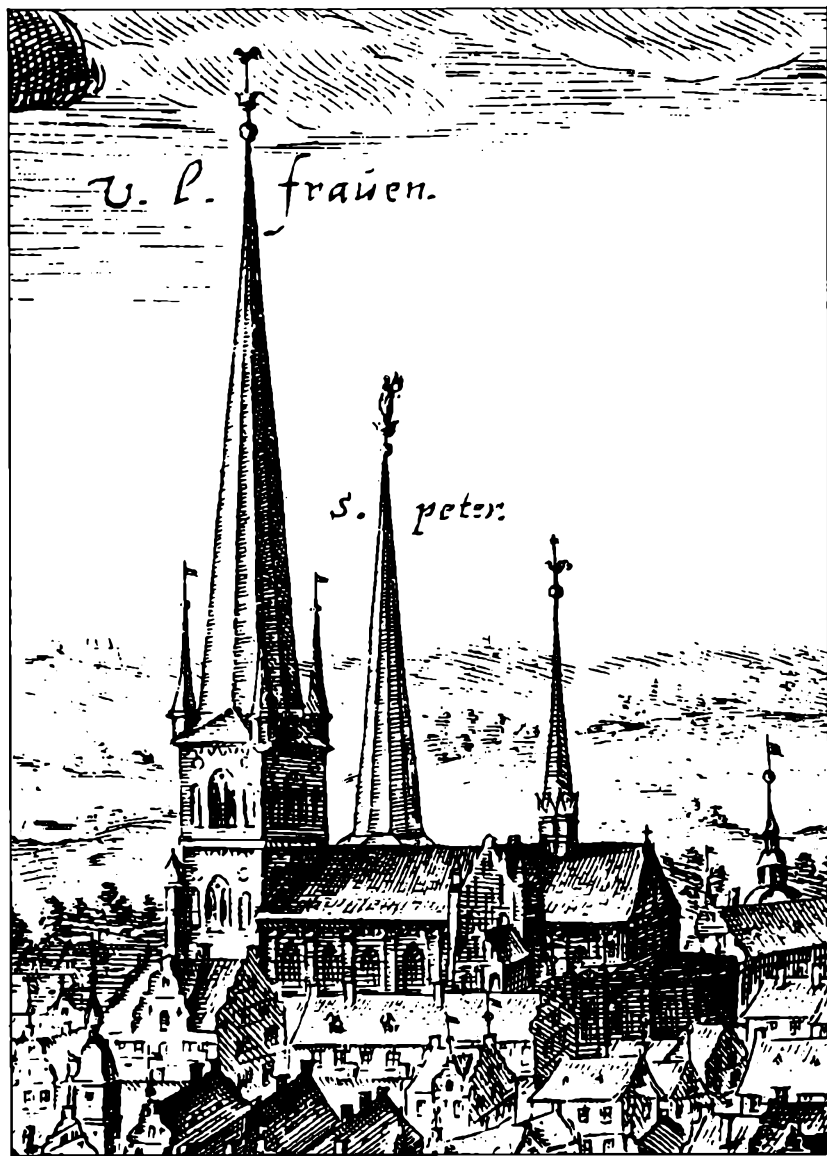
Kirkens indtægt var baseret på tiende, gods og landejendom, gaver, stiftelser, kortjeneste (tidebøn), afholdelse af messer, gravstedsafgifter, begunstigelser, aflad i flg. pavelige privilegier o.m.a.

En stor del af indtægten indgik i »fabrica«, kassen til bygning og vedligeholdelse af kirken. Men en del blev slugt af præbenderne, betalingen til de enkelte kanniker for deres tjenesteydelser. I præbenderne indgik også indtægter fra de kirkelige embeder, som de enkelte kanniker enten havde fået tillagt på forhånd, eller som de selv vidste at skaffe sig hvor som helst i landet, og som de lod passe ved ansatte vikarer. De var mestre til at samle på sådanne indtægtsgivende embeder i »kumulation« (ophobning).

Kannikernes hovedopgave bestod i sammen med et antal alterpræster og degne at holde de daglige gudstjenester – tidebønnen i koret og messerne ved alterne. Den hovedansvarlige havde titel af kantor.

Kirken rummede et antal kapeller – således ved korrunden hele fem. Foruden højalteret i koret var der mindst 43 mindre altre i kirken. Her blev der daglig læst messer, i en del tilfælde sjælemesser for hedengangne personer, der havde »stiftet« det pågældende alter (bekostet dets opførelse og tillagt det en kapital) med henblik på regelmæssigt at blive nævnt i bønnerne. – Nævnes skal det også, at kirken blev besøgt af talrige pilgrimme på grund af de kostelige samlinger af relikvier, der mentes at have helbredende og anden hjælpende virkning. Det var også en opgave for præsterne at tage sig af sådanne besøgende.

Til de enkelte kannikeembeder, »kanonikaterne«, var der lagt særlige opgaver i forbindelse med den kirkelige, økonomiske, juridiske og praktiske administration af kirken og hele området. Kannikerne var også aktive som lærere og undervisere. Fra 1479 på det i dette år grundlagte universitet, hvor de undertiden også fungerede som rektorer. En del af undervisningen foregik i kapitelhuset, en tilbygning ved

Vor Frue Kirke set fra sydøst, 1611. Udsnit af Wicks byprospekt.

kirkens sydøstlige side. Kirken blev også sammen med Helligåndskirken anvendt til at huse universitetets bibliotek.

Således var i middelalderen en betydelig del af det kirkelige og kulturelle liv samlet omkring Vor Frue Kirke og styredes af det talrige præsteskab.

Reformationen

Reformationen blev indført af Christian III i 1536. Forud var gået det reformatoriske røre, der bredte sig i byernes befolkning ved Hans Tausens og andre lutherske prædikanters virke. Vor Frue Kirke var i disse år en højborg for den katolske reaktion og søgte at holde stand imod det nye kætteri så længe som muligt. Men tredje juledag 1530 blev kirken stormet af de københavnske borgere under Ambrosius Bogbinders ledelse.

Lad den samtidige Skibby-Krønike skildre begivenheden: »Grebne af et utroligt raseri og vanvid styrtede nogle lutheranere fra København ind i Vor Frue Kirke, som er den største og ypperligste kirke i denne by, og vanhelligede den med deres kirkeranske hænder. Først omstyrtede de alle helgenbillederne, spyttede på dem, slog dem med næveslag og spottede dem med forargelige skældsord, medens de sønder slog dem med deres økser. Og derpå trængte de ind i koret, hvor de fuldstændig ødelagde kannikestolene og alt panelværket. Højalteret forblev dog uskadt, da byfogeden forsvarede det med fare for sit liv; men alt andet blev vanhelliget, man gik endog så vidt, at man sønderrev bøgerne. Men de skældsord og forbandelser, hvormed Kristi præster og i det hele taget alt, hvad der er helligt i vor religion, overdængedes, har jeg ikke lyst til at fortælle. Det overgår alt, hvad man kan forestille sig!«

Kirken blev naturligt nok lukket efter denne ødelæggelse, men åbnedes året efter for endelig i 1534 udelukkende at blive brugt til at afholde luthersk gudstjeneste. I 1536 ophævedes Kapitlet og dermed kannikernes styre af kirken. I stedet bestemtes det i 1539, at Universitetet skulle have patronatet for Frue Kirke, en ordning der varede lige til 1917.

Frue Kirke var nu stadens fornemste og sognemæssigt største kirke. Samtidig fik den status som landets hovedkirke og mønsterkirke for gudstjenesten i hele riget. Til at varetage denne betydelige opgave blev der ansat et præsteskab, der antalmæssigt unægteligt forekom beskedent sammenlignet med tidligere tider: en sognepræst og to kapellaner! (Har mon de kirkelige myndigheder i dag med den nyligt

gennemført yderligere beskæring af den gejstlige betjening ved Vor Frue skelet til forbilledet dengang!)

I 1537 indviede Luthers medarbejder, Johan Bugenhagen, de syv »superintendenter« – eller som de snart efter atter kaldtes – biskopper i Vor Frue Kirke. Sådant som det efter det gammelt alterbillede er afbildet på reformationsmonumentet på Bispetorvet. Siden er alle bispevielser i Danmark foregået i Vor Frue indtil 1975, hvorefter sådanne handlinger blev lagt ud til de pågældende biskoppers domkirker. Blandt de i 1537 indviede var Sjællands biskop Peder Palladius, der med kyndighed og myndighed var en af hovedmændene bag organiseringen af den nye lutherske kirkeordning i vort land.

Som landets hovedkirke dannede kirken rammen for store officielle handlinger som kongekroninger og siden salvninger.

Kirken rummede også adskillige begravelser og dertil hørende gravminder og epitafier. I kirkens nordre sidegang er stadig bevaret en buste af biskop Bornemanns (d. 1710) gravmæle. Kirkens tilknytning til Universitetet blev understreget ved dens anvendelse ved rektorvalg, doktorpromotioner og andre ceremoniomkransede universitetshandlinger.

Barokkirken

I 1728 den 20.-23. oktober hærgedes København af en storbrand. Knap halvdelen af byen brændte ned. Heriblandt Vor Frue Kirke og fire andre kirker, Rådhuset og Universitetet. Branden i Vor Frue fik kraftigt fat i taget og tømmerspiret, og hele bygningen – hvælvinger og mure – sank sammen. Kun en del af korpartiet stod tilbage.

København stod nu over for den største byggeopgave både før og siden. For Vor Frues vedkommende blev der endnu inden årets udgang indgivet de første forslag til genopbygningen. Kongen, Frederik IV, nedsatte en bygningskommission med skiftende medlemmer. I de følgende år blev mange forskellige planer udarbejdet, og i begyndelsen af 30'erne under Christian VI blev der for alvor taget fat på arbejdet efter et projekt af professor I.F. Ramus.

Kongen havde håbet, at bygningen kunne stå færdig til reformationsjubilæet i oktober 1736, men først i 1738 den 30. april kunne kirken indvies, og i 1744 stod den endelig færdig med tårn og spir (110 m højt).

Kirken blev opført på den gamle kirkes fornyede fundamenter. Som forgængeren var den treskibet, men nu med omtrent lige høje skibe som i Trinitatis og Helligåndskirken. Det gotiske præg søgtes i

nogen grad bevaret i koret, men ellers var det tidens barokstil, der prægede bygningen.

Inventaret (alter, prædikestol, stole med billedskærerarbejder m.m.) blev fornyet. I Den danske Vitruvius af L.Thura (som selv var med til at bygge kirken) er mange detaljer herfra smukt gengivet. Bl.a. altertavlen med et maleri af hyrdernes tilbedelse, flankeret af to figurer af Maria og Johannes og – over topstykket med kongen navneskjold – en fremstilling af den opstandne Kristus. Jul og påske. – Prædikestolen blev opstillet midtskibs imod nord som nu. Men der var dengang – som nu – problemer med akustikken, så man vanskeligt kunne høre. Efter en række eksperimenter med forskellig anbringelse af en flytbar prædikestol gav man op og nøjedes med at opfordre prædikanterne til, at »de i deres prædiken skulle sig vende midt til Hs. Majestæts ligeoverfor værende stol.« Så måtte resten af menigheden gætte sig til præstens livsalige ord!

Nye hellige kar måtte anskaffes, heriblandt den store forgyldte sølvkalk med tilhørende patene og oblatæske fra 1736-37, som anvendes også i dag. – Orgelbygger Kastens leverede et orgel, der blev bragt i vestenden. det ansås for at være et godt instrument, selv om dimensionerne var for små til det store kirkerum.

Fire gange havde ilden ødelagt den første middelalderkirke. Femte gang havde den ødelagt den stolte gotiske kirkebygning. Og nu bare 79 år efter at man havde taget barokkirken i brug, hjemsoget kirken for sjette gang af en brandkatastrofe. Under englændernes bombardement af København i september 1807, den 5. september, rammes kirken høje spir af en brandraket. Ilden fængede og forplantede sig til tagværket. Den følgende morgen henlå kirken som ruin.

Den klassicistiske kirke

Men Vor Frue Kirke rejste sig igen i sin syvende skikkelse. Endnu før udgangen af ulykkesåret blev det efter kronprins Frederiks – fra 1808 kong Frederik VI – beslutning overdraget tidens store bygmester Christian Frederik Hansen at genopføre landets hovedkirke. Han fik frie hænder med hensyn til valg af den arkitektoniske stil. Derfor byggede han en helt ny kirke i den klassicistiske eller nyklassiske stil, som han igennem sin læretid hos den store arkitekt Harsdorff var blevet fortrolig med, og som han på sine rejser i Italien havde fordybet sig i igennem studier af antikkens og senrenæssancens arkitektoniske monumenter.

C.F. Hansens Vor Frue blev et sjældent helstøbt bygningsværk. Grundplanen var bevaret. Men murene blev bygget op på ny. Den

C. W. Eckersberg: Den nedbrændte Frue Kirke. Akvarel 1809.

gamle treskibede bygning var nu erstattet af en femskibet basilica, hvoraf det midterste skib med sin bredde og sin dominans kom til at udgøre en helhed – i proportioner og med den overdækkende kasetteprydede tøndehvælving – som det egentlige kirkerum. Af den gamle koromgang i øst skabte han den smukke rotunde. Mod vest rejstes tårnet, der flugtede med kirkens vestfacade, der blev prydet med en dorisk søjleportal med seks søjler og trekantsfronon.

Tagets næsten flade midterbane er kobberdækket, hvilket er usynligt for den, der betragter kirken fra gaden. Det er gennembrudt af tre lysåbninger. Tårnet, der er forsynet med vægtergang og ur, rummer indtil næstøverste stokværk murværk fra barokkirken. Dets tag er kobberdækket og afsluttet med et forgyldt kobberkors.

Udsmykningen blev i 1819 overladt til Bertel Thorvaldsen, hvis statuer, relieffer og friser passer perfekt i stilen. Kristusstatuen og de tolv apostle var alle blevet anbragt – omend foreløbig kun i gips – til indvielsen pinsedag den 7. juni 1829.

Vor Frue Kirke i dag

København havde fået sin gamle kirke igen. I en ny og skøn skikkelse. Kirkens klokker, hvoraf den største på 4 tons var blevet støbt året forinden, kunne igen kalde til gudstjeneste. Og har gjort det nu igennem 162 år.

Under kirkens skønne gamle navn til minde om Frelserens fødsel – »Vor Frue.« Og fra 1923 suppleret med betegnelsen »Københavns Domkirke« i forbindelse med stiftsdelingen, der gjorde Frue Kirke til domkirke i Københavns stift.

Blandt prædikanterne i Vor Frue fra denne periode kan nævnes mange navne, der har givet genlyd. Heriblandt J.P. Mynster (d. 1854), J.P. Paulli (d. 1915), Henry Ussing (d. 1943), Paul Brodersen (d. 1974). Blandt organisterne kan nævnes C.E.F. Weyse (d. 1842), J.P.E. Hartmann (d. 1900), N.O. Raasted (1966), Mogens Wöldike (d. 1988).

Under Wöldike blev Københavns Drengekor knyttet til kirken. – Kirken har siden 1829 haft fire orgler. Det nuværende med 53 stemmer blev bygget af orgelbyggerfirmaet Frobenius i 1965. Et nyt er under projektering hos Marcussen & Søn.

For tolv år siden – i 1979 – kunne vi fejre kirkebygningens 150 års jubilæum, der var blevet forberedt igennem en omfattende restaurering ved professor Vilhelm Wohlert. Det er på mange måder lykkedes denne fornemme arkitekt at »forløse« nogle af C.F. Hansens intentioner. Bl.a. har han ved at nedbryde de senere opsatte skillevægge og ved at vælge farver, der kommer C.F. Hansens nærmest, skabt helt nye lysforhold i rummet.

Når vi i år i denne bygning, der er den syvende i rækken af Vor Frue Kirke, kan fejre 800-året for den første Vor Frues grundlæggelse, kan det give anledning til at tænke på, at vore fædre og mødre igennem hele denne periode her på dette sted har lyttet til Livets Ord, der tales til os i tilværelsens mange situationer. Lad dette ord bæres videre – også fra denne bygning – til slægten i dag og slægterne, der kommer. Og lad Marias lovsang – det gamle »magnificat« – stadig klinge fra Vor Frue: Min sjæl ophøjer Herren, og min ånd fryder sig over Gud, min Frelser.

Sognet som administrativ enhed

Af departementschef Preben Espersen, Kirkeministeriet

Sognestrukturen i almindelighed

Soggenes historiske oprindelse kendes ikke med sikkerhed, men de omtales allerede i de ældste danske kirkelove fra middelalderen.

Sognet er en administrativ enhed, altså et led i en administrativ, geografisk inddeling. Sogneinddelingen har derimod ikke noget at gøre med folkekirkens bekendelsesmæssige grundlag.

Der findes ikke nogen lovgivning om selve sogneinddelingen. Oprettelse og nedlæggelse af sogne og ændringer i sognegrænser sker ved kongelig resolution i det enkelte tilfælde efter kirkeministerens foreslåelse og efter indstilling fra vedkommende biskop. Det retlige grundlag herfor er en retssædvane, der går tilbage til enevælden.

Det er et bemærkelsesværdigt træk ved sognestrukturen, at menighedsrådet ikke på samme måde som f.eks. en kommunalbestyrelse har et selvstændigt budgetansvar. Hvad indtægtssiden angår er sognet således ikke noget selvstændigt område for ligning af den lokale kirkeskat, idet kommunen er fælles ligningsområde for de sogne, der ligger inden for dens grænser. Og hvad udgiftssiden angår er kompetencen delt mellem provstiets menighedsråd og provstiuvalget som henholdsvis indstillende og godkendende myndighed.

Den kirkelige lovgivning om sognenes økonomiske dispositioner er særdeles restriktiv. Bortset fra et beskedent rådighedsbeløb, der kan anvendes til fremme af det kirkelige liv i sognet, pastoratet eller kommunen eller til kirkelige formål af betydning for stiftet som helhed, kan menighedsrådet kun afholde udgifter til sådanne formål som udtrykkeligt er nævnt i loven om folkekirkens økonomi. Der er dog i 1989 ved en ændring af menighedsrådsloven åbnet mulighed for at dispensere herfra, se herom neden for.

En række af menighedsrådets dispositioner kræver efter den kirkelige lovgivning biskoppens, stiftsøvrighedens eller provstiuvalgets godkendelse.

De afgørende ændringer i samfundsstrukturen, der er sket i de sidste menneskealdre, har ikke været ledsaget af tilsvarende ændringer i sognestrukturen. Indvandringen fra land til by og udflytningen til de store byers forstæder har dog medført oprettelsen af en række nye sogne, men dette har ikke betydet tilsvarende nedlæggelser eller sammenlægninger af sogne i de affolkede områder. Af landets ca. 2.100

sogne har næsten halvdelen under 1.000 indbyggere, mange endda væsentligt under. Det er således kun ca. 10% af landets indbyggere, der bor i de mange helt små sogne.

Sognestrukturen i Københavns stift

Retsgrundlaget for den kirkelige administration i Københavns stift er det samme som for landets øvrige stifter. Der gjaldt tidligere nogle særlige regler for den kirkelige budgetprocedure i Københavns kommune, men de er nu bortfaldet. Reglerne om ændringer i sogneinddelingen og om biskoppens, stiftsøvrighedens og provstiudvalgenes opgaver er således de samme for Københavns stift som for det øvrige land. Der ses dog i denne forbindelse bort fra, at Grønland, men nu ikke længere Færøerne, hører til Københavns stift, og at enkelte kirker er under et militært overtilsyn.

Men med hensyn til faktisk sognestruktur, befolkningsfordeling og ligningsområder adskiller Københavns stift sig afgørende fra sognestrukturen i det øvrige land.

For så vidt angår selve Københavnsområdet, har de såkaldte citysogne og brosogne haft stærkt faldende befolkningstal, mens befolkningstallet i yderkvartererne og de egentlige forstæder har været stærkt stigende. Selve byområdet har fået karakter af en arbejdsby, og yderkvarterer og forstæder er blevet sovebyer. Følgen har været, at bysognene har et overskud af store og kostbare kirker, mens der i yderkvarterer og forstæder er bygget kirker og foretaget udskillelse af nye sogne.

Københavns kommune med næsten en halv million indbyggere, hvoraf ganske vist kun ca. 3/4 er medlemmer af folkekirken, udgør et i forhold til det øvrige land ekstremt stort ligningsområde. Dette økonomiske indtægtsfællesskab modsvarer næppe af nogen større oplevelse af fællesskab om kirkelige anliggender blandt beboerne i de 73 sogne inden for kommunens grænser. Konstruktionen kan naturligvis betragtes som en slags udligningsordning, men det geografiske område for denne må i så fald forekomme ret vilkårligt, idet forstadskommunerne i Københavnsområdet, hvoraf en række er særdeles økonomisk velaflagte, ikke er med.

Ud fra almindelige administrative synspunkter må sognestrukturen som helhed i Københavns stift forekomme problematisk.

Der fremkommer da også stadig hyppigere tilkendegivelser om, at sognestrukturen frembyder hindringer for udfoldelsen af de folkekirkelige aktiviteter. Bortset fra, at der har været rejst spørgsmål om en udligningsordning for hovedstadsområdet, har disse tilkendegivelser

imidlertid ikke hidtil ført til konkrete initiativer på stifts- eller sogneplan til egentlige ændringer i sognestrukturen.

Nogle ændringer af betydning for sognestrukturen

Der er imidlertid i de seneste år på landsplan gennemført nogle ordninger, der har betydning også for sognestrukturen i Københavns stift.

I 1989 blev der således gennemført en ændring af menighedsrådsloven, der har skabt dels nye muligheder for samarbejde mellem menighedsråd, dels adgang til at dispensere fra betydelige dele af den kirkelige lovgivning.

Samarbejde mellem menighedsråd

De nye lovbestemmelser om samarbejde vedrører alene frivillige aftaler mellem menighedsråd om løsning af folkekirkelige opgaver i fællesskab. Aftaler om samarbejde kan angå enten løsning af en eller flere konkrete folkekirkelige opgaver eller en mere eller mindre generel fælles varetagelse af de folkekirkelige anliggender, f.eks. gennem etablering af et fælles styrelsesorgan og fælles administrationsapparat.

Samarbejdet kan angå opgaver, der falder inden for rammerne for menighedsrådenes rådighedsbeløb, men er ikke begrænset hertil, idet der er mulighed for samarbejde også om andre folkekirkelige opgaver.

De nærmere bestemmelser om samarbejdet skal optages i en vedtægt, der skal godkendes af kirkeministeren. I det omfang samarbejdet gør det ønskeligt, kan der i vedtægten træffes bestemmelse om fravigelse af menighedsrådslovens bestemmelser om bl.a. menighedsrådets møder, udvalg og opgaver samt om tilsynet med rådet. Der kan også træffes bestemmelse om fravigelse af reglerne i lov om valg til menighedsråd, lov om folkekirkens økonomi, lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegårde og lov om bestyrelse og brug af folkekirkens kirker m.m. Ministeren kan også fravige de bekendtgørelser m.v., der måtte være udfærdiget i medfør af disse lovbestemmelser, samt fastsætte bestemmelser med gyldighed for geografisk begrænsede områder.

Der er således en meget vid dispensationsadgang i forbindelse med samarbejdsaftaler mellem menighedsråd. Den kirkelige lovgivnings helt grundlæggende forudsætninger vil dog ikke kunne fraviges. Det vil f.eks. være udelukket at dispensere fra bestemmelsen om, at præsten i sin embedsvirksomhed er uafhængig af menighedsrådet.

Samarbejdsaftaler kan altid frit ophæves, hvis menighedsrådene er

enige herom. Ophævelse kan også ske efter et enkelt deltagende menighedsråds anmodning, når kirkeministeren finder rimelig grund dertil.

I forbindelse med fremsættelsen af ændringsforslaget til menighedsrådsloven blev det tilkendegivet, at Kirkeministeriet vil være indstillet på, såfremt menighedsråd ønsker det, at yde administrativ rådgivning og bistand ved forhandlinger om samarbejde og udarbejdelse af udkast til samarbejdsaftaler og vedtægter for samarbejdet.

Dispensationsmuligheder for større sogne

Kirkeministeren kan også efter ansøgning fra menighedsrådet tillade de forannævnte fravigelser fra den kirkelige lovgivning, hvis det er ønskeligt af hensyn til løsningen af folkekirkelige opgaver i et sogn med over 8.000 beboere. Denne bestemmelse giver altså hjemmel til, at også et enkelt menighedsråd uden samarbejdsaftale med andre menighedsråd efter ansøgning kan få tilladelse til at fravige en række gældende regler. Men det er ved kravet om mindst 8.000 beboere sikret, at der er tale om et så stort sogn, at der er økonomisk og teknisk-administrativ baggrund for, at rådet selvstændigt kan varetage særlige opgaver.

I forbindelse med samarbejdsaftaler og med dispensationsordninger i større sogne kan kirkeministeren yde tilskud af fællesfonden for 1 år ad gangen. De samlede tilskud kan dog ikke overstige 1 pct. af landskirkeskatten, dvs. ca. 5 mio. kr. årligt. Baggrunden for denne bestemmelse er, at det er fundet ønskeligt at kunne støtte samarbejds- og forsøgsordninger, indtil de lokale budgetter kan omprioriteres.

Lovændringerne og Københavns stift

De foran nævnte ændringer i menighedsrådsloven om samarbejde og dispensationsordninger åbner i vid udstrækning mulighed for at »prøve sig frem« med hensyn til tilpasninger og ændringer i sognestrukturen i Københavns stift.

Det er således overladt til de enkelte menighedsråd selv at bestemme indholdet af samarbejdsaftaler eller dispensationsordninger, herunder hvor længe man ønsker, ordninger skal løbe, og hvilke opsigelsesregler, der skal gælde. Man kan begynde et samarbejde mellem sogne i det små, og – hvis det udvikler sig tilfredsstillende – gradvis udvide og intensivere samarbejdet, måske med det resultat, at en egentlig sognesammenlægning en dag vil fremstå som en naturlig løsning.

Gennem dispensationer fra den kirkelige lovgivnings bindinger

med hensyn til hvilke opgaver, menighedsråd kan løse, og på hvilken måde løsningen skal ske, kan der også i de større sogne eller tværgående mellem sogne afprøves nye former for ressourcudnyttelse.

Mulighederne efter de nye lovbestemmelser er imidlertid hidtil kun udnyttet i beskedent omfang i Københavns stift. Der er dog etableret et samarbejde mellem menighedsråd om en skoletjeneste til fremme af forbindelserne mellem skole og kirke. Der er også etableret enkelte sognemedhjælperordninger.

Fordeling af præstestillinger

En anden landsdækkende nyordning, der har betydning også for sognestrukturen i Københavns stift, er en ændret procedure for fordeling af præstestillinger. Mens det tidligere var Kirkeministeriet, der efter indstilling fra vedkommende biskop traf beslutning i det enkelte tilfælde om, hvorvidt en ledig præstestilling kunne opslås uændret, er der fra 1990 sket en decentralisering med hensyn til fordelingen af præstestillinger.

Der bliver herefter for hvert år fastsat et beløb til den præstelige betjening i hvert stift. Dette beløb svarer til et bestemt antal stillinger og skal dække samtlige udgifter til præsternes lønninger. Inden for dette beløb er det biskoppens ansvar at tilrettelægge den pastorale struktur i stiftet. Det er således biskoppen, der træffer afgørelse om, hvorvidt en ledig sognepræstestilling skal opslås uændret, ligesom det er biskoppens kompetence – efter lokal forhandling – at foranledige nedlæggelse og oprettelse af stillinger samt pastoratsomlægninger.

Selvom denne nyordning direkte alene angår pastoratsstrukturen, har den også betydning for sognestrukturen. Pastoratsstrukturen og sognestrukturen er jo ikke hinanden uvedkommende størrelser.

Forbedrede statistikker

Hertil kommer, at man for at give stiftsadministrationerne det nødvendige grundlag for en hensigtsmæssig bevillingsstyring af stiftets rammebevilling til præstestillinger har gennemført en meget betydelig forbedring af det statistiske materiale vedrørende sognenes befolkningssammensætning m.v.

Materialet er opbygget med det enkelte sogn som udgangspunkt, således at tabeller belyser sognets struktur med hensyn til befolkning, erhverv, husstande m.v. Disse sognebaserede oplysninger er samlet i oversigtstabeller for hvert enkelt provsti, ligesom der er udarbejdet samlede oversigtstabeller for hvert stift.

Af materialet fremgår for det enkelte sogn bl.a. antal personer for-

delt efter køn og alder, antal husstande efter husstands- og boligtype samt bruttoindkomst, fordeling af personer på arbejdsstilling samt forhold vedrørende natbefolkning og dagbefolkning.

Herudover er der for hver kommune udarbejdet en oversigt over plejehjemspladser samt befolkningsprognoser for årene 1995 og 2000 med fordeling på køn og alder.

Det statistiske materiale er ledsaget af en vejledning vedrørende materialets opbygning og forklaringer til de enkelte tabeller. Det er tanken at vedligeholde materialet ved nyudsendelser hvert 2. eller 3. år.

Det er første gang, der inden for folkekirken er blevet udarbejdet en så omfattende statistik til belysning af sognenes struktur, og det siger sig selv, at dette materiale også vil være værdifuldt i forbindelse med menighedsråds overvejelser om samarbejde med andre menighedsråd eller om iværksættelse af forsøgsordninger på grundlag af dispensationer fra bestemmelser i den kirkelige lovgivning.

Materialet findes hos stiftsadministrationerne.

Udnyttelse af mulighederne?

Der foreligger således både det nødvendige lovgrundlag og oplysningsmateriale for ændringer i sognestrukturen i Københavns stift. Men det afgørende er naturligvis, om der også hos medlemmerne af stiftets menighedsråd og menigheder og hos præster er interesse for og vilje til at gennemføre sådanne ændringer.

Folkekirken i København i lyset af sogneanalyserne fra 1990

Af lektor Hans Raun Iversen, Københavns Universitet

Sognestatistik 1990

Til brug bl.a. for stiftadministrationernes arbejde med fordeling af præstestillinger m.v. har Kirkeministeriet fremskaffet et sæt komplette sognestatistikker for samtlige landets sogne fra Danmarks Statistik. Retningslinierne for statistikkerne er udarbejdet af en arbejdsgruppe bestående af repr. for Kirkeministeriet, Kirkefondet, Danmarks Statistik samt undertegnede. Stifterne har hver fået materialet for deres egne sogne, mens et komplet sæt findes i Kirkeministeriet. Kirkefondet har fået et sæt på disketter til brug for videre analyser for de sogne, som måtte ønske det. På disketterne findes en del mere specificerede oplysninger (f.eks. på mindre aldersgrupper og oplysninger om plejehjemspladser i sognet) end det har været muligt at få plads til i de skriftlige udgaver. Og her til Biblioteket for praktisk teologi på 4. sal i Købmagergade 46, har vi fået i alt 52 A4-mapper indeholdende det udskrevne materiale på i alt 13.262 sider. Samme sted findes også de udførlige sogneanalyser, som pastor emer. Victor Møller har udarbejdet på grundlag af Folke- og boligtællingerne fra 1981 samt det udførlige kirkestatistiske materiale for København, der er indsamlet siden 1956. Dette materiale omfatter Københavns stift minus Bornholm, Gentofte og Lyngby-Tårnbæk kommuner samt udvalgte sogne især i Helsingør stift.

De nye sognestatistikker omfatter for hvert sogn, provsti og stift otte tabeller med følgende oplysninger:

1. Antal personer pr. 1.1.90 fordelt efter køn og alder samt efter medlemskab af folkekirken og statsborgerskab.
2. Befolkningsbevægelser i 1989 (fødte, døde, til- og fraflyttede etc.).
3. Antal husstande fordelt efter boligtype og husstandstype 1.1.89.
4. Antal husstande 1.1.89 fordelt efter husstandstype og husstandens bruttoindkomst.
5. Antal personer bosiddende i sognet pr. 1.1.89 (hele befolkningen) fordelt på køn og arbejdsstilling ultimo november 1988.

6. Antal personer på 15-74 år i sognet pr. 1.1.89 fordelt på køn og alder samt i og uden for arbejdsstyrken ultimo november 1988. Opgjort i procenter.
7. Antal beskæftigede personer og uddannelsessøgende i alderen 15 år og derover fordelt efter beskæftigelseskode og erhvervsgruppe. Heraf fremgår også, hvor mange, der bor men ikke arbejder i sognet, samt hvor mange, der arbejder, men ikke bor i sognet.
8. Kirkelige handlinger i 1989 samt arealstørrelse.

Jeg gør hermed opmærksom på materialets eksistens.

Vi har i Kirkefondet og i Det kirkesociologiske Projekt ved Afdeling for Praktisk Teologi på Københavns Universitet arbejdet med sogneanalyser gennem nogle år. Men det er første gang vi har et så komplet og ajourført materiale tilgængeligt for alle landets sogne. Materialets udvælgelse og præsentation kan sikkert gøres bedre endnu, efterhånden som der indløber erfaringer med brugen. Det er aftalt, at kørslerne – efter evt. revision af retningslinierne – gentages om to år – og herefter med faste intervaller, som skal fastsættes til den tid. Man vil således for de enkelte sogne oparbejde et homogent materiale, som vil gøre det muligt at følge udviklingen.

Det giver sig selv, at ikke alt er medtaget i disse tabeller, som beror på, hvad der findes i de centrale registre på Danmarks Statistik, der som bekendt også siden 1985 har samlet ikke blot medlemsanalyserne, men også tallene fra de kirkelige handlinger i folkekirken. Vil man vide mere om et givet sogn, vil man ofte kunne få oplysningerne – normalt efter betaling – fra kommunen. Det kan således dreje sig om 1) uddannelsesniveaue, 2) social- og sundhedsforhold samt nærmere belysning af 3) boligernes standarder. Men de allervigtigste oplysninger til brug for arbejdet i en kirke, der med P. C. Kierkegaards udtryk vil være nærværende i sognet med et tilbud om trøst og tro, findes stadigvæk ikke på statistik. Det drejer sig f.eks. om, hvor mange der er ensomme (og altså ikke blot enlige), og hvor mange der er boligløse eller slås med forskellige psykiske sygdomme og allehånde personlige problemer. Men det drejer sig også om de kulturelle mønstre i et sogn: ungdomsgrupperinger, foreninger, institutioner samt andet religiøst og kirkeligt arbejde i området. Sognestatistikker er således kun et beskedent supplement til den indsigt og erfaring, der vindes i det lokale arbejde.

Folkekirkens stilling i København

Vi skal i det følgende se på, hvad de nye sognestatistikker siger om folkekirkens stilling specielt i Københavns kommune. Kirkestatistisk set har man i de sidste par år talt om en vis stabilisering og endog en fremgang i København, siden styrktidtykket i 70'erne og lavpunktet i midten af 1980'erne. Der er en del om snakken, men den må dog tages med nogen modifikation, som det fremgår af den følgende tabel over barning og konfirmation i Københavns kommune (KK) og landet som helhed (DK) for de sidste fire år:

Tabel 1

Dåbsprocenter for årgangen, hvor alle just er fyldt 1 år, samt konfirmationsprocenter for sidste år.

Opgørelsesdato	Dåb KK	Dåb DK	Konf. KK	Konf. DK
1.1.1987	49,4	80,6	51	85
1.1.1988	50,0	80,5	47 (48)	80 (84)
1.1.1989	49,6	79,7	46	82
1.1.1990	51,3	80,1	45 (45)	84 (83)

Note:

1. Opgørelsen af dåb 1.1.1987 gælder alle, der er født i 1985, opgørelsen 1.1.1988 gælder de fødte i 1986 etc.
2. Konfirmationsprocenten er udregnet i forhold til antallet af 15-årige på opgørelsesdato. Hvor der er forskel på de to årgange, er procenten udregnet efter 14-årige angivet i parentes.

Stabiliseringen eller den beskedne fremgang synes altså at være tydelig i 1990-opgørelsen, hvad angår dåb, selv om vi allerede havde en lille fremgang i København i 1988, mens billedet så vendte igen i 1989. Derimod har konfirmationsprocenterne hidtil ikke ladet sig rette op i København, men bedre på landsplan, selv om tallene heller ikke her er til de store konklusioner.

Der er en del detaljer, som ikke er med i de foreliggende tal. For årene 1984-87 er der foretaget en detailbehandling af oplysningerne for København, hvor det viste sig, at op mod fire procent af en årgang døbes i forbindelse med konfirmationen. På landsplan er det måske i dag 5 procent (bispekontorerne har tallene, men de har endnu aldrig offentliggjort dem), der døbes efter navngivningen – altså noget med ca. 3.000 om året. Det tæller jo også. Men det skal sammenholdes med, at langt flere (ca. 8-10.000) melder sig ud pr. år. Når dertil kom-

mer, at de ældste årgange, hvor de fleste dødsfald finder sted, har høje medlemsprocenter, ligesom procenten af ikke-danske statsborgere i Danmark er svagt stigende. er det ikke underligt, at folkekirkens samlede medlemsprocent fortsat går ned. Fra 1.1.1989 til 1.1.1990 gik medlemsprocenten ned fra 89,7 til 89,3% på landsplan og fra 79,1 til 78,3% i Københavns kommune.

Det er relativt futilt at diskutere, hvad der videre vil ske. På kort sigt sker der næppe de store ting, men udviklingen på lang sigt kan ingen forudsige. Men der er god grund til specielt for Københavns vedkommende at forsøge at vurdere udviklingen. Er de folkekirkelige forhold definitivt en saga blot i København, så der nu kaldes på helt andre arbejdsformer end de traditionelle sognekirkelige?

Folkekirkeklturens opløsning

I sin sociologiske disputats »Troskollektivet. En studie i folkekirkens opløsning i Norge«, Oslo 1987, går Knut Lundby ud fra følgende definitioner: »Med *folkekirke* forstår jeg en nasjonal religiøs organisasjon innenfor kristen menighetsreligion, med territoriell inndeling, som dekker hele befolkningen, der rekruttering skjer på grunnlag af dåp og der majoriteten av befolkningen står tilsluttet«. Han fortsætter: »En *folkekirkeklkultur* er det symbolmiljø, som dannes omkring folkekirken, når en klar majoritet av befolkningen identifiserer seg med kirken og deltar i et minimum av dens ritualer«.

Det er en sådan – noget løs, men nogenlunde klar – sociologisk synsvinkel, jeg anlægger i det følgende.

Folkekirkeklkulturens opløsning i Danmark er – statistisk set – i meget høj grad en storby- og specielt en cityproblematik. Med næsten usvigelig sikkerhed kan udviklingen spores i alle byer i Danmark, der er så store, at de har gamle, centrale bysogne, idet folkekirkens medlems- og dåbsprocenter ligger betydeligt lavere i »citysognene« og i andre socialt belastede sogne end i de omkringliggende sogne. Bevæger vi os derimod fra citysognene og nybyggerisognene med socialt boligbyggeri ud til de bedre forstæder, er vi som regel igen oppe over de 90 såvel i dåbsprocent og nær de 95 i medlemsprocent, sådan som det generelt er tilfældet i provinsen.

Vi finder det samme mønster i København, sådan som det fremgår af sognestatistikkerne 1990, jvf. tabel 2:

Tabel 2**Folkekirkens medlemsprocenter pr. 1.1.1990 i provstierne i Københavns kommune**

Provsti	Medl. i % af alle	Medl. i % af 5-9-årige
Vor Frue	72,0	34,9
Vestre	73,3	36,5
Holmens	77,0	48,5
Nordøstre	77,6	47,3
Bispebjerg-Brønshøj	81,5	53,5
Valby-Vanløse	81,9	56,7
Søndre	82,7	64,0
Københavns kommune	78,3	
Frederiksberg kommune	81,0	51,7

I bund ligger Vor Frue Provsti med City og de centrale Nørrebro-sogne samt Vestre Provsti med Vesterbrosognene, hvoraf sognene op mod Hovedbanegården reelt er citysogne og p.t. også forsøges udbygget som sådanne gennem byfornyelsen. Som vi skal se, dækker Vor Frue Provsti over store forskelle. De fleste sogne her ligger nemlig betydeligt bedre end Vesterbrosognene, mens gennemsnittet trækkes ned af især tre af Nørrebro-sognene. I midten ligger Holmens Provsti (især Østerbrosogne) og Nordøstre Provsti (især Nørrebro og Nordvestsogne), mens de tre yderprovstier (Bispebjerg-Brønshøj og Valby-Vanløse samt Søndre Provsti, som omfatter Christianshavn og Amager) ligger klart bedre end de øvrige.

Livet i city

Dobbeltheden i oplevelsen af en storby som København blev i 1980 udtrykt således af forhenværende byplanchef Ole Thomassen: »Byen er en tung kolos at danse med og dansen bliver drøjere, hvis bylivets værdier og glæder ikke påskønnes og udvikles, og hvis problemernes alvor ikke tages tilstrækkeligt alvorligt. Byens enorme ophobning af fysisk stof og store uophørligt arbejdende tandhjulsfyldte maskiner kan være anmassende nok som udtryk for de stærke bagvedliggende kræfter, der former samfundet. Og alligevel kan livet ofte folde sig ud

og ind i dette monstrum af en krop i forunderlige og frydefulde arabesker« (Lyse dage og sorte nætter, Gyldendal 1980, s. 55).

Byen er på én gang blød og hård. Rummet i byen er på én gang åbent og formbart og afgrænset og formsættende. Vi kan forme byen i vort eget billede, og vi gør det. Samtidig med, at byen – bag om ryggen på os – præger os i eminent grad, så vi selv skabes i dens billede. Vi bliver på én gang åbne og tolerante og samtidig blaserte og lukkede, som byen er det.

En landsby kan man ikke skabe i sit billede. Den er, hvad den er. Tror du, at landsbyen er, som dine dagdrømme siger, vil du hurtigt opdage noget andet. Nabosladderer og til sidst janteloven vil lære dig, at du ikke skal komme for godt i gang her, du skal ikke tro, at du er noget særligt. I city er vi alle noget særligt! Vi går alle rundt i gaderne i hver vores særperson-forklædning. Det mest konsekvente udtryk for citylivet er derfor egentlig karnevallet, hvor vi aldeles uhæmmet kan udtrykke os hver på vores måde, samtidigt med, at vi ligner hinanden til forveksling og i virkeligheden taber vores personlige identitet i den bølgende masse. Karnevallet er total frihed og total forstillingse i ét. Bedre kan det ikke blive. Det er en sand urbanitet – tolerance og blasertthed i ét.

Ingen har vist udtrykt det fascinerende ved storbyen ret meget bedre end Ulla Lunn:

»I storbyen kan jeg både og.

Føle mig som een:

Nyde anonymiteten blandt enere.

Føle mig som mange.

Nyde styrken ved at være med, hvor tingene sker«.

(Blød by 22/1982)

I Politikens kronik 22. maj 1983 formulerer Rudi Weltzel det således: »I storbyen kan man skifte rolle, som man skifter tøj, og man kan altid finde en passende kulisse. Man er ikke låst fast i én bestemt rolle. Man arver hverken fædrenes eller sine egne synder. Man er historieløs. Anonym. Det er ikke som i det lille samfund, hvor alle kender hinanden, og alt bliver ført til protokols. Man kan når som helst viske tavlen ren. Sådan da.«

City har en helt særlig placering i byen. City er noget særligt og vil sandelig også være det. Folkene på rådhuset, som selv ligger i city, har netop den politik, at sådan skal det være.

Byen rummer alle modsætningerne – det bløde og det hårde, det åbne og det afgrænsede og vi bliver på én gang åbne og tolerante og samtidig blaserte og lukkede – akkurat som byen er det. I byen er også kirken – men her på Vesterbro bliver færre børn døbt. I Elias Sogn er kun lige godt 1/3 af børnene under 15 år døbt.

Hovedstadsområdet er stadig Danmarks magtcenter, og langt størstedelen af de institutioner og funktioner, der knytter sig til udøvelsen af politisk og økonomisk magt, er inden for hovedstadsområdet samlet i Københavns City. Ca. 2/3 af alle store danske firmaer har deres hovedkontor i city, mens den sidste tredjedel er spredt i resten af regionen. Koncentrationen af erhvervsorganisationer er endnu stærkere i city, og så godt som samtlige centralstatslige eller andre of-

fentlige organer er samlet i city eller dens umiddelbare nærhed.

City er en kæmpemarkedsplads. Her handles der i enhver betydning af ordet. Her handler alle med alle, dog mindst med deres egne naboer. Jo mere anonyme vi er, når vi handler, des bedre. Handelen er international. Men netop city er ikke kun et udtryk for handelen og dens totale fremmedgørelse og anonymisering. I city har vi også de store nationale symboler, som vi klammer os til, fordi de garanterer sammenhængen i vort liv. Ikke blot museerne og rådhuset og Christiansborg, men også universitet og domkirken og de andre gamle citykirker.

I en vis forstand er kirkerne, der symboliserer sammenhæng, mening og kontinuitet, fejlplaceret her. Tænk på Holmens kirke, der er klistret op ad Børsen. I Børsen gælder det om at vælge og vrage, når der skal handles. I kirken lyder det samme gamle budskab i de samme gamle rammer. Thorvaldsens Kristus i domkirken er nationalt symbol, som Den lille Havfrue er det, og turisterne valfarter til dem begge.

Grundtvig kendte dilemmaet. Danmark må genkristnes fra landet, siger han. Men vil man genkristne Danmark med et kald, som en Grundtvig følte det, må man skaffe sig en position i byen. For det er herfra, alt det nye udvikles. Det er her, det sker, når der sælges ud såvel med hensyn til vores erhvervsliv som med hensyn til vores etik. Det er her, de store kulturforændrende beslutninger tages. Men det er også her, vi har de store kulturelle institutioner, hvis opgave er at føje de mange små danske kulturer rundt i landet sammen til én kultur. Tænk på universitetets klassiske opgave – eller på Nationalmuseets. Eller på domkirken, hvis liturgi gennem århundreder har skullet være normgivende for gudstjenesten overalt i landet. Det er i byen, det store slag bliver slået, selv om slaget kun kan vindes, hvis de gode kræfter i byen kan samvirke med de gode kræfter i provinsen.

Byen er blød og hård. Byen er oprud og sammenhæng. Byen er tilflugtssted for de truede, som den altid har været det. Men byen er sandelig også de helt store muligheds sted for alle, der har lyst til at spille på livets karrusel. Derfor finder vi både så mange vindere og så mange tabere i byerne og helt særligt i city.

Hvad der særligt karakteriserer citysognene er anonymiseringen og individcentreringen. Det er her i bykerne, at anonymiteten danner et skjold om alle, der først og fremmest gerne vil være sig selv i eksistentiel henseende. Hvis jeg har ret i, at *folkekirkekulturens opløsning i Danmark først og fremmest er udtryk for en opløsning i den folkelige evne og vilje til at indgå i en »ekklesia«, altså en folkeforsamling, hvor man for Guds ansigt på religiøs og symbolsk vis tager stilling til det fæl-*

I city – Holmens Kirke og Børsen – kun et stenkast fra hinanden – sådan som Eckersberg har skildret det omkr. 1800. I Børsen gælder det om at vælge og vrage, når der skal handles. I kirken lyder det samme gamle budskab i de samme gamle rammer.

les liv ud fra en foreliggende »stor« og fælles tradition¹⁾, er det vel ikke underligt, at opløsningen er stærkest i citysognene.

Folkekirketekulturens opløsning forbinder sig her i city både med resourcesvaghed, hvor mennesker søger anonymiteten, fordi de ikke har kræfter til andet, og med en art yupikultur, hvor unge og midaldrende relativt ressourcestærke mennesker har indstillet sig på, at den personlige tilværelsesorientering er noget, som man i fornødent omfang individuelt må investere i (ved kurser, terapi etc.), akkurat som man investerer i så meget andet. Fælles for de to grupper er det, at de ikke har tillid til, at den folkekirkelige tradition har noget at tilbyde, som det er umagen værd for den enkelte at søge kontakt med, hvis man da overhovedet får den tanke.

Postfolkekirkelige forhold

Man kan diskutere, hvad der skal til for, at man fortsat kan tale om

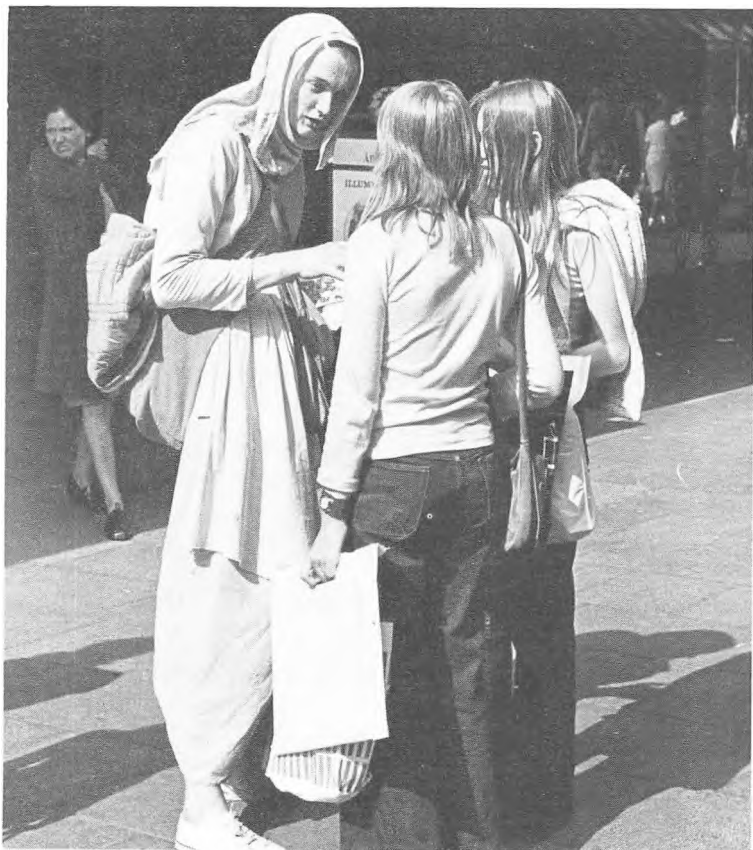
folkekirkelige forhold i et område. Lægger man vægt på barnedåben som konstituerende for folkekirkeligheden, kan hele Københavns kommune anses for at være på grænsen til at forlade de folkekirkelige forhold, idet barnedåbsprocenten gennem nogle år har ligget omkring de 50%, selv om medlemsprocenten – i kraft af de mange ældre i kommunen – fortsat ligger på 78,3. Jeg har forsøgt mig med en lidt anden definition, idet jeg har kigget efter, *hvor mange sogne, der har en medlemsdel på under 2/3 af befolkningen og/eller under 1/3 af børnene under 15 år*. Det viser sig, at der er tre Nørrebro sogne (*Blågaard, Helligkors og Bethlehem*) og ligeledes tre Vesterbro sogne (*Maria, Apostel og Getsemane*), der falder ind under denne definition af postfolkekirkelige forhold. Selv om medlemsprocenterne på Vesterbro overalt er over 66,6%, er der dog yderligere tre sogne, som i kraft af lave medlemsprocenter for børn (bl.a. forårsaget af et stort antal indvandrere) også nærmer sig postfolkekirkelige forhold, nemlig *EngHAVE* (34,2%), *Elias* (36,5%) og *Mattæus* (37,2). Også *Simeons* sogn på Nørrebro må nævnes (34,2%), og næstefter disse følger *Holmens* sogn med kun 39,2% af de under 15-årige døbt.

I tabel 3 (på side 56) har jeg angivet medlemsprocenter for hele befolkningen og for hver af de tre yngste grupper (0-4 årige, 5-9 årige og 10-14 årige) for de seks nævnte sogne og for sognene i de to provstier i gennemsnit samt for fem andre sogne. Endvidere er medtaget tal for antal konfirmationer og antal altergæster pr. helligdag i 1989 samt endelig sognenes indbyggertal.

Tegner man disse oplysninger ind på et kort for alle Københavns sognes vedkommende, er der to ting at bemærke. For det første, at sekulariseringen i form af faldende medlemstal og især faldende dåbstal for folkekirken sætter sig igennem med sin egen lovmæssighed: stærkest, hvor de sociale og menneskelige ressourcer er svagest og de kulturelle forskelle størst²⁾. Øjensynligt er folkekirken ikke gearret til at gå op mod denne udvikling. Der kan sagtens peges på sogne, hvor der er tale om stabilisering i det kirkelige liv (f.eks. Hans Egede, Kapernaum og Tingbjerg), mens der andre steder er tale om vækst i hvert fald i gudstjenestedeltagelsen (f.eks. i Bethlehem og Kingo). Men den generelle udvikling vendes ikke af den grund.

Der er – som det fremgår – intet ligefremt proportionalt forhold mellem medlemsprocenter og f.eks. konfirmations- og gudstjenestedeltagelse i et sogn. Medlems- og dåbsprocenterne kan øjensynligt godt holde sig – i hvert fald i nogle årtier – selv om den kirkelige opslutning i øvrigt er lav (som f.eks. i Davids sogn). Omvendt kan der naturligvis sagtens være høj deltagelse i gudstjenester m.v. (eventuelt i kraft af

I byen er der mange tilbud. Man kan vælge eller lade være. Det er ikke længere selvfølgeligt at tilhøre Folkekirken – eller lade sine børn døbe.

udensognsopslutningen som f.eks. i Bethlehem), selv om medlemsprocenterne fortsat går ned i sognet. Hvor der er tale om en høj grad af opslutning om gudstjenesten i et sogn, skyldes det oftest en kirkelig tradition i tilknytning til en indsats fra én eller flere af folkekirkenes såkaldt frie kirkelige organisationer (således f.eks. i Hans Egede og Kingo). Endelig kan det også bemærkes, at det såkaldte nærhedskriterium, som blev dokumenteret ved en undersøgelse i Ålborg stift i forbindelse med strukturkommissionens arbejde i 1960'erne, også synes at gælde i et vist omfang i storbyen: Når dåbsprocenterne mange ste-

Tabel 3

Folkekirkens medlemsprocenter pr. 1.1.1990 for hele befolkningen og udvalgte aldersgrupper samt antal konfirmationer og altergæster pr. helligdag i 1989 og indbyggertallet i udvalgte sogne i Københavns kommune.

Sogn (Indbyggertal)	Medlem %	0-4 år	4-9 år	10-14 år	konf. 89	altergæster pr. H-dag
Blågård (3.164)	54,9	28,8	24,6	26,7	13	12
Helligkors (3.646)	64,5	37,6	31,2	33,5	11	16
Bethlehem (2.559)	66,1	33,3	26,8	30,6	3	116
Vor Frue sognene i gennemsnit	72,0	41,2	34,9	39,0	13	58
Maria (3.562)	67,4	30,1	25,0	33,3	3	37
Apostel (2.662)	65,7	28,2	29,0	35,1	0	24
Getsemane (2.414)	69,8	34,0	24,4	36,8	4	10
Vesterbro sognene i gennemsnit	73,3	39,8	36,5	44,1	11	27
David (5.471)	78,1	56,0	48,6	56,6	6	9
Hans Egede (5.365)	82,9	57,1	52,7	64,9	16	45
Kingo (12.676)	74,6	47,4	46,4	49,4	23	121
Kapernaum (6.499)	81,1	57,0	46,2	38,8	9	22
Tingbjerg (5.231)	73,1	49,1	51,3	57,9	27	28

Noter:

1. De angivne dåbsprocenter for 0-4 årige er ca. 1/10 for høje, da de under 1/2 årlige børn, der endnu ikke er navngivet pr. 1.1.1990, CPR-mæssigt er registreret som folkekirkemedlemmer.
2. Konfirmationstallene kan variere stærkt fra år til år – og er i øvrigt bl.a. stærkt afhængige af, om der er skoler i sognet.
3. Altergæsternes tal udgør erfaringsmæssigt mellem to tredjedele og halvdelen af gudstjenstedeltagernes tal i København. Der er her regnet med 60 søn- og helligdage pr. år.

der (f.eks. i Kapernaum) er på vej op, mens det ikke er tilfældet i stor-sognet Kingo, må det formodes, at den sociale struktur i et sogn med befolkningsvækst, men også den fjernhed til kirken, som er betinget af selve sognets størrelse, spiller ind, selv om det kun er i folketal og ikke areal, at Kingos sogn er stort!

Nat- og dagbefolkning

I det kirkelige arbejde kan og må der naturligvis tages hensyn til en række af de forhold, som belyses gennem statistikkerne, og som man måske også kendte ganske rimeligt (men ofte alligevel ikke godt nok) lokalt. Det gælder således oplysningerne om sognets sammensætning m.h.t. aldersfordeling, familietyper, civilstand, indkomster, boligarter samt beskæftigelse, arbejdsløshed, pensionister og uddannelsessøgende med og uden arbejde fordelt på aldersgrupper. Som noget nyt i forbindelse med sogneanalyser har vi nu fået præcise tal for pendling over sognegrænserne, idet det fremgår, hvor mange beskæftigede, der bor, men ikke arbejder i sognet, og hvor mange beskæftigede, der arbejder, men ikke bor i sognet. Man opererer her med udtrykket natbefolkning om de beskæftigede, der bor i sognet og dagbefolkning om dem, der arbejder i sognet. Det er især de seks citysogne i København, der skiller sig ud med meget stor dagbefolkning (selv om man måske ellers ofte forbinder netop disse sogne med natteliv), jvf. tabel 4:

Tabel 4

Nat- og dagbefolkning i seks citysogne i København.

Sogn	Natbefolkning	Dagbefolkning	Indbyggertal
Vor Frue	1.759	26.530	2.902
Helligånd	1.979	33.244	2.896
Trinitatis	1.729	13.055	2.687
Holmens	1.513	17.409	2.361
Garnison	1.423	17.900	2.210
Maria	1.942	18.636	3.562

Noter:

1. Natbefolkning er over 15-årige, som har beskæftigelse, og som bor i sognet.
2. Dagbefolkning er over 15-årige, som får deres løn for at arbejde inden for sognets grænser.

Skal der virkelig tages stilling til kirkeligt arbejde og storbymission i København, kan man ikke holde sig til tallene for, hvem der bor – eller rettere sover – i sognet. Det må også tages i betragtning, hvor mange der opholder sig i et sogn i de fleste af deres vågne timer i løbet af et døgn. Til disse tal for city kan der naturligvis lægges meget store tal for besøgende og folk på indkøb og med andet ærinde, som kan tilbringe store dele af dagen i citysognene. Er de kirken uvedkommende? Og hvad med de mange andre sogne uden for city, hvor der er store arbejdspladser, som om dagen er hjemsted for langt flere mennesker, end der bor i flere sogne tilsammen? – Er det sådan, at kirkens midler, der jo indkommer i form af kirkeskat fra de i sognet boende, kun må bruges til arbejde blandt sognets beboere, eller er midlerne – og evangeliet – for alle, også for dem, der bare arbejder i sognet uden at betale skat der? Spørgsmålet om den store dagbefolkning ikke mindst i city er med andre ord et af de mange spørgsmål, der må tages i betragtning, når der nu diskuteres kirkestruktur og storbymission i København.

1. Jvf. mit bidrag Folk, Kirke og Religion i Danmark i hæftet Folk og Kirke i Danmark. Kirkefondet 1989.
2. Hvad jeg tidligere har skrevet om sammenhænge mellem ressourcsvgathed og kirkelig tilbagegang, er kun blevet bekræftet gennem de forløbne år, jvf. mine indlæg i Glæden for hele folket. Foredrag og debatter på konferencen om folkekirken i København 18.-20. november 1984, Københavns stifts Bispekontor 1984, s. 49ff, Paul Honoré m.fl. (red.): Sognemedhjælperen. Erfaringer og muligheder i folkekirken arbejde, København 1985, s. 53ff, samt Hans Raun Iversen og Anders Pontoppidan Thyssen (red.): Kirke og folk i Danmark. Kirkesociologisk dokumentation, Århus 1986, s. 343ff. En række forskydninger til trods er den sociale skævhed mellem Københavns kommune og resten af landet stort set den samme i dag, som for 10 år siden, jvf. Statistisk tiårsoversigt 1991, Københavns kommunes Statistiske Kontor, 1991.

Storbyens sognestruktur

Af provst Erik Norman Svendsen, Dragør

For 100 år siden var København rig på mennesker men fattig på kirker. De 380.000 indbyggere måtte deles om 18 kirker og 49 præster, hvilket i gennemsnit indebar, at der til hver kirke hørte godt 20.000 mennesker, mens hver præst havde knap 8.000 sognebørn at tage vare på. Men der var store forskelle. I de nye brokvarterer var sognene større end gennemsnittet. F.eks. havde Sct. Mattæus sogn på Vesterbro omkring 60.000 og Sct. Johannes sogn på Nørrebro omkring 80.000 indbyggere.

Til gengæld var kirkegangen relativ god. Omkring 1890 var der hver søndag ca. 25.000 mennesker til gudstjeneste, svarende til 6-7% af befolkningen, og København var kendt som byen med de fulde kirker. Førstegenerationen af indvanderne fra land til by tog kirkegangsvanen med sig, men også byens borgerskab søgte flittigt til de kirker, som de traditionelt og standsmæssigt tilhørte for at lytte til datidens kendte prædikanter.

Men den smukke medalje havde en skæmmende bagside. De alt for få kirker og præster indebar, at det store flertal af sognebørnene slet ikke kendte deres præster, med hvem der kun var kontakt i forbindelse med kirkelige handlinger, som tilmed ofte foregik i bunkevis. Om sognebevidsthed og menighedsliv var der kun tale hos en beskedent del af sognets beboere, hvilket i det lange løb var med til at øge fremmedgjortheden overfor kirke og kristendom.

Kirkefondet

I den situation blev det Det Københavnske Kirkefonds fortjeneste, at folkekirkeordningen blev udbygget og dermed reddet fra sammenbrud i København. Nye kirker blev opført i hastig tempo, hvorom der i første omgang blev udskilt distrikter med tilknyttet præst. Senere blev der omkring alle de nye kirker udskilt selvstændige sogne med egne præster og med fuldt udbygget gudstjeneste- og menighedsliv.

De nye kirker, som Kirkefondet rejste i brokvartererne, var i modsætning til tidligere tiders kirkebyggeri flerrums- eller arbejdskirker, hvor der foruden selve kirkerummet var kryptlokaler eller tilknyttet menighedshus til det ofte vidt forgrenede menighedsarbejde blandt alle aldersgrupper. Ofte opførtes også præstebolig, så præsten kunne bo i sit sogn. En storstilet indsats med menighedssamfundene i front

blev iværksat for derigennem at opbygge funktionsduelige sognemenigheder, så kirken i storbyen kunne videreføre sine bedste traditioner fra det gamle landbosamfund.

I første omgang så forsøget ud til at lykkes. I 1910 var kirkernes antal blevet tredoblet og med en kirkegang på 5% svarende til ca. 30.000 mennesker hver søndag. København var stadig byen med de fulde kirker, og ikke blot om søndagen. Gennem menighedspleje, husbesøg, kirkeblad og arbejde blandt børn, unge og ældre var kirken nærværende i sognet også om hverdagen.

Der opstod en række sognemiljøer, hvis betydning rækker helt frem til dagens København. Storbyens børn og unge blev gennem kirkens civile og uniformerede arbejde konfronteret med kirke og kristendom, socialt svagt stillede medborgeres nød blev imødegået og en række kirkelige institutioner som børneplejestationer, børnehaver og fritidshjem og plejehjem blev opført i et tæt samarbejde mellem sognemenighederne og de frie, kirkelige organisationer. Herigennem fik folkekirken i storbyen sin særlige profil, der for utallige mennesker blev afgørende.

Men også denne medalje havde en bagside. Afstanden mellem den aktive og kirkevante del af menigheden og sognets øvrige beboere voksede samtidig. De aktive, kirkevante kom – sikkert i bedste mening – i et vist omfang til at »sætte sig« på sognets kirke og menighedsråd og betragtede nok mere sognebørnene som missionsmark end som medkristne. Det storstilede forsøg på at opbygge funktionsduelige sognemenigheder i storbyen blev derfor af begrænset værdi, hvad den senere udvikling klart har dokumenteret.

Storbysoget

Det grundlæggende problem er imidlertid, at sognet aldrig har haft og aldrig vil få den betydning i storbyen, som det har i den øvrige del af samfundet. Storbyens sognegrænser er mere udtryk for en praktisk-administrativ arbejdsfordeling end for folkeligt fællesskab. Sognekirken er blot en af flere muligheder for at blive kirkeligt betjent, og præsten vælges ofte ud fra personligt kendskab. Man flytter tit i storbyen og tilbringer størstedelen af tiden uden for bopæls sognet, hvor man »blot« overnatter. Weekenderne tilbringes måske året rundt i fritidshuset og fællesskabet dyrkes først og fremmest i foreningerne eller på arbejdspladsen, som man dagligt pendler ganske langt for at komme til og fra. På de vilkår er det vanskeligt at fastholde en reel sognebevidsthed, hvilket yderligere forstærkes af, at sognegrænserne ikke

følger bydele og kvarterer, men er trukket ud fra statistiske kriterier på det tidspunkt, hvor sognet blev oprettet.

Selv meget folkerige sogne ved århundredeskiftet er i dag stærkt decimerede, ligesom befolknings sammensætningen har skiftet afgørende karakter. »Sognet København« er i dag præget af lavt fødselstal og fraflytning af børnefamilierne til Københavns omegn med deraf følgende svækket familiestruktur og stort antal enlige. Ikke mindst savnes aldersgruppen på 0-19 år og den erhvervsaktive gruppe på 40-59 år samtidig med, at gruppen af udenlandske statsborgere er vokset markant. Det kan ikke andet end give store problemer for en folkekirke, der i hele sin struktur er baseret på, at sognet er den grundlæggende enhed.

Følgevirkningerne har da også længe kunnet iagttages i København og på Frederiksberg. Allerede i midten af 60'erne viste de første tydelige nedgangstendenser sig i form af faldende deltagelse i de kirkelige handlinger, især dåb og konfirmation. I dag døbes og konfirmeres kun omkring halvdelen af hovedstadens børn og unge, og selv om nedgangstendenserne nu synes at være standset, er sognets status blevet klart svækket gennem den sidste menneskealder. Kirkegangen er som bekendt også gået markant ned de sidste 100 år i København. Skønmæssigt går der omkring 5.000 mennesker til gudstjeneste om ugen i København og på Frederiksberg, svarende til ca. 1% af byens indbyggere.

Kirkens økonomi

I dag råder folkekirken i København og på Frederiksberg over 83 sognekirker og omkring 170 præster til en befolkning på ca. 550.000 mennesker. Til hver kirke hører altså i gennemsnit godt 6.500 mennesker, og hver præst har i gennemsnit godt 3.000 sognebørn at tage vare på. Statistisk og arbejdsmæssigt en god og rimelig sognestørrelse og bemanning i en storby, som ikke i sig selv skulle give anledning til nedlæggelse af hverken sogne eller præstestillinger. Sammenlignet med situationen for 100 år siden er der nærmest tale om ideelle forhold. Men også i dag er der store forskelle. I København er der i dag adskillige sogne på under 3.000 beboere, mens enkelte sogne er på over 10.000 mennesker. I Vor Frue provsti er der således i gennemsnit godt 2.000 mennesker pr. præst, mens det tilsvarende tal i Københavns søndre provsti er godt 3.800.

Man har i de senere år forsøgt at udligne nogle af disse skævheder ved omrokering af præstestillinger ved naturlig afgang. Processen er imidlertid vanskelig og for tilfældig, hvilket først og fremmest hænger

sammen med den nedarvede stive sognestruktur og mangelen på en overordnet planlægning, der både kan og tør gribe ind i så følsomme men afgørende områder som byens sognestruktur og præstestillingernes arbejdsindhold. En sådan planlægning synes dog på vej i København, sådan som det siden skal omtales.

Dertil kommer, at den kirkelige økonomi er blevet mere anstrengt de sidste 10-15 år i København. Mens der i 1955 boede omkring 750.000 mennesker i kommunen, hvoraf ca. 90% var medlemmer af folkekirken, bor der i dag knap 470.000, hvoraf ca. 80% er medlemmer. Det er tillige fortrinsvis de økonomisk svagest stillede grupper, der er blevet boende i København med deraf svigtende skattegrundlag for både kommune og kirke til følge.

Samtidig er det »kirkelige apparat« blevet stadig dyrere at holde i gang. De mange kirker skal vedligeholdes forsvarligt, niveauet for forbedringer og anskaffelser er i takt med den almindelige samfundsudvikling hævet betydeligt og antallet af vikarer er forøget som følge af de gennemførte arbejdstidsforkortelser. Når kirkeskatten alligevel har kunnet holdes i ro hænger det ganske enkelt sammen med, at der har været udvist stor tilbageholdenhed, når det gælder de københavnske kirkers vedligeholdelse, forbedringer og anskaffelser. I 1986 blev der således anvendt 61 millioner kroner til disse formål, hvilket er samme beløb som anvendes i 1991. I budgettet for 1992 er beløbet »kun« 52,5 millioner kroner. Påstandene om økonomisk fråds, som jævnligt fremføres i medierne, er således ganske misvisende.

Kirkelukninger?

Tilbage bliver imidlertid det påtrængende spørgsmål, om kirkeskattemidlerne kunne anvendes bedre end i dag. Den stramme økonomi giver i hvert fald ikke muligheder for nye initiativer med blot beskeden udgiftsmæssige følger, ligesom man må se i øjnene, at vedligeholdelsen og driften af de mange kirker inden længe må føre til højere kirkeskat, hvis der ikke findes tilsvarende besparelser på andre områder.

I den situation er det ligetil, at spørgsmålet om lukning af et vist antal kirker i storbyen er blevet rejst med stadig større styrke. Herved kunne der spares betydelige beløb samtidig med, at der blev tilvejebragt ressourcer til andre og nye arbejdsopgaver. Der bør bruges mindre på sten og mere på mennesker, lyder slagordet i den sammenhæng.

Det kan ikke afvises, at der måske skal lukkes kirker i København i de kommende år. Sogne kan blive så små og svage, at det ikke giver

Engang var Ryesgade en af Københavns folkerigeste gader og sognet den lå i var på ca. 80.000. I begyndelsen af dette århundrede blev der udskilt to sogne i gaden – med Nazareth og Fredens kirker (billedet). I dag har byfornyelse og fraflytning gjort sognene små – så små, at de nu er lagt sammen i ét pastorat med to kirker.

mening at opretholde dem med den nuværende funktion. Hvis der i sognet kun er ganske få dåbshandlinger og konfirmander og vielser og meget få kirkegængere kan det i længden vise sig u hensigtsmæssigt at holde hele »apparatet« i gang på det traditionelle niveau. Det er både for dyrt og deprimerende. Men kirkelukninger og sognenedlæggelser er ikke det første, man skal gribe til i den nuværende situation. Ganske vist ville det få en øjeblikkelig økonomisk effekt, men samtidig risikerer man at lemlæste storbyens kirkeliv. De få men fyldte kirker for 100 år siden skabte i hvert fald ikke respekt for kirkeinstitutionen eller forståelse for kirkens budskab i den brede befolkning. Det må ikke overses, at kirken i storbyen er andet og mere end gudstjenester og kirkelige handlinger. Kirken er også nærværende i byens liv gennem præsternes virke som undervisere og sjælesørgere, gennem menighedens åbne dør til fællesskab mellem børn og unge, ældre og ensomme, og gennem menighedens diakonale indsats i form af besøgstjeneste og væresteder. De smukke kirkerum med musik og kunst og mulighed for ro og eftertanke er tillige en dimension i kirkens liv, som er værdsat langt uden for de kirkevantes rækker og en dimension der kunne opprioriteres betydeligt f.eks. ved en frivillig indsats af menighedsmedlemmer.

Spørgsmålet om kirkelukninger og sognenedlæggelser kan derfor ikke besvares alene ud fra økonomiske betragtninger, men skal ses i sammenhæng med spørgsmålet om kirkens opgaver og funktion i en storby. Det drejer sig om at give folkekirken mulighed for virkelig at være kirke for folket. Den nuværende debat om folkekirkens struktur i storbyen er derfor både nødvendig og ønskelig. Men den kræver god tid og grundig planlægning, hvor de berørte og ansvarlige parter bliver hørt og taget med på råd, så hovsa-løsninger undgås.

Smidiggørelse af sognestrukturen

Den nedarvede sognestruktur i storbyen København trænger i høj grad til at blive smidiggjort og suppleret, sådan som der i en årrække har været tilløb til. To små sogne i samme gade – Fredens og Nazareth sogne – er for nylig blevet til et to-sognspastorat med fælles præster og kordegn og med fælles planlægning af gudstjenesteliv, værested, familiearbejde og kirkeblad.

På Vestebro er Mariakirken både sognekirke og funktionskirke for Kirkens Korshærs arbejde i området. I city er det ikke blot Domkirken, der har en særlig funktion ud over at være sognekirke, men også Trinitatis kirke har en særlig funktion som studentermenighedens kirke, ligesom den i lighed med den nærliggende Helligåndskirken på

Strøget takket være en særlig indsats fra menighed og præster har taget den særlige udfordring op, det er at være citykirke i et område med stor dagbefolkning og lille natbefolkning. Hverdagsandagter, musik i kirken og åbne kirkerum samler ugen igennem mennesker på vej til og fra den indre by.

I Vanløse og på Frederiksberg har man i en del år haft kirkelig voksenundervisning fælles for bydelens sogne og på Nørrebro i snart mange år afholdt bydelsmøder. Fælles kirkeblade, plejehjem og væresteder er der også god tradition for i adskillige kvarterer. I de senere år har folkekirken tillige fået en række nye præstestillinger, som både betjener sygehus og sogn, så den kirkelige betjening af sygehusene ikke kun er en bistandsopgave under rådighedsordningen for fortravlede præster.

Sidste nyt i denne smidiggørelse og supplerings af sognestrukturen er oprettelsen af stillingen som præst for nyreligiøse spørgsmål, ny studenterpræstestilling ved Solvang kirke på Amager til betjening af sognets mange bosiddende studerende og de studerende på Københavns Universitet Amager (KUA) samt den planlagte skoletjeneste i København og på Frederiksberg.

En smidiggørelse og supplerings af den traditionelle sognestruktur er således hverken uprøvet eller umulig, og takket være de nye bestemmelser om samarbejdende menighedsråd (Lov om menighedsråd § 37) kan der i et vist omfang sættes økonomi bag bestræbelserne. Spørgsmålet er imidlertid, om ikke hele den nuværende sognestruktur trænger til en mere systematisk gennemtænkning med henblik på at finde modeller, der både giver sognet mulighed for at leve videre samtidig med, at det indgår i en større sammenhæng i bydelen.

Strukturforslag

Kulturminister Grethe Rostbøll har i debatten om hovedstadens udvikling gjort opmærksom på, at mange københavnere har deres egen »provins« i byens kaos. »Også storbyboen har behov for et tilhørsforhold, og provinsboen har ikke patent på tradition og oprindelighed. Selvfølgelig mærker storbymennesket langt mere de hastige forandringer og den hyppige udskiftning af bolig, ting og venner. Alligevel vil behovet for fællesskab og tilhørsforhold eksistere«. I den forbindelse peger hun på de tanker, der er fremkommet om at inddele Københavns kommune i 14-16 bydele som en mulighed for at øge følelsen af at høre til et sted (Berlingske Tidende 29/3.87).

Lignende overvejelser er i det sidste år fremkommet fra folkekirkeligt hold i strukturdebatten. I en kronik har sognepræst Erik Balslev-

Clausen peget på en model, som han mener vil skabe bedre arbejdsvilkår både for menighedsrådene og præsterne ved at kombinere det bedste fra traditionen med nye samarbejdsformer.

Modellen går ud på at omskabe city og de fire gamle brokvarterer hver til et flersognspastorat, sådan at den enkelte præst både knyttes til et bestemt sogn og kirke samtidig med, at præsten har mulighed for at indgå i et kollegialt arbejdsfællesskab til løsning af en række fællesopgaver inden for pastoratets rammer. De enkelte sogne vil fortsat kunne opretholdes med hver sit menighedsråd, mens et fællesråd får ansvaret for den økonomiske styring og prioritering af fælles opgaver inden for pastoratet. I den forbindelse peges der på, at de nuværende provstigrænser ikke i alle provstier er hensigtsmæssige, idet de vilkårligt deler flere af bydelene midt over.

Præsteforeningens strukturudvalg har i dette efterår udsendt et forslag om bydelspastorater i København, som bygger videre på disse tanker. Ifølge forslaget skal sognene i København og på Frederiksberg samles i et antal pastorater bestående af f.eks. 4-8 sogne, således at pastoratsgrænserne falder naturligt sammen med bydelsgrænserne. Menighedsrådene kan bevares ved de enkelte sognekirker eller der kan vælges et pastoratsråd, der overtager de lokale menighedsråds beføjelser. Også provstistrukturen ønskes ændret, så provstigrænserne får sammenhæng med naturlige bydelsgrænser.

Fremtidige præsteansættelser vil herefter ske enten i hele pastoratet eller i et af sognene med begrænset bistands- og/eller rådighedsforpligtelse i pastoratet. Det understreges, at ordningen skal være så fleksibel, at den kan revideres hen ad vejen. Dog skal alle sogneprester fortsat varetage de grundlæggende præsteopgaver som gudstjenesten, forkyndelsen, sjælesorgen, de kirkelige handlinger og undervisningen.

Der tilsigtes en bedre fordeling af de pastorale opgaver i lokalområdet bl.a. i forbindelse med betjeningen af institutioner, afholdelse af særlige gudstjenester, undervisningsopgaver og diakonale tiltag. I bydelspastorater vil det desuden være muligt at iværksætte mere systematisk forsøgsvirksomhed omkring gudstjenesteliv og undervisning. En forudsætning for sådanne forsøg er dog, at der ikke sker en nednormering af antallet af præstestillinger.

Med etablering af bydelspastorater kan beslutninger om indskrænkning af brugen af en eller flere kirker samt evt. kirkelukninger eller omdannelse af enkelte kirker til særlige funktioner som Maria-kirken på Vesterbro tages med basis i pastoratet. Forslaget sigter ikke på økonomiske besparelser, men på bedre anvendelse af de forhån-

denværende ressourcer og med større frihed inden for pastoratet til at prioritere arbejdsopgaver og udgifter.

Også Kirkefondet har naturligt nok taget del i den kirkelige strukturdebat. I et debatoplæg fra foråret 1991 understreges det, at folkekirkens arbejde fortsat må baseres på overskuelige sogne. Men i København og andre større byområder må man se i øjnene, at placering af kirkebygning, præst og øvrige kirkelige funktioner ikke altid i sig selv har ført eller vil føre til dannelse af en sogemenighed eller sognekirkeligt arbejde i den foreliggende kirkelige og folkelige situation. På den baggrund ønsker man overvejet, hvordan sognegrænserne kan komme til at følge det folkelige liv i højere grad, ligesom man ønsker en opprioritering af de særlige arbejdsopgaver, som har udviklet sig gennem årene i storbyen.

Kirkefondet foreslår derfor også oprettelse af flersognspastorater i København, så flere sogne og præster kan fordele opgaverne og arbejdsområderne mellem sig. Man peger tillige på, at nogle kirker må kunne anvendes på en mindre økonomisk belastende måde og at enkelte med fordel kan omdannes til funktionskirker i et samarbejde mellem de lokale sogne og relevante kirkelige organisationer. Grundlæggende ønsker man at bygge videre på den eksisterende struktur, først og fremmest menighedsrådene, som inden for de vedtagne budgetrammer må få større mulighed for selv at prioritere den kirkelige indsats i sogn, bydel og provsti.

Samråd i storbyen

De fremkomne strukturforslag har samme sigte og fortjener at blive drøftet og afprøvet i større eller mindre omfang. Initiativ hertil kan naturligt udgå fra et stiftssamråd under biskoppens ledelse og medinddragelse af repræsentanter fra byens menighedsråd og præster, provsterne og evt. folk fra relevante kirkelige organisationer. Heller ikke den struktur er ny eller uprøvet i København, idet der på biskop Ole Bertelsens foranledning både før og efter konferencen om folkekirken i København i 1983 har været samråd om det at være kirke og menighed i storbyen, ligesom en række stiftsudvalg til støtte herfor har været nedsat. Afgørende er, at sådanne samråd kan skabe baggrund for, at der kan tages nye initiativer i sognene og bydelene med fuld inddragelse af berørte menighedsråd og præster.

På den måde kan også en revurdering af eksisterende sognegrænser og evt. sognesammenlægninger finde sted, ligesom der kan etableres samarbejde om væsentlige fælles opgaver i et større område end sognet. Jeg tænker f.eks. på opgaver som gudstjenester med særligt præg

eller tema, forberedende konfirmandforberedelse og kirkelige undervisningstilbud i det hele taget, etablering af sognemedhjælperordninger, besøgstjenester og væresteder, større møder og kirkemusikalske arrangementer, fælles kirkeblad og kommunikationsvirksomhed samt kontakt til større institutioner og virksomheder. Også den kirkelige økonomi kan i den sammenhæng revurderes, så ressourcerne kan anvendes anderledes smidigt og hensigtsmæssigt.

Åbne kirker

Sognenes og kirkernes antal i hovedstaden behøver slet ikke være den klods om benet, som mange tror, men en enestående mulighed for at bruge dem bedre end i dag. I stedet for kirkelukninger kunne man begynde med at få alle kirkerne lukket op i dagtimerne for stilhed, sjælesorg og samvær. Åbne kirker midt i byen og gadebilledet er det rigtige signal i en tid, hvor kirken synes langt borte i mange menneskers bevidsthed.

Måske har vi slet ikke for mange kirker i København, men derimod for mange ens kirker dvs. kirker, der stort set fungerer på samme tid og måde uden indbyrdes samarbejde og koordinering. Målet må være en mere varieret anvendelse af kirke og menighedslokaler, rigere gudstjenesteliv og gennemførelse af nødvendige og ønskelige opgaver til fremme af forkyndelsen og fællesskabet i byen.

Litteratur: Kirke og Folk i Danmark. Kirkesociologisk Dokumentation. Forlaget ANIS. Århus 1986. Redigeret af Hans Raun Iversen og Anders Pontoppidan Thyssen.

Ind i fremtiden – Ud i karreerne?

Af provst Finn Ellerbek, Kingos Kirke

Finn Ellerbek deltog i et seminar, som blev afholdt af den amerikanske professor Ray Bakke i København i 1983 og 1986.

Ray Bakke har grundlagt et institut i Chicago, som tilbyder 1 års kurser til studenter og præster, som forbereder sig til opgaven som storbypræster. 11 universiteter og præsteseminarer sender studenter til dette institut. I 1990-91 deltog provst Finn Ellerbek fra Kingokirken.

Vor øjne mødtes,
som klinger,
der krydses.
Han lå
på fortovet,
en morgen,
med forsmag
af vinter.

Hans ene, åbne øje
var et vindue
til hans sjæl.
Ingen bitterhed,
ingen selvynk,
blot et lynlimt:
»Ser du mig«.

Vor tids folkevandring

Der er informationer så overvældende, at de skal opleves i intensiteten af en brøkdel af et sekund, for at registreres. Dette blik fra én af Chicagos 49.000 hjemløse, én repræsentant for USA's 3 millioner husvilde, en hilsen fra de hundrede millioner, der er ved at gå ned i verdens storbyer – det vækkede mig.

Over halvdelen af verdens befolkning vil leve i storbyer ved århundredskiftet, og adskillige af storbyerne vokser med en halv million eller flere om året. Det er en folkevandring og et kulturskifte, som overgår vor forestillingsevne. Vi må opleve det, må møde deres blik,

se ind i deres livskamp, vi må respektere dem, hvis vi skal undgå at blive følelseløse undertrykkere i denne proces.

Det er så let at gå forbi, som vi gjorde hin morgen. Men blikket forfulgte os. Det er så let at sige, at dette ikke er København, at vi heldigvis ikke har disse problemer inde på livet.

Men det er jo ikke sandt! Ingen ville have troet, at vi kunne få en tamilsag for 10 år siden! Vi har læst i aviserne om det voldsomt stigende antal hjemløse i København.

Vi ser billeder på TV-skærmen, der viser, at dette drejer sig om mennesker, der er skabt i Guds billede.

Denne befolkningsbølge er ikke overmodige eventyrere. Det er næsten altid folk, der flygter fra noget værre. Det kan være forfølgelse eller hungersnød, men i de fleste tilfælde er det, fordi de ikke kan skaffe nok mad til at mætte alle munde. Andre har overlevet i storbyen, og man bruger dem som første holdepunkt, og når millioner gør det, så bliver det et verdensproblem, som angår os alle.

København har sit helt specielle ansigt, som i øvrigt enhver storby. Vi har ikke en 10% befolkningstilvækst, som storbyer i den tredje verden. Vi har en højt udviklet velfærdsstat og meget få uregistrerede indvandrere. Vi burde være en model til efterfølgelse i USA og Japan, såvel som den tredje verden.

Men vi har slet ikke bearbejdet hele dette problemkompleks, og er derfor meget sårbare.

Landsbymentalitet i storbyen

Mon nogle københavnere stadig er i tvivl om den himmelråbende forskel, der er mellem landsbymentalitet og bymentalitet?

I landsbyen er det familien og stedet, der giver ens identitet. Man er Jens Hansens søn. Søgaard er familiens slægtsgård. Min historie er en del af sognets historie. Min succes vil være sognets stolthed. Min gravsten vil stå på slægtsgraven, hvor jeg selv har anbragt mine forældres.

Alt dette er brudt i storbyen. Jeg er ukendt og min identitet bestemmes af mit arbejde. Min fortid tæller ikke, kun min nutid. Min familieggruppe er lille, hvis den ikke er helt væk. Jeg flytter gennemsnitlig hvert syvende år i København, og magter ikke at blive ved at søge nye kontakter.

Indtil nu har kirken ladet som om land og by var det samme.

Teologisk har man den grundindstilling, at hele kirkens problematik bedst løses fra en idyllisk præstegård, midt i et traditionelt landsogn. Snakker man med landsbypræster om storbyens kirkelige reali-

Hvad gør man i storbyen, når ens familie-netværk bryder sammen? Hvor finder man venner, når man er arbejdsløs? Når man skal have socialhjælp? Når ingen lytter til en, når man har haft sorg eller har mistet livsmodet? – I Chicago er det også kirkens opgave at sætte ind her. På den afstand ser man måske tydeligere Københavns problemer – og Finn Ellerbek giver til sidst i 16 punkter sit bud på en vej frem.

tet, bliver det enten afvist som overreaktion, usund aktivisme eller en skrækkelig fremmed verden, som man heldigvis ikke lever i.

Hverken præsteforening, menighedsrådsforening eller kirkeministeriets strukturdebat har hidtil taget alvorligt, at en fjerdedel af landets befolkning lever i hovedstaden, og at vor tekniske tidsalder er ved at gøre hele landet til én stor forstad til København og vore øvrige storbyer.

Og indtil nu har de fleste københavnere haft deres barndom på landet. Man har ikke taget springet til byen helt alvorligt før anden og tredje generation. Man lever på stumperne af landsbybarndommen i stedet for at tage storbyidentiteten alvorligt.

Hvad gør man i storbyen, når ens familienetværk bryder sammen? Hvor finder man venner, når man er arbejdsløs? Når man skal have socialhjælp? Når ingen vil lytte til en, når man har haft sorg eller har mistet livsmodet?

Er kirken rede?

I andre lande er det kirkens opgave, at sætte ind her. Det kan godt være, at vi skal til at nyfortolke Luthers to-regimentelære, hvis vi vil have en kirkelig bymentalitet. I USA går alle storbykirker ind i menneskelig omsorg i den grad, de magter det.

Når mennesker flytter til storbyen herovre, søger de omgående deres kirke. Der er noget i den amerikanske erobrermentalitet, der gør succes guddommelig og svaghed til hovedsynden. De fleste mellemklasseamerikanere vil sige, at de fattige og hjemløse er det, fordi de er dovne eller fordrukne, de hører til et ubegavet mindretal (indianere og sorte), og man bliver meget ophidsede, hvis det antydes, at det skulle være samfundets skyld. Men snakker vi om åndssvage, mentalt syge og skrøbelige gamle, så bliver man straks usikre i blikket. De behandles reelt som andre svage. De er uproduktive, lovene gavner dem ikke og deres utryghed ryster nationen. Nedgangstiderne i USA er ved at vække mellemklassen, for det er dem, der bliver arbejdsløse disse år. Det jødiske samfund i Chicago troede ikke før 1979, at nogen jøde behøvede være fattig i Chicago. Men der var så mange, der ikke kunne betale kontingent det år, at man nedsatte en undersøgelseskomite. Det viste sig, at der var mellem 30 og 40.000 jøder under fattigdomsgrænsen, bare i denne by, og siden har der været et jødisk hjælpeprogram i byen.

Kirkerne giver praktisk vejledning til tilflytterne. Der er adskillige i menigheden, der husker, hvordan det var at være ny. Der går måne-

der inden man får ordnet sine forhold, hvis ikke der er nogle, der kan hjælpe en igennem. Der er en utryghed overfor det nye, som hverken tilfældige naboer eller velmenende socialhjælpere kan hjælpe en med, men kun mennesker, der har tid og vilje til at lytte.

Både her og i den tredje verdens kirker føles kirken som det naturlige menneskelige netværk, hvor man kan få praktisk hjælp og menneskeligt fællesskab, når man behøver det.

Og det gælder ikke blot tilflyttere. Halvdelen af USA's unge er på stoffer. Hvordan ruster forældre sig til at tage kampen op? Kun 7% af landets sorte unge vokser op med en far i hjemmet. Det er resultatet af mere end 300 år som slaver, hvor ægteskab var forbudt, og familiemønsteret er stadigvæk defekt. I øvrigt kender hvide, både i USA og København problemet altfor godt. Hvordan giver man de unge et faderbillede? Her lægger kirken sig igen i selen, både i konkret hjælp og undervisning.

Har vi i Danmark reduceret kirken til halvanden times ugentlig æstetisk nydelse af en veldisponeret prædiken, garneret med skønne århundredgamle psalmer og en sakramental ramme for dem, der ønsker den? Selvom jeg efter 10 måneders abstinens længes desperat efter en dansk højmesse, så vil jeg hverken påstå, at det er den måde Grundtvig mente »menneske først« på eller det vækkelserne ville, da de begyndte en indsats i København i sidste århundrede. Lad skomageren øve sit kald som skomager, men har han aldrig lært sit Fader-vor, eller har han ikke nogen udenfor værtshuset han kan tale med, når han får en fyreseddel, så er det ikke den kirke, Luther ville indføre. Hvis vi lukker øjnene for problemet, så tror jeg ikke, at vi fortjener at have en folkekirke.

3 hovedfaktorer

Vi har lært herovre i Chicago i det mindste tre hovedfaktorer, hvis man vil tage storbyudfordringen alvorligt.

1. *Ingen klarer det alene.* Lad os sige, at man herovre har fundet en, der er frosset ihjel på kirketrappen. Menigheden beslutter at åbne kirkens kælder for hjemløse kvinder. Den vil meget hurtigt løbe ind i problemer, den ikke kan klare alene. Hvordan skaffer man stab til nat efter nat hele vinteren? Hvorfra får man tøj til dem, hvis tøj og sko er i laser, mad til dem, der ikke har spist i dag? Hvad gør man, når der står flere på gaden og venter end kælderen kan rumme? Man må samarbejde med andre, lære fra specialister, stille sit eget særpreg til rådighed.

Der er flere end 2.000 kirker i Chicago, og de fleste har en levetid på

Langt den overvældende del af Chicagos mængder af grafitti var negativ – dette på en af de kristne lederes væg var faktisk enestående. Det blev alligevel ikke overmalet af de bander, der hver dag passerer huset.

mindre end 10 år. De magter simpelt hen ikke at klare præsteløn, vedligeholdelse af lokaler og andre udgifter, hvis de ikke får eksperthjælp. Altfor mange prøver blot at kopiere den lille landsbykirke, de kom fra, med mindre end 50 medlemmer.

2. *Det hele hænger sammen.* Vi bor i kvarteret Uptown i Chicago, hvor 85% bor til leje, de allerfleste i højhuse. De 15% ejere har næsten al magt. Der er ikke huslejestop, og hvis huslejen stiger, som den har gjort de sidste par år, og socialforsorgen i den sædvanlige takt, så står

mindst 50.000 af kvarterets 100.000 indbyggere på gaden om et par år. Og de ved det. Der har været en hård kamp imellem kirker og velgørende institutioner på den ene side og ejere og storkapital på den anden. Kirkerne hjælper de hjemløse og fattige med overnatning, tøj og mad, mens ejerne siger, at det tiltrækker fattige og kriminelle og ned sætter værdien af husene samt øger kriminaliteten. De vil simpelt hen smide de fattige ud, lade dem finde en anden bydel. Men nu er det kun fattige og studenter, der vil bo i de mange etværelses lejligheder i højhusene, så lejlighederne står tomme, når huslejen er for høj. Dog er der håb for Uptown. En organisation O.N.E. (Organisation of North East) har stiftet et beboerfællesskab for bydelen. Der er 40 medlemsorganisationer. De 17 er hjælpeorganisationer (Non-Profit). De 10 er business, banker, handelskammer etc. 8 er kirker, katolske, lutherske, baptister. 5 er etniske grupper (amerikanske indianere, cambodianere, kinesere, etiopere og laotianere). Man skal samarbejde om: 1. Boligpolitik. 2. Undervisning. 3. Kriminalitet. 4. Børnepasning. 5. Familienstøtte. 6. Økonomisk udvikling/jobs. 7. Kulturel integrering. Lederen er en dygtig luthersk præst, og der er ingen, der er i tvivl om, at kirken skal være med i dette samspil. Der var en meget stor lettelse fra alle sider, universitetsfolk, bankfolk, etniske grupper, handelskammeret og kirkerne på det stiftende møde i denne måned.

Jeg glæder mig til at bringe materialet hjem til Nørrebro Lokaltraad og andre bydelsraad, der måtte være interesserede.

3. *Ikke blot katastrofehjælp.* Det er en stor fristelse i storbyen, blot at give katastrofehjælp. Naturligvis er det vigtigste for den hjemløse kvinde at få husly i nat, så hun ikke dør af kulde. Men hun er sandsynligvis voldtaget, og hvad hun havde af ejendele da hun blev smidt på gaden, er sandsynligvis stjålet. Hun trænger til varig hjælp, hvis hun skal have et menneskeværdigt liv, og der må sættes ind imod det system, der ikke har en politik mod hjemløshed. Kirkerne bliver politiske, ikke af teologiske årsager, men for at hjælpe næsten. En del kirkefolk tager en uddannelse som jurister, simpelt hen fordi det legale system er korrupt. Og ingen får mig til at tro, at det er bedre i u-landene. Vi må udruste folk til at kunne klare et behårdt samfund. Når ingen andre vil øve retfærd, må kirken gøre det, hvis jeg har forstået evangeliet ret. Det er ikke nok at lappe dem sammen, der falder ned fra klippen. Kirken må være deroppe og vide, hvorfor de falder ned. Hvis vi vil være folkekirke, må vi være troværdige i folket og tjene hele mennesket.

Principper

Hverken jeg eller nogen anden kan tegne et billede af folkekirken i København om ti år. Statistikkerne giver os ikke engang vished for, at der vil være folkelig opbakning for folkekirken i storbyen om ti år.

Men hvad vi kan gøre, hvis vi holder af folkekirken i vor by, og ikke skimter noget værdigt alternativ, er at fremsætte nogle principper, der er afgørende for dens fremtid de næste år. Det er, hvad jeg med min baggrund, vil afrunde med:

1. *Storbymiljøet må studeres.* Før hele vor danske folkekirke indser, at der er nogle vigtige forskelle mellem storby og land, får vi næppe de nødvendige studier af storbyen og vilje til at bruge resultaterne. Og før vi tager de globale erfaringer til hjælp, må vi kæmpe med begyndervanskeligheder, som andre kirker og lande har overvundet. Og skal det baste må vi investere, som den finske folkekirke, der sendte et team et halvt år for at studere amerikanske storbyer.

2. *Vi må tage fat om »de varme kartofler«.* Når det kunne lykkes at få en ny bibeloversættelse, må den nødvendige samtale om, hvad det betyder at være i samme folkekirke, trods dybe, smertelige uoverensstemmelser, også kunne lykkes. Vi har i mindst et århundrede i København nedbrudt vor folkekirkeidentitet ved uformidlede kløfter i teologi, embedssyn, menneskesyn og menighedssyn. Jeg vil hellere »smides ud«, hvis det, der for mig er mest helligt i min kirke, ikke kan anerkendes som folkekirkeligt, end fortsætte i en kirke, hvor præster behandler hinanden som luft og de problemer, der undergraver folkeligheden forties. Men jeg tror, med den nye bibeloversættelse som præcedens, at den nødvendige samtale kan lykkes.

3. *Vi må give visionerne rum.* Der eksperimenteres meget ude i verden i denne tid, for storbysituationen ændres uafsladeligt. I København kniber det med visionerne, for de fleste kirker har nok at gøre med at holde den gående. Vi må påskønne ethvert folkekirkeligt forsøg på at være troværdige ude i sognene. En del forsøg vil ikke føre til noget, som vi har erfaret ved årtiers forsøg på at forny gudstjenesterne i Københavnsområdet. Men uden redelige forsøg og den erfaring de giver, vil vi kun blive handlingslammede.

4. *Strukturændringer – men!* Strukturændringer presser sig på, og de er en nødvendighed. Men der er altfor meget naiv tiltro til, at strukturer løser åndelige og folkelige kriser. Hovedproblemet i København er, om der fortsat vil være folkelig vilje til at bringe storbyens folkekirke ind i fremtiden. Her er brug for folkelig medleven og en kirke, som ungdommen finder troværdig og alderdommen genkender som Guds kirke.

Her skal liv, vækkelse, folkerejsning, eller hvad man kalder det, ikke blot strukturerne stillads, drive værket.

5. *Storbyanonymitet.* Den lovpriste storbyanonymitet er meget ofte en undskyldning for en svækket kontaktmulighed. I det amerikanske »Multi Housing Ministry« danner man menigheder og kirkegrupper i boligkomplekser med 200-400 lejligheder. Det gælder generelt, at beboerne ikke havde noget socialt samvær, når man begyndte, men meget hurtigt får det, og administratorer og ejere kalder på kirken, fordi klimaet bliver bedre og kriminaliteten går ned. Det er »en god forretning« at have et kirkeligt fællesskab ude i karreen. At det medmenneskelige fællesskab og den øgede kirkelige vækst er kirkens positive side er medaljens anden side.

6. *Kirkens nærvær udenfor kirkerummet.* Hvor kirken er kommet igennem en krise i Danmark har det altid været gennem aktivitet ude i befolkningen. Det gjaldt den grundtvigske vækkelse (højskoler – valgmenigheder) og den missionske (missionshuse – missionærer). I USA og globalt er det de kirker, der har en bred menneskelig kontakt i storbyen, der ikke er i tilbagegang.

7. *De frivillige organisationer.* Vi har vænnet os til at lade frie organisationer løse en stor del af sognenes opgaver. Det er godt nok, så længe de styrker sognets identitet ude i befolkningen og ikke gør sognekirken til en overåndelig torso, der ikke siger befolkningen noget. Jeg kunne tænke mig, at organisationerne samledes og sammen så, hvordan de bedst styrker sogneidentiteten. Personligt finder jeg, at »De samvirkende Menighedsplejer« klarer denne opgave bedst i København.

8. *De 5%. Københavns præster* bruger en overvældende del af vor tid til at betjene sognets 5% nadvergæster. Vi får vor løn for at betjene alle 100% døbte, og vi skal stå Gud til regnskab for de mange, der er døbt, men aldrig konfirmeret eller oplært til tro. Skal vi bare slæbe videre med byrden?

9. *Er vi katolske præster?* Professor Hal Koch sagde til os studenter, at Reformationen i Danmark aldrig var nået til præstestanden. Én præst kan reelt lamme en folkekirkemenighed, og en folkekirkemenighed kan med sine forventninger eller manglende samme knuse en præst. Reformationen var en lægmandsbevægelse i København. Hvordan kommer vi bort fra præsten som altnulmand og menigheden som tilskuere?

10. *Økumenisk vågne.* Verden bliver mindre og mindre, og den danske folkekirke er næsten ukendt udenfor Skandinavien. Samtidigt er de problemer, der er ved at lamme de gamle kirker så ens, at vi kan læ-

re meget af deres kamp, for at løse dem. De gælder ikke mindst at bringe storbyens kirke ind i fremtiden. Danske katolikker og større internationale frikirker i Danmark lærer fra et stort internationalt netværk. Der kunne komme meget gensidig berigelse ud fra en øget kontakt og udveksling.

11. *Specialkirker.* Vi har fået både tunghøre-kirker, hospitals- og fængselspræster, og der er særgudstjenester i sommerlandet. Men internationalt er vi på begynderstadiet.

Har vi et travlere internationalt mødested i Danmark end Kastrup Lufthavn? Mon ikke nogle hundrede dagligt ønskede, at de havde et sted, hvor de kunne sætte sig stille ind i meditation og bøn? Var det ikke en folkekirkeopgave? Eller et stille hjørne i Tivoli, hvor en lille rislende kilde overdøver bylarm og karruseller? udfordringerne er legio. De begrænses blot af viljen til at nå ud til folk.

12. *Kontakt hver uge med hver døbt.* Det var, hvad jeg oplevede i en luthersk pionerkirke i Tanzania, og det er, hvad man endnu kan opleve i enkelte, små landsogne. Men jeg nægter at tro, at vi behøver at miste 1000 års kontaktmulighed på grund af storbyforhold. Hver karé i den indre by er en landsby, hvor kirken kunne have et ansigt og formidle kontakt til alle, der ønsker kontakt. Det kan ske på mangfoldige måder, men i andre lande, har man taget udfordringen op, og vi kan vist godt indrømme, at vi ikke kan forblive troværdige for flertallet af københavnernes, så længe vi blot kalder på dem fra vore dejlige kirkebygninger.

13. *Sognets unge.* Der er ikke mange københavnersogne, der har kontakt med sine konfirmander fem år efter konfirmationen. Vi tør ikke længere tro, at vore kristne ungdomsorganisationer kan gøre arbejdet for os. Vi må vise dem, at sognet regner med dem og har brug for dem, hvis sognet vil have en fremtid som folkekirkesogn.

14. *Lokalråd.* En stor undersøgelse blandt politiske ledere i Boston viste, at de fleste af dem var skuffede over kirkens passivitet. De ønskede kirken mere synlig, mere aktiv især i at hjælpe de hjælpeløse og enlige. Man fandt, at de offentlige instanser slet ikke magtede den omsorg og nærhed, der burde være kirkens adelsmærke. Det er min egen erfaring fra et af byens lokalråd, at man ønsker kirken mere aktiv med i bydelens lokalråds arrangementer til beboernes gavn. Er det én af måderne at sprænge vor isolation?

15. *Frivillige.* Der lyder disse år et stadigt stigende krav fra menigheder i København om at få større rådighedsbeløb og flere ansatte. Det er min erfaring herovre fra, at de i USA har langt færre ansatte og de fleste på halvtidsansættelse. Det store arbejde gøres af en hær af vo-

luntører, frivillige, der brænder for sagen og ofte forsinker deres uddannelse i årevis for at hjælpe deres kirke eller opgiver en karriere og tager et halvtidsjob for at tjene den kirke, de elsker. Uden den slags frivillige med visioner og offervilje, vil det se sort ud for Københavns folkekirke.

16. *Som under Reformationen.* Da reformatoren Bughagen indsatte de første danske, lutherske biskopper berettede han hjem, at København havde et gudstjenestefejrende og bedende lægfolk. Når man igen kan sige det, kombineret med de daglige husandagter, som Luther ønskede husfaderen skulle lede i hjemmene, så ville vor kirkefader vist igen være stolt af Københavns kirkeliv.

Økonomien først – ånden næst eller er det omvendt?

Af sognepræst Claus Oldenburg, Garnisons Kirke

Ligesom kulturen er blevet et spørgsmål om bevillinger, så er kirken det efterhånden også. Ideelt set er det urimeligt, for ånden bør være hævet højt over økonomien.

Men det er politisk virkelighed, at kommunerne er begyndt at beklage sig højlydt over kirkeskatternes himmelflugt i forhold til andre skattesatser. Det er den samme virkelighed, der spørger til folkekirkens formuer og vores måde at forvalte dem på.

Når vi i kirken beskæftiger os med noget så åndfuldt som Guds ord, så synes den slags beklagelser at være under bæltestedet. Men det er alligevel præcis den samme virkelighed, der får Københavns kirkeliv til at centrere sig om tallet 7,4 – tallet for præstestillinger, der skal spares væk.

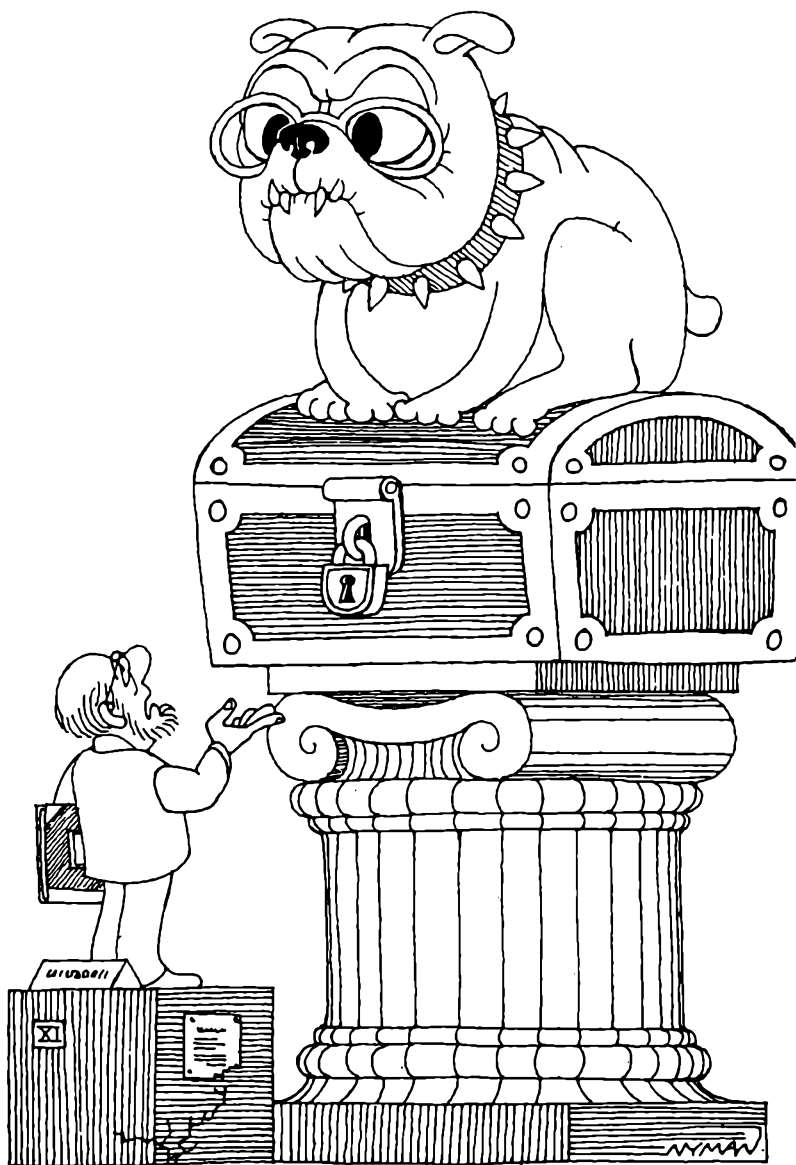
Derfor kan vi lige så godt overgive os med det samme og indrømme, at også i kirkelig sammenhæng kommer økonomien først. Og ånden halter efter.

At det faktisk forholder sig sådan, afsløres af den sårbarhed den offentlige debat om kirkens økonomi og struktur skaber hos mange kirkefolk. Og denne sårbarhed er ikke udsprunget af fattigdom, men af frygt. For hvad vil der ske på de indre linier, hvis vi i kirken må vedstå, at vi har opgivet ånden og kun anstrengt selv tror på det værdigrundlag og den historie, som vores civilisation og den danske befolkning tror på som en selvfølge?

Eller med andre ord: Hvis vi i kirken ikke længere tror på Guds ords nytte og vores egen duelighed, så har vi kun systemet og rammerne tilbage – som præcis er det samme som økonomien.

Derfor rammer det økonomiske spørgsmål i plet. Alle vander sig, for alle ved, at spørgsmålet involverer kirken selv – struktur, beslutning og ansvar.

Sårbarheden ville ikke være nær så stor, hvis vi havde ånds nærværelse nok til at tage økonomien roligt, med nænsom hånd tilpasse kirken de faktiske forhold og derefter koncentrere os om vores opgave.

*Vi kan lige så godt overgive os med det samme og indrømme, at også i kirke-
lig sammenhæng kommer økonomien først. Og ånden halter efter. (Teg-
ning af Peder Nyman)*

Strukturen

Det gamle landsogn var i de fleste tilfælde sammenfaldende med den lokale stednavnebevidsthed, sognekommunen, skoledistriktet og foreningsområdet. Dette sammenfald har givet den lokale sognekirke praktisk og symbolsk vægt i lille-samfundet.

Men selv langt ude på landet er tingene ikke, hvad de har været. Landbruget er blevet industrialiseret og sognet er i dag drænet for mennesker og institutioner. På den måde kommer der et strøg af gammelt vemod over kirkelivet og sognekirken bliver den sidste bastion.

Ordet 'sogn' stammer herfra. I dag har det en ideologisk, stædig klang i kirkeligt sprogbrug. Det kan man se i byerne, ikke mindst i København, hvor kirken med stor energi omkring århundredskiftet søgte at opfange urbaniseringsprocessen i kraft af mange kirker og mange sogne. Man ville skabe tætte enheder omkring kirkerne. landsbysognestabilitet under storbyvilkår.

Men i dag må man erkende, at det typiske storbysovn ikke virker. Sognet er uden den lokale bevidsthed og det kirkeliv, der er, har det med at gå på tværs af sognegrænser og udtrykker sig ved tilknytning til en bestemt kirke og/eller præst.

Urbaniseringens væsen er *mobilitet*. Folk flytter sig. De bevæger sig. På Vesterbro i København er hele befolkningen i princippet skiftet ud hver tredje år. Så hvordan skal man nogensinde få kirkeliv, der baserer sig på *stabilitet*, geografisk tilhørsforhold og ugerytme til at fungere under en livsform, hvis væsen er bevægeligheden?

Problemet skærpes af, at kirken er det materialiserede udtryk for historiens dybde. Kirken hører til i det fysiske og mentale landskab som en del af os selv. Og de fleste danskere vil som noget selvfølgeligt hævde, at de er Guds børn uanset om de er døbt eller ej.

Netop på grund af den historiske dimension og traditionens vægt kan man ikke bare lave om på kirken og fx erklære de københavnske sogne for stendøde. Men i stedet for at klamre sig til sogneideologien kunne man prøve at se den virkelighed i øjnene, at selv om en storbybefolkning har det med at flytte rundt på sig selv, så er der alligevel et geografisk tilhørsforhold bundet til brokvarterer eller bydele.

Derfor bør man starte kirkens tilpasningsproces i et udpræget storbyområde som København og oprette provstier, der nøje svarer til bykvartererne.

Er det udgangspunktet kan man samtidig tage hånd om kirkens demokratiske og politisk-økonomiske problem.

Bydelsprovstiet bør ledes af et provstiråd valgt ved direkte valg. Provstiet skal være sit eget, selvstændige *ligningsområde*, hvilket teknisk må kunne lade sig gøre, selv om det er kommunen, der i praksis opkræver kirkeskatten sammen med de andre skatter.

Pointen bliver dermed, at dette folkevalgte provstiråd får det fulde økonomisk-politiske ansvar for ligningsmidlernes anvendelse i provstiet. Provstirådet skal stå for kirkens *drift* i det lokale område. Hvor mange kirker skal holdes igang? Med hvilken personalebemanning? Og i hvilken vedligeholdelsesstand?

Først så er ansvaret dér, hvor det skal være i et samfund, der gennem en lang proces har udviklet demokratiske institutioner og som forstår 'folkelighed' som et reelt medansvar.

Ved en sådan ordning vil det ligge lige for at oprette et kirkekontor med en ansat administrator (værge), som til daglig forvalter hele driftssiden af områdets kirker. Det vil også være nærliggende – og kundevenligt – at civilregistreringen samles på dette ene kontor og man dér forbereder overgangen til EDB, som er fremtidens værktøj. Dette vil ikke tage noget af den enkelte kirke eller præst, for med en skærm/telex vil man løbende kunne være i kontakt med kontoret.

At man således flytter vægten over i et provstiråd er nok formelt fremmed for det gamle kirkelige menighedsrådsdemokrati anno 1903, men det er ikke reelt fremmed for systemet i og med at det nuværende indirekte valgte provstiudvalg og ganske særlig provsten har den faktiske budgetkompetence. Derfor vil sognene – i det omfang de ikke ved lokal forhandling er slået sammen – få som hovedopgave at varetage det helt lokale kirkeliv.

For at kunne det skal det enkelte menighedsråd efter forhandling med provstirådet have bevilget en rådighedssum til fremme af det kirkelige og folkelige liv på stedet, herunder lokalrådsopgaver. På den måde kan kirken fremstå som den nyttige og decentrale offentlige institution, der på masser af områder kan være til gavn på det lokale plan. Netop forskelligheden og mangfoldigheden i dansk kirkeliv skal næres.

Menighedsrådet bør desuden bevare indstillingsretten til præstembedet og andre stillinger ved sognekirken. Men antallet af menighedsrådsmedlemmer behøver ikke nødvendigvis at følge den 1000-tals mekanisme, som i dag i tæt befolkede sogne skaber tungt arbejdende råd.

Ligesom bydelsprovstiet skal afgive midler til det enkelte sogn skal det også i en demokratiseret folkekirke efter forhandling afgive midler til et folkevalgt stiftsråd, der i kraft af disse midler og stiftets for-

mue forvalter samtlige *investeringer* i stiftet, dvs. nybygninger, større restaureringer, orgler mv.

Investeringer er af natur store éngangsbeløb og styringen af dem vil vise, hvilken kurs man politisk vælger. Skal der investeres i nye kirker, sognegårde – eller skal restaureringsopgaverne have højere prioritet? Det er den slags valg, der i dagens Danmark bør tages af folkevalgte forsamlinger. Og ved netop at skille mellem drift og investering kan man gøre det tydeligt over for offentligheden, hvordan kirkens midler i alt fordeles og anvendes.

En sådan struktur må nødvendigvis også kræve udligningsordninger. Simpelt hen fordi kirkerne ligger galt i forhold til boligstrukturen. Landdistrikter med få indbyggere og mange kirker vil få deres problemer – og tilsvarende de gamle bykerner, hvor den ene pragtudgave af Guds hus afløser den anden. Skal staten træde til? Eller må man finde en fordelingsnøgle?

Forslaget rummer således en række problemer af politisk-økonomisk karakter. Men hensigten er at overdrage kirkens administration til folkevalgte organer på alle niveauer helt analogt med vores politiske kultur sådan som den har udviklet sig – og forhåbentlig stadig udvikler sig – i dette århundrede. Derfor bør valg til de kirkelige forsamlinger ske samtidig med og ikke forskudt for valg til kommunale forsamlinger.

Men det vil være at sætte sig uden for det øvrige samfund, hvis Folkekirken indretter sig med en synode. Det vil være at gøre Folketinget rangen stridig som afgørende instans for Folkekirkens forhold som offentlig institution.

Magten

Når offentligheden stiller spørgsmål til Folkekirkens økonomi, ligger der – sådan som vores verden er – også implicit et spørgsmål til hvem der har magten i kirken.

Enhver, der kender til folkekirkelige forhold, vil vide, at netop det problem normalt beskrives som et balanceproblem med skyldig hensyn til de historiske forhold.

For vi husker godt i Folkekirken og undertiden skygger erindringen. Endnu står statskirken som et skræmmebillede, men enevælden er da afskaffet og samfundsmagten er blevet demokratiseret. Tilsvarende hænges menighedsrådenes frihed og selvstændighed op på det frie præstevalg, men den ret er med enkelte modifikationer opnået forlængst. Og skulle nogle anfægte substansen af menighedsrådsde-

mokratiet, så er svaret, at rådene skam har den kostbare ret at kunne udskrive skat – men præcis den substans er en illusion, for ethvert menighedsråd bliver holdt i kort snor af systemet.

Hvis man i dag vil beskrive magtstrukturen i kirken, så kommer man ikke udenom at skulle gå tæt på præstestanden. For det er mange steder den lokale præst, der fører ordet. Han er ikke blot medlem af menighedsrådet, men han har også sit embedes aura. Det er normalt provsten, som er den faktiske administrator af provstiets anliggender. Og selv om biskoppen er menighedsrådsvalgt til sin livslange tjenestemandstilling, så er han helt urørlig og har kun modspil af stiftamtmanden og det indirekte valgte stiftsråd, som lejlighedsvis holder et møde.

Så magtbalancen er skæv. Kirkeministeriet skal varetage offentlighedens interesse. Præstestanden har reelt påtaget sig det man tillader sig at definere som kirkens interesse. Hvad med folkets mulige interesse i foretagendet?

Skal Folkekirken have en chance for folkelig organisation, så bliver man nødt til at ændre på magtstrukturen, sådan at en større del af kompetencen og dermed ansvaret flyttes over i demokratisk valgte organer.

Præsterne bør ikke være ansvarlige for kirken som ordening. De bør være ansvarlige for Guds ord, dvs. at videreføre og bearbejde den luthersk-evangeliske kristendom i forhold til enhver samtid. Det er også præstens arbejde: forberedelse og afholdelse af gudstjenester og kirkelige handlinger, sjælesorg i ordets videste forstand, undervisning og deltagelse i det lokale kirkeliv. Præstens embedsfunktioner har af gode åndelige grunde altid været selvstændige i forhold til menigheden. Men så må menigheden også have sine funktioner uafhængigt af præsten. Der hvor et forpligtende samarbejde er nødvendigt er kirkelivet og de spørgsmål om liturgi, som er til lokal afgørelse.

Hvis vi får folkevalgte forsamlinger med en nøje defineret kompetence på alle niveauer i folkekirken, vil præsterne og det gejstlige hierarki indflydelse blive tonet ned. Præsten skal ikke længere være medlem af menighedsrådet, provsten ikke af provstirådet og biskoppen ikke af stiftsrådet. Men de skal have mødepligt og taleret. De vil stadig stå som sagkyndige og iført embedes aura.

Til gengæld må menighedsrådene afgive noget af det fri præstevalg. Det er rimeligt, at et menighedsråd har fuld indstillingsret til 1. embedet ved en kirke. Er der flere embeder, bør minister og biskop kunne besætte disse embeder efter at rådet har udtalt sig. Kun på den måde kan man løse op for de mange konflikter mellem præst og menighed,

som jævnlige hærger og forpester tilværelsen for begge parter – for de kan ikke komme af med hinanden.

Tilsvarende må et menighedsråd affinde sig med, at præsten ikke udelukkende er ansat ved deres kirke, men også ved regulativ skal gøre tjeneste i provstiet, en tjeneste som det vil være provstens opgave at tilrettelægge. Og biskoppen vil kunne koncentrere sig om sit egentlige arbejde, nemlig at være præst, foresat de andre præster i tjenstlige sager og føre tilsyn med evangeliets forkyndelse – at den holder sig inden for de ret vide rammer, som dansk tradition har afsat.

At præsterne herefter kun er præster kan tolkes som, at de herefter er noget særligt og det vil være i modstrid med det såkaldte 'almindelige præstedømme', hvor vi alle i hvert fald i princippet er præster. Og dog. Det almindelige præstedømme udtrykker kun, at vi allesammen er lige for Gud. Derfor må det også være den døbte menigheds ret og pligt at indrette og styre kirken, som den nu finder klogt. Præsterne er i vores lutherske tradition *kun* ansat til at føre Guds ord, dvs. at udfylde en ganske bestemt funktion.

Kom ånden først?

Nej – det gjorde økonomien med deraf følgende. Men måske skal vi netop vove at tage fat på disse problemer for at vække ånden lidt til live – den ånd som kun kan leve i vekselvirkning med det almindelige liv.

Al tro og al ånd indebærer en risiko. Vil man ikke løbe den, tror man ikke. Og ånden har sagt farvel – uanset hvor meget man påkalder den.

Men ved Guds hjælp og lidt håndkraft kan meget lykkes. Også at demokratisere folkekirken, så den igen lever op til sit navn.

Nogle ændringer i den bornholmske sognestruktur

Af sognepræst Jens Arendt, Rønne

»Sognene skærer sig i kantet grovhed ud af pløjede markers sorte og vintersæds grønne tavl mellem landeveje, der trækker os frem med hast og slynger os stednavne i ansigtet, der ikke svarer til de middelalderlige sogneinddelinger. Man kan bo på Tingstedbakken nær det gamle tingsted, der i dag først og fremmest er navnet på en telefoncentral, men sognet er Vestermarie, postadressen Rønne, kommunen hedder Aakirkeby, og vejen har fået numre, som teknikerne laver om på til stor fortrydelse for alle andre end dem selv. Det er EDB-alderens dikterede uvirkelighed, men man får ikke bugt med de gamle kirkesogne.«¹⁾

Bornholm har 21 kirkesogne (22 hvis man tæller Christiansø med) og 20 præster, hvoraf de tre dog fungerer i Rønne sogn. Sognegrænserne snor sig langs vandløb og markskel; mange steder er deres oprindelse indviklet eller uforklarlig. De hænger ofte sammen med udstrækning af de gamle gårde med gårdnummer, selvejergårde og vorredgårde og deres udstrækning. Kun der, hvor der i gamle dage var hede og overdrev, alminding, og ingen gårde med gårdnummer, og hvor vi i dag har kommunale eller statslige plantager og skove, er sognegrænserne trukket efter en lineal.

Kun på det kirkelige område, er sognet stadig den afgørende enhed. Der er sket afgørende ændringer i de enkelte landsogne. Dette kan illustreres ved at tale om sognenes animalske indbyggere.

Flere grise og færre mennesker

I 1838 var der 4.306 svin på Bornholm.²⁾ I 1955 var der 49.541 svin på Bornholm. I 1987 var der 171.222. Fra 1950 til 1987 faldt antallet af kvæg fra 41.308 til 16.415. Eller målt i antallet af landbrugsejendomme. Der var 2.266 gårde, som havde køer i 1965, men kun 297 i 1985.

Hvad har det med bornholmsk kirkeliv og de bornholmske sogne at gøre? Jo, det viser, at der blev færre mennesker på de enkelte gårde. Malkekøer stiller ret store krav til arbejdskraft, når det drejer sig om malkning, fodring og rengøring. Bjærgning af roer og græs til foder

kræver også flere arbejdstimer. Det giver på den anden side mere ro over tilværelsen. Det er sværere for bonden at tage på ferie, når han holder kvæg.

Samtidig lagdes dyrkningsmønstrer om. Kornarealet voksede fra 1960 til 1984 med næsten 14%. Og man gik i stigende grad over til vinterafgrøder, noget som gjorde det muligt at fordele arbejdet mere jævnt over året, og som også mindskede behovet for arbejdskraft.

Endelig skal den øgede mekanisering nævnes, som en faktor, som også har nedsat behovet for arbejdskraft. Antallet af heste faldt fra 9.000 i 1948 til 1.000 i 1972.

Men det var ikke kun antallet af dyr og dyrkningsmønstrer, som ændrede sig. Det var også antallet af bedrifter. I 1965 var der 3.292 landbrugsejendomme; i 1985 var antallet ved sammenlægninger faldet til 1.356.

At gårdene vokser betyder ikke øget folkehold. Proprietæren med fingrene i ærmegabet, som inspicerer arbejdet, findes ikke mere. Og hans levestandard er ikke mere iøjnefaldende end den øvrige befolkning. Måske bor han kun i den ene halvdel af hovedbygningen og resten er lejet ud til turister.

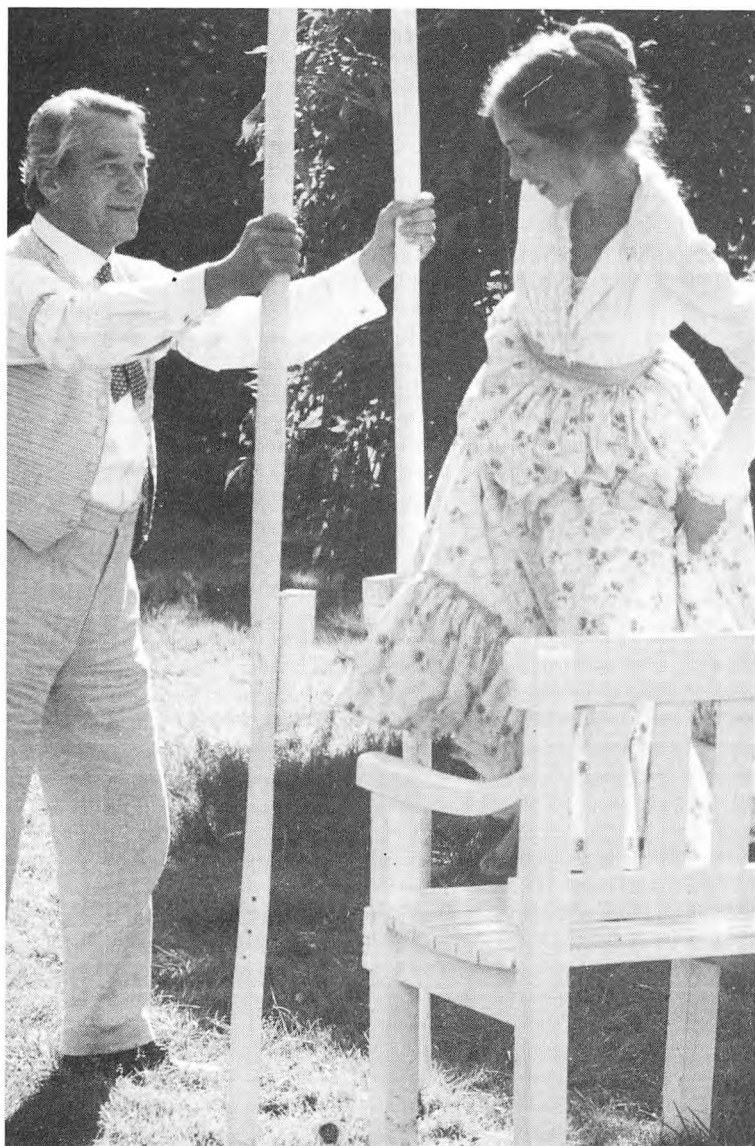
Det vil sige, at antallet af landbrugsejendomme er faldet, og det er kun relativt få og store bedrifter, som har ansat medhjælp; tidligere tiders omfattende folkehold kendes ikke mere. Antallet af faste medhjælpere på Bornholm svandt fra 2.781 i 1940 til 273 i 1971³⁾. Desuden er der et meget stort antal bedrifter, hvor gårdens drift ikke mere kræver hele ejerparrets arbejdsindsats.

Selv på en af de større gårde, kan manden have sit hovederhverv inde i byen og drive gården som et fritidslandbrug. Og hans kone er blevet sygehjælper eller lærerinde.

Det betyder at skellet mellem landbobefolkning og sognets øvrige beboere ikke er så skarpt som tidligere. »Der bor jo slet ingen folk omkring jer«, sagde en ældre bornholmsk gårdmandskone i sin tid til en præst, som flyttede ind i udkanten af et parcelhuskvarter. Med »folk« mente hun beboerne af sognets selvejergårde.

Enkelte steder findes de gamle middelalderlige sognegilder endnu i god behold, hvor kun ejerne af de gamle nummererede selvejergårde og vornedgårde foruden præsten må deltage ved det årlige »ølgilde«; men deres funktion er nu kun af selskabelig karakter.

Ifølge en undersøgelse af 891 større gårde⁴⁾, var der i 1950 så godt som ingen landbokvinder, som havde job ude; i 1985 drejede det sig om 356 og kun ca. 200 deltager fuldt ud i gårdens drift. Samtidig er der et stort antal landmænd, som har fuldt arbejde ved siden af arbej-

»Proprietæren med fingrene i ærmegabet, som inspicerer arbejdet, findes ikke mere« – her er han i Axel Strøbyes skikkelse sammen med Sofie Gråbøl (som niece) fra Bille August's prisbelønnede film »Pelle Erobreren«, der netop foregår på Bornholm. (Foto: Rolf Konow, Per Holst Film)

det som landmand. Dette gælder ikke kun de såkaldte hobbylandmænd, men også beboerne af relativt store gårde.

Undersøgelsen ovenfor viser også, at bøndernes gennemsnitsalder i denne periode er steget med 7 år fra 47 til 54 år og at 156 landmænd bor helt alene på gården mod 0 i 1950.

Disse to sidste forhold vidner ikke kun om, at det i dag kræver mindre arbejdskraft at drive en landejendom end tidligere. Men de fortæller også, at det er blevet sværere at være landmand både hvad økonomien og arbejdspresset angår. Det kan være vanskeligt for landmanden at finde sig en ægtefælle, som vil gå ind under disse arbejdsforhold.

Landbrugets Andelsvirksomheder findes ikke mere i hvert sogn og arbejdspladser er på den måde forsvundet. Mejerierne måtte før ligge så tæt, at man kunne nå dem med en hestevogn; mælken kunne kun opbevares kort tid på gården, som ikke havde køleanlæg.

Enkelte af de større andelsvirksomheder er tilsyneladende urentable på Bornholm. Ligger man i den ene ende af færgen forstyrres man af brølende kreaturer, som skal føres til Slagelse for at slagtes.

Sognene får nye beboere

Disse faktorer betyder, at den gamle landbokultur har ændret sig.

Men de betyder ikke at antallet af indbyggere i sognet er faldet drastisk. Stuehuset på det nedlagte landbrug bebos stadigvæk, selvom det ofte kan være et problem at vedligeholde udlængerne. Det er måske købt af folk, som arbejder inde i byen. Eller lejet ud. Dette lejemaal kan i enkelte tilfælde give problemer. »Vidste I hvilke problemer det giver for kriminalpolitiet, når I køber gård nummer 2, så ville I nedrive dens stuehus med jorden«, sagde en kriminalkommissær ved et foredrag i en landmandsforening.

Og landsbyer er begyndt at dukke op. Det gamle Bornholm havde nemlig ikke landsbyer i egentlig forstand. Kirkerne lå ikke, og ligger stadigvæk ofte ikke, omgivet af landsbyer. Eller hvis der er en landsby i den umiddelbare nærhed, så ligger kirken ikke midt i landsbyen, men tilbagetrukket derfra. Kirkerne var »ikke bygget i landsbyer, men i de dele af sognet, hvor der fandtes passende højdedrag«. Det er derfor, at flere af de bornholmske landkirker ligger meget ensomt. Er der endelig en samlet bebyggelse omkring dem, er den opstået i senere århundreder.

»At bygge på høje steder var en del af forsvarspolitikken. Udsyn til alle sider var livsvigtigt. Urolige tider tvang bornholmerne til at være på vagt. Kirken var hvert lille sogns kommandocentral i alt det, som

både krig og nye tider bød på«. ⁵⁾

I størstedelen af Danmark nævnes kirken efter den landsby, hvor den ligger, ligesom sognet har navn efter denne. På Bornholm er det modsat. Kirkerne har givet navn til sognene. Derfor har 11 af øens 15 landsogne navn efter helgener.

Landsbyfællesskabet på Bornholm er altså af nyere dato og opstået omkring andelsbevægelsen og jernbanelinjerne. Fiskerlejerne var de eneste egentlige landsbyer. Her fandtes også enkelte steder, eksempelvis i Arnager i Nylarsker sogn, et egentligt dyrkningsfællesskab.

Derimod er sognefællesskabet selvfølgelig ældgammelt. Det er også ældre end de institutioner hvis tab man nu begræder, men som næsten alle er kommet til inden for de sidste 150 år.

Mindre mobilitet

Mobiliteten indenfor det bornholmske samfund er selvfølgelig mange gange større end tidligere. Men den er alligevel meget mindre end i det øvrige Københavns stift.

Jeg har lavet en lille undersøgelse i købstadssognet Rønne, og vil med det samme sige, at forholdene sikkert er anderledes i de enkelte landsogne. Undersøgelsen skal i det hele taget tages med et gran salt.

Der er tale om forældre til 114 børn, hvis fødsel er registreret i Rønne i 1990. Kirkebogen viser følgende resultat, hvad angår forældrenes fødested:

Begge forældre født i Rønne: 29

Den ene af forældrene født i Rønne: 49

Begge forældre født på Bornholm: 64

Den ene af forældrene født på Bornholm: 44

Begge forældre født udenfor Bornholm: 12

Denne undersøgelse vil ikke gøre det ud for statistisk videnskab. Men den giver dog et fingerpeg om, at der eksisterer et fællesskab, som kommer af at være opvokset inden for et begrænset geografisk område, hvad enten det så er hele øen (Bornholm har under 47.000 indbyggere), eller den ene eller begge forældre er født i det sogn, hvor deres barn nu bliver født og i langt de fleste tilfælde døbt. Kun i 8% af tilfældene er begge forældre født udenfor Bornholm. Der er vel at mærke tale om mennesker, som befinder sig på et tidspunkt i livet, som er kendetegnet ved stor mobilitet. Hvis kirkebøgerne var blevet slået op under begravede registreret i Rønne sogn, ville resultatet have været endnu mere slående.

Og netop, når det drejer sig om begravelser og bisættelser, viser der sig en bevægelse bort fra sognekirken. Hvis den afdøde alligevel skal brændes, kan det være for bekosteligt først at køre kisten fra Central- sygehuset i Rønne og til hjemsogets kirke og så tilbage igen til krematoriet.

Sidste år var der 289 begravelser eller bisættelser i Rønne kapel, hvor også øens krematorium ligger. En stor del af disse er udensogns bisættelser.

I sognet er de enkelte slægter ikke mere i så høj grad knyttet til et bestemt gravsted på kirkegården.

Noget af det første, som skete da jeg i 1973 blev præst i landsognet Nylarsker, var at menighedsrådet anlagde en urnekirkegård. Den nye begravelsesform viser trods alt en opløsning af de gamle fællesskaber. Man vil ikke være til ulejlighed efter døden, og har måske heller ingen at ulejlig; dem, der naturligt skulle passe graven er rejst fra øen. Slægtens trofaste kører ikke mere til kirkegården lørdag aften, i stedet kører graveren rundt om de beskedne sten med sin plæneklipper.

Det nye sognesammenhold

Til trods for de lidt ændrede begravelsesskikke og andre forhold, som her er nævnt, må man dog hævde, at der stadigvæk eksisterer et fællesskab indenfor de enkelte sogne, som mange næsten er født ind i. Kirken skal ikke tro om sig selv, at det er dens opgave at skabe et sognefællesskab for det findes allerede.

Dette fællesskab gør, at man kan arbejde sammen om opgaver. Og opgaven går i mange tilfælde ud på at bevare sognets institutioner. Det er karakteristisk skoler, men kan også være posthuse og brevopsamlingssteder, sparekasser og bankfilialer, Brugser og købmandsbu- tikker.

Det er oftest den truende nedlægning af sognets skole, som samler det til handling.

I år (1991) er således Poulsker og Knudsker skole nedlagt. Andre skoler som inden for de allersidste år er nedlagt er Rutsker og Rø. Andre skoler amputeres ved at de ældste klasser skæres fra.

Den uvægerlige konsekvens efter en debat, hvor en stor del af borgerne både i det truede sogn, men også i den øvrige del af kommunen har engageret sig, vil være, at den lille skole nedlægges. Jeg kender ikke noget eksempel på, at en beboer- eller sogneaktion varigt har bevaret en lille skole, som politikerne havde dømt til undergang.

Til gengæld kan man sige, at en del af de steder, hvor de små skoler bevares, har kirken og skolen rykket tæt sammen.

Skolenedlæggelsen har den følge, at børnene nu transporteres væk om morgenen til købstaden eller »stationsbyen« i nabosognet eller endnu længere bort til en af øens fire friskoler. Det sidste er måske endnu mere betænkeligt for sognefællesskabet, fordi børnene så i en vis udstrækning glider væk fra fællesskabet med de andre børn i sognet, og ikke mindst fra deres sognekirke.

På mit eget hold fra Rønne privatskole har jeg konfirmander fra 7 kirkesogne foruden mit eget.

Mange konfirmander begynder undervisningen med intentionen om at blive konfirmeret i hjem sognets kirke, men vælger ofte i stedet at blive konfirmeret med deres kammerater i den nye skole.

Trods alle forbehold, må sognefællesskabet siges at være i live på Bornholm, også det kirkelige sognefællesskab. Man har ikke i landsognene følt den klamme hånd fra hovedstæderne eller landets andre storbyer. I stor udstrækning kender man hinanden, respekterer dem, som vil gøre en indsats og tage del i fællesskabet.

Der bliver lagt mærke til, hvad man gør, – hvis man afviger, men i modsætning til, hvad man hører, er bornholmerne et rimeligt tolerant folkefærd. Og man kan ikke både have et samfund, hvor man kommer hinanden ved, og et samfund, hvor der ikke sættes grænser. Anonymiteten og de hyppige rolleskift kan man kun have på bekostning af fællesskabet.

Landbrugerne og parcelhusfolket har fundet sammen. De ser, at de har brug for hinanden gensidigt. Jeg kender et tilfælde (Nylars) hvor landmændene var foregangsmænd ved etableringen af en ny parcelhusbebyggelse, og en sammenslutning af yngre landmænd i deres fritid byggede et parcelhus, med videresalg for øje for at trække andre nybyggere til. Begge grupper i sognet bruger som oftest den samme skole, idrætshal, cykelvej og brugs. De morer sig ved de samme sognefester. De kommer også i den samme kirke og deres børn går til præst eller er spejdere sammen. Eftersom skellet mellem de forskellige erhvervsgrupper udviskes, kommer der måske lidt færre gårdmandsfolk i kirke. Til gengæld kommer der flere af de andre.

I det store og hele må man sige, at det bornholmske sogn fungerer til trods for de ændringer, som sker. De meget små sogne kendes ikke (bortset fra Christiansø, som er i en klasse for sig). De steder, hvor sognestørrelsen måske knap nok kan berettige til en selvstændig præstestilling, har præsten fået sit ansvarsområde udvidet til andre sogne som i Rø og Pedersker. Der eksisterer stadig en tydelig sognebevidsthed i de enkelte sogne, netop fordi sognet oprindeligt ikke er opstået omkring en landsby og dens institutioner, men omkring en kirke.

Landbrugere og parcelhusfolket har fundet sammen. De bruger den samme skole, idrætshal, cykelvej og brugs. De morer sig ved de samme sognefester. De kommer også i den samme kirke og deres børn går til præst eller er spejdere sammen.

Kun hvor et landsogn indgår som en del af et større bysogn, – som det er tilfældet med Knudsker sogn, kan sognebevidstheden være mindre markant.

Grundtvig begræd ændrede sognestrukturer

Det er jo ikke noget nyt at sognestrukturen ændres. Hør Grundtvig som begræder, at de gamle kirkestier ikke findes mere, som fulde af folk om søndagen slyngede sig frem mod kirken som linjerne i en hånd.

Hvor er nu de gamle Stier,
Kirke-Stierne, som før
Dristig selv om Bjørne-Hier
Slynged sig til Kirke-dør,
Dristig over Bjerg og dale,
Elve-Mund og Havmands-hale,
Yndig giennem Mark og Enge,
Banede som Haand er bag
Vrimlende hver hellig-Dag?

(Sangværk nr. 283, vers 1.)

Men Grundtvig ved, at enhver struktur og enhver menneskelig ordning har sin tid.

Thi jeg så al herligheden
Som er Folke-Værk heneden,
Om den ei med Løvet falder,
Har som Træet dog sin Alder,
Og når den er visnet hen,
Blomstrer aldrig op igjen!

(Vers 5.)

Men menigheden forbliver, og den egentlige kirkevej forandres ikke.

Thi hvad Gud har skabt heneden,
det er skabt for Evigheden,
Skifter ikkun Dragt og farve,
Til det fuldt kan Glandsen arve,
Klares ved hvert Svøb som faldt,
Vinder ved hver ny gestalt.

(Vers 6.)

Kirke-Veien er den samme,
Jesus Christus, Livets Vei!
Kirkens Lamper altid flammer,
Hvor kun Olje fattes ei.

(Vers 8.)

Viggo Mortensen, dekan i Århus, studsede for nogle år siden over et skilt i Gudhjem, hvor der står: »Kirkestien, blind vej«. ⁶⁾

Men stien behøver ikke at føre længere. Når kirkestien er blind, kan det også være, fordi man har nået målet. De vigtigste stier er altid blinde. Stien ind til vores hjem, vores opkørsel, vores indgangsdør er en blind vej. Der hvor stien bliver blind, og ikke kun fører én forbi, begynder livet.

1. Hansaage Bøggild/Svend Havsteen-Mikkelsen. Vinterrejse på Bornholm. Bornholms Tidendes forlag.
2. I det følgende henvises til Claes Ludvigsen: Hovedtræk fra Bornholms landøkonomiske historie 1945-1988. Bornholmske Samlinger, III række - 4. bind. 1990.
Helmer Hansen: »Husdyrbruget på Bornholm« i »Bornholms Landbrug gennem tiderne«. Bornholmske Samlinger, III række - 2. bind. 1989.
Trine Dam Kofoed og Matte Skougaard: »Fra bonde til landmand«. ib. s. 109-124.
Keld Søgaard Christensen: »De lykkelige husmænd«. ib. s. 125-148.
Jordbrugsplan udgivet af Bornholms Amtsråd i 1986.
3. »De danske øer«. Gyldendal. 1973.
4. Edvard Hansen, Dammegaard, Nylarsker sogn har foretaget disse undersøgelser. Her citeret efter Bornholmske Samlinger.
5. Hansaage Bøggild. »Bornholm«. Gyldendal 1987.
6. Viggo Mortensen: »Teologi og kritik«. Gyldendal 1983.

Helligåndskirken – midt i byen

Af sognepræst Gurli Vibe Jensen, Helligånds Kirke

Den, der stillede sig på kirkepladsen for godt 500 år siden, ville blive bevidstgjort om lugte og lyde.

Lugte fra ramsaltet sild og tjæret tovværk isprængt overtoner fra sømændenes råb og varenes bump fra skibene på havnekajens grus ville blande sig med menneskesummen fra de krogede gader og de skrاملende vogne fra bykernen. Havnen og City var tvillinger, nær hinanden, men ikke enæggede. Hvad havnen havde af luft og udsyn manglede den stillestående atmosfære mellem de skæve huse med den aldrig vigende viden om fattigdommens konsekvenser. Fælles for de to områder var klosterets magtfulde og bevidste indflydelse. Dueklosteret balancerede i adskillige år i ligelig interesse mellem indtægt og gudhengivenhed. Det måtte ende med en kollision. Den kom, og kong Christian den Første fik udvirket, at Helligåndshospitalet fra Erik Menveds regeringstid blev et hospital stærk i anseelse, men end stærkere i sin målsætning, nemlig den at komme mennesket i møde. Som århundrede lagde sig til århundrede fik Helligåndshuset pioneropgaver med store sociale opgaver: hospitalsvæsen, børneforsorg, alderdomshjem, studenterbespisning, fattigvæsen, begravelsesvæsen. Helligåndskirken var naturligvis en selvfølge dér, hvor der var et kloster, og det er fra denne kirke, at livet fortsat fungerer i sammenhæng med sognet og sognets specielle struktur.

T.S. Eliot skriver i korene fra skuespillet »Klippen«:

»Klumper I jer sådan sammen, fordi I elsker hinanden?

Hvad vil I svare?

»Vi bor alle samme sted for at tjene penge fra hinanden«

eller »Dette er et fællesskab«

Og den fremmede vandrer tilbage til ørkenen.

Bered dig min sjæl til den fremmedes komme,

vær rede for ham, der ved at stille spørgsmål.«

Eliot har ikke skrevet det til Strøget i København endsige stillet disse spørgsmål til Helligåndskirken, lige så lidt som Ole Sarvig gjorde det, da han skrev til mig: »Kan kirken på Strøget være andet end en dør, der står på klem for at give de enkelte en chance for at finde ly? Kan kirken under presset af Strøgets uro nå længere end til at give menne-

Fortid i Helligåndskirken – fra den gang, hvor sognehjælper Karen Rask uden at skele til liv og lemmer og lyssignaler bar mad ud til de mange i sognets korridorlejligheder og baggårde.

sket en plads i døren, eller kan man komme videre ind med forståelsen af kirkens eksistens?»

Kirkens historie skal ikke repeteres her, men kirkens opgaver i dag er legio og angribende.

Det kan ikke være anderledes, hvis kirken skal være »rede for ham, der ved at stille spørgsmål« – og det er just det – spørgsmålet – der blokerer for det færdige facit, der afgør kirkens historie.

For godt 25 år siden var sognet anderledes end i dag. Det var en by i byen med udprægede grænser imellem stænderne. Retfærdigvis må det siges, at det ikke betød bevidst diskrimination, men der var en mærkbar forskel på for- og baghus, og for de sidste gjaldt skiltet om spisebilletterne! Det var skrevet af den daværende sognehjælper, Karen Rask, som var den udfarende kraft via suppegryderne og mad-

kurven, som hun med gennemført mangel på respekt for lyssignaler, biler, hestevogne og forhusbeboere fik båret ud til de mange i korridorlejlighederne og i baggårdene. Med korridorlejlighederne forholdt det sig sådan, at der var 8 værelser på samme gang, 4 til hver side. Alle værelserne havde én fælles håndvask for enden af gangen, og den naturnødvendige nøgle med hummerkloen. Her var hjemmet for sprittere, taberne, byoriginalerne – name them – men de var mennesker, og de havde i det store og hele ingen fornemmelse af, at Helligåndskirken og deres liv hørte sammen. 30'erne havde understreget den afstand, og der skulle uhyre megen hjælp til for at mindske den. Her var den jyske Karen Rask i direkte forbindelse med hine Duebrødres ånd, der vovede pelsen for at praktisere, hvad Matthæus forlængst havde intoneret: Jeg var sulten, og I gav mig at spise. Jeg var tørstig, og I gav mig at drikke. Jeg var fremmed, og I tog jer af mig. Jeg var nøgen, og I gav mig klæder. Jeg var syg, og I så til mig. Jeg var i fængsel, og I besøgte mig.

For min egen del var det gyldne år med mange trapper, sære lugte, nye sproglomster, overraskende indfaldsvinkler til mennesket i denne del af sognet. Gamle Larsen, der havde engle under loftet af pap og gips, og som ikke agtede at tage dem ned året igennem, for inden man så sig om, var det jo jul igen, var en af de mange, der forbandede samfundet den dag, han og de andre skulle flytte til moderne lejligheder i byens ydre distrikter. »Hvad skal vi med al den luft«, sagde en af dem, da jeg forsvarede flytningen med at nævne iltens fornyende muligheder.

De meget små lejligheder var tillige rammen om de til enhver tid parate piger med de røde lampeskærme og alt for mange fløjlsputer med påtrykte motiver fra Singapore og New York. De var ikke call-girls med den til den titel forventede klasse, men de hørte til de små i samfundet, der ventede på indfrielse af kærligheden, den der havde mere end kontant betaling som kvittering. Juleaften var der ingen kunder, men det var rene læretimer for præsten, der kom på besøg. Stald og krybbe og godtfolks udelukkelse af dem, der søgte ly og læ, blev klart forstået indefra af disse mennesker, og de underviste om det og gav mig grund til at stamme på svaret til spørgsmålet: »Hvad er et menneske, at du kommer ham ihu?«

I forhusene boede mennesker, der havde mad og varme nok. Selvsagt. Det var værre med ensomheden, den var der overflod af sammen med maskespillet, der dækkede over sandheden. Nye læretimer. Ny eftertanke. Nye spørgsmål.

Hvad gør en kirke i dette sogn? Det synes helt selvfølgelig at arbej-

de sammen med sognet og de mange, der kom udefra til gudstjenesterne, hvis disse spørgsmål bare i nogen grad skulle finde et svar. Vi vovede samarbejdet uden at tage højde for andet end behovet for fællesskab, bedst udtrykt i søndagens trosbekendelse: de helliges fællesskab. De selvsamme ord betød ikke, at der ikke var fejltagelser som af fødte modløshed og håbløshed. Heller ikke skjulte det, at der var flere opgaver end løsninger. Ingen var uvidende om det. Det danske Bibelselskabs bod på Strøget med salg af testamenter og Bibler på godt 30 sprog gav kontakt med turisterne og satte menigheden på en yderpost. Besøgstjenesten derimod afslørede lynhurtigt, at det var en særopgave for hin enkelte. Til gengæld kunne alle altid bruges til noget andet. Og dette »noget andet« blev æret som ligeværdigt med præstens arbejde. Kirken levede af afhængighed af syndernes forladelse og syndernes soleklare arv som vidner. Månedlige samarbejds møder betød lige ret for alle til at inspirere, rette, give los for tanker, disciplinær nærkontakt med det vanskelige jeg, der skulle lære at sige vi m.m. Der har ikke været en eneste bestyrelse i 27 år i kirken. Alle kunne, hvis de ville, være med og være til. Det betød dage med stille og langsom vækst, dage hvor alting stagnerede, dage hvor det voksede og blomstrede. I det hele var der liv.

Sognet er i dag aldeles forandret. Det er blevet eksklusivt at bo i de skæve huse i de pittoriske gader. Ud med hummerklo og håndvask. Ind med luksus og nostalgiske skygger fra de fritliggende bjælker i loftet og de særlige arkitektoniske vinkler, som ifølge modebladenes referater af disse boliger giver særhygge, hvad dette ord ellers måtte stå for.

Sognets knap 3.000 beboere er hovedsagelig »young urban professionals«. Der er forholdsvis få ældre og endnu færre børn. Det betyder helt indlysende, at kirken må igentænke, hvor den kan være i dette nye tidsbillede. Grundrytmen må efterprøves, vurderes, følges med følsomhed over for aktualiteten sammen med en nøgtern holdning, som spilvågent må øve sig i klar tale og handling. I sandhed ingen ringe opgave, når Strøget dirigerer, og husenes indbyggere mere er iagttagere og medlyttere end engagerede medlemmer af menigheden, hvilket igen opvejes af en betragtelig stor menighed fra byens forskellige områder.

Børnegudstjeneste med 3-400 børn påske, høst og jul kalder på de københavnske pædagogers velvilje. Der er en enestående opbakning til disse gudstjenester, og børnene, der tænker og taler og navnlig spørger om det, de voksne ikke tør give sig i kast med, giver kræfter til at fortsætte på småfolkets plan. Det er næppe at gå for vidt at tale

Nutid i Helligåndskirken – påskegudstjeneste for de københavnske børnehavebørn – en opgave ikke bare for sognet, men for hele byen.

om et kulturchok i dyreverdenen, når æslet transporteret fra sit grønne rige i Nordsjælland sættes af på kirkepladsen, mens klokkerne ringer og børnene jubler »Hosianna, du Davids søn« til det overmåde overvældede æsel, der traver i ring med en til lejligheden israelsk klædt dreng på ryggen. Ingen tvivler på, at det er en ganske almindelig dreng, der forestiller at være Jesus, heller ikke er børnene uvidende om, at palmegrenene er af pap og plastik, men råbet og de viftende tilkendegivelser gør indtoget ægte nok. Strøget står stille i nogle minutter, og utallige voksne ser til, og som en mand udtrykte det: »Det var fandens, som man bliver betaget!« – og det må trods ordkonstellationen høres som en godkendelse af evangeliets besked en formiddag i City!

Konfirmanderne kommer fra Det kgl. Vajsenhus og fra byens øvrige skoler. Det giver 2 hold og ca. 40-45 i tal, men det giver især en bred melding om sociale forskelle. Vajsenhusets børn er greje og ligetil, vant til skilsmisse og tilfældigheder. De oplever verdens problemer fra et hverdagsplan. Arbejdsløshed, lejlighedsmangel, uro er deres jordnære viden. »Jeg vil hellere være hund end far, mor eller barn,« sagde en dreng, da vi talte om de opgaver, vi stilles i, hver på sit sted. »Hunden får mad hver dag,« fortsatte han, »og far nulrer den bag øret.« Her behøves ingen dybdepsykologisk viden til at fortolke en 14-årig drengs oplevelse af mangel på primær tryghed. Det er givet, at mange af børnene trods hjemmets savn af far eller mor har en stabil hverdag, men de fleste af disse børn ved at det eneste sikre er, at intet er sikkert. Det giver sociale aspekter med behov for nærhed og tid.

Modsætningsvis er den anden fløj ofte præget af penge, prestige, karriere – og behov for undervisning om ligeværd. Samtalen er klar, målrettet, men sjældent bastant endsige dikteret af villet overlegenhed. Fælles for grupperne er en uvidenhed om kristendom. Jesushistorierne (for slet ikke at tale om Gl. Testamente) er sporadisk kundskab. Begreber som synd, nåde, bøn osv. er gådefulde og henter ofte deres sparsomme viden fra rygter om det »at være hellig«, hvorfor man holder sig på afstand.

Forældremøder synes at have interesse, men et fåtal følger op i forbindelse med gudstjenesterne.

Ungdomsarbejdet er ikke organiseret, men der er tæt kontakt med mange unge på samtalebasis. Ungdomskredsen var for nogle år siden stor og aktiv både i kirkens direkte arbejde såvel som i forbindelse med Bibelselskabet og Kirkens Korshær.

Minicafeerne har vist sig at være en enestående mulighed for at samarbejde og bryde grænser til nye arbejdsgrøner. I op til 11 uger er

der café foran kirken ledet af følgende arbejdsgrøne: Soldatermissionen, Indvandrerkvindecentret, Sudanmissionen, Ungdom med Opgave, Det danske Missionselskab, KFUM Vesterbro, Santalmissionen, KFUM & K Storkøbenhavn og KFUK's sociale arbejde og Helligåndskirken. Kirken summer af liv, og det bliver naturligt at færdes i kirkens regi for de involverede og i mødet med mennesket fra Strøget, sognets folk såvel som fremmede, der er i City af en eller anden grund. Rigt udbud og oplysninger om kirkens arbejdsgrøne såvel som en åben dør for private samtaler bevidner, at her er et behov, der bliver mødt.

Et frivilligt kor samler mange, der ellers ikke kommer i kirken, men det har vist sig at være et absolut aktiv for kirken, idet koret gerne kommer til særlige lejligheder bl.a. forbøns-, takke- og festgudstjenester. Kirkens ansatte kor og fremragende organister dækker et bredt område med koncerter.

I forbindelse med de ovennævnte gudstjenester må det også omtales, at der er informationsaftener med belysning af den aktuelle situation i samfundet og i videre forstand i vor verden. Tanken med disse aftener med afsluttende altergang er, at kirken bevidstgøres om tiden og derved bedre kan forstå de aktuelle forbønsopgaver.

Der er klubber hver onsdag og fredag med foredrag og praktiske opgaver. Det hele ledes af lægfolk uden præsterne, og det fungerer perfekt.

Svagføregruppen er med til en højmesse en gang om måneden og har været det i 20 år. Denne gruppe er meget væsentlig og har lært os uhyre meget om udholdenhed og fastholdende tillid i troen. Også dette arbejde ledes af lægfolk.

Hvad der her forsøgsvis er givet udtryk for som nogle af de ting, der præger kirken, er der dog ikke sagt nok om behovet. Det er let at se, at det er større end det svar, der hidtil er givet til de mange mennesker, der går forbi kirken. En sognepræst og en halvtids ansat hjælpepræst kan sammen med en stor menighed yde en indsats, men den er ikke dækkende for et citysogn, hvor kravene er specielle og stærkt præget af f.eks. nyreligiøse bevægelser eller forandringer i praktiske synspunkter eller i udfordringer, der akkompagneres af stress både hos de faste beboere, men især hos dagtimernes forretnings- og kontorpersonale. Den daglige 12-andagt er naturligvis et forsøg på at være den åbne dør, men der er uendelig mange uløste opgaver. Kirken påtænker at få en kristen psykiater og en kristen familierapeut til at virke i kirken en gang om ugen. Der er allerede nu forventninger omkring dette initiativ, som vil dække oplagte emner af personlig art både for den

enkelte og i en familiesammenhæng.

Præsternes opgave er undervisning, gudstjenester, bibelundervisning, opsøgende arbejde og navnlig sjælesorg, som dagligt tager mange timer med et vidt spektrum af betroelser, der hører til skriftemålets dybe fortrolighed. Disse sårbare og udsatte opgaver er som alt, hvad der angår menneskelivet under foreløbighedsens lov, den som Kristus har sagt sit ja til, indtil livets rige gåde får sin endegyldige forløsning. Indtil da gælder det:

Selv om I glemmer vejen til helligdommen,
er der een, der husker vejen til jeres dør.
Livet kan I unddrage jer, døden ikke.
I kan ikke benægte den fremmede.

(T.S. Eliot)

Med Tordenskjolds soldater i Golfen

Ombord på korvetten Olfert Fischer i Den persiske Golf

Af orlogspræst Ejgil Bank Olesen, Holmens Kirke

Som sognepræst ved Holmens kirke er jeg særlig forpligtet over for Søværnets Grundskole i Avderød og forpligtet til sejlads med flådens skibe. Og netop i denne egenskab af orlogspræst gennem mere end fem år og med kendskab til sejlads med korvetterne blev jeg i november 1990 tilkommanderet korvetten Peter Tordenskjold med henblik på tjeneste i Den persiske Golf.

Få måneder før, i begyndelsen af august befandt verden sig i en choklignende tilstand.

Irak havde invaderet Kuwait. De færreste anede nok konsekvenserne af denne invasion, men de fleste frygtede det værste. Ikke længe efter at USA med flere havde tilkendegivet, at de ikke var til sinds at finde sig i dette, blev man også herhjemme enige om dansk deltagelse.

Og denne gang var det søværnet, der skulle rykke ud. Almindeligvis er det hæren i den slags missioner – men denne gang var der besluttet bud efter søværnet. Der var brug for marinefartøjer i Den persiske Golf, som skulle påse, at handelsblokaden mod Irak blev overholdt.

Politisk skabtes der flertal for at Danmark skulle deltage med en korvet som blokadevagt. Og det blev korvetten Olfert Fischer.

Med kurs mod Den persiske Golf

Hektisk aktivitet forestod før den meget hastige afrejse fra Holmen.

12. september afgik korvetten Olfert Fischer med kurs mod Dubai, De forenede Emirater.

Den 100-mands besætning bestod af 15 officerer, 10 befalingsmænd, 60 marinekonstabler og 10-15 værnepligtige (frivillige). Og denne gang skulle der også nogle med, som ellers ikke hører til den faste besætning når skibet sejler i hjemlige farvande nær basehavn: specialister i operations- og våberdivisionen, to frømand, en læge og en præst.

Julegudstjeneste på agterdækket - 24-12-90 - i Muscat, Oman.

Efter forskole herhjemme og diverse forberedelser og vaccinationer ankom Peter Tordenskjolds besætning, som skulle afløse Olfert Fischers', til Dubai den 10. december efter en drøj tur på to døgn i flyvevåbnets maskine C-130, populært kaldet Herkules.

I 300-året for Peter Tordenskjolds fødsel havde korvetten Peter Tordenskjolds besætning overtaget kommandoen på Olfert Fischer i Den persiske Golf.

Jeg deler et lille lukaf med skibets våbenofficer.

Med i krigen

Det er den 13. januar 1991. Korvetten Olfert Fischer befinder sig i den centrale del af Golfen. Det er varmt. Korvetten har hæftet sig på den direkte forbindelse til det amerikanske overvågningsfly. Billedet har i det forløbne døgn vist hektisk irakisk luftaktivitet over Kuwait. Sidens midnat har korvetten været i anden højeste beredskabsgrad.

»Var I med i krigen?« bliver vi ofte spurgt nu bagefter. Svaret er ja. For hvis man mentalt er forberedt på en krigssituation, så er man med i krigen, hvadenten situationen opstår eller ej.

Men noget andet er, at jo tættere man er på begivenhederne, desto lettere er det at forholde sig til dem. Og fysisk og psykisk er der langt fra Holmen til Dubai. Der blev klemt mange tårer før og under Golfkrigen blandt vore pårørende. Mentalt var også de forberedt på den værst tænkelige situation.

Orlogspræstens opgave

7. januar 1991 aflagde forsvarsminister Knud Enggaard korvetten besøg. Da skibets chef kommandørkaptajn Thor B. Nielsen præsenterede mig som skibets velfærdsofficer, spurgte forsvarsministeren, om jeg var mere velfærdsofficer end orlogspræst. Jeg svarede lidt hurtigt, at mit teologiske ståsted kunne karakteriseres med ordene »menneske først og kristen så« – derfor fandt jeg præsentationen i orden.

Personligt befandt jeg mig godt med, at der var noget konkret praktisk arbejde at udføre – f.eks. at lave skibsavis, vise videofilm, arrangere busture og fester, passe skibets bibliotek, skrive breve til skoler og foreninger, skrive nyhedsbreve, lave scrapbog over togtet og foto-mappe, arrangere bingo og quiz, arrangere sportskonkurrencer, arrangere jul og nytår m.m. – ikke mindst fordi disse forskelligartede aktiviteter gav en stor berøringsflade ikke alene til besætningen ombord på Olfert Fischer, men også til de andre landes besætninger og til danskere i Golfstaterne.

I øvrigt mener jeg, at meget af det velfærdsarbejde der udføres af orlogspræsten kan karakteriseres som diakonalt arbejde.

Det arbejde jeg udfører som orlogspræst – også da jeg var i Golfen – ligner på mange måder ethvert andet folkekirkeligt arbejde, med alt hvad det medfører at gudstjeneste, personlig vejledning, rådgivning og undervisning.

Men som allerede antydet adskilte den tilværelse vi levede på Olfert Fischer sig på mange måder radikalt fra tilværelsen hjemme i Danmark både militært og civilt. Ikke mindst de store krav, den tilspidsede situation krævede af hver enkelt besætningsmedlem fra chef til sidst tilkommanderede værnepligtig, prægede i høj grad præstens arbejde.

Men i Golfen som alle andre steder hvor kirkens præster er tilstede er opgaven at forkynde evangeliet om syndernes forladelse i gudstjeneste og sjælesorg. Og at forkynde evangeliet under en krig – også Golfkrigen – er at forholde den enkelte det ansvar enhver har for at

Glædessalut – krigen er forbi.

situationen har udviklet sig således at krigen er uundgåelig. Og at hjælpe den enkelte med at bede om tilgivelse for den skyld vi pådrager os ved at deltage i den menneskeskabte ondskab.

Det er mit indtryk at man fortsat mener at der i lignende situationer, som den Olfert Fischer fungerede under, skal være præst ombord. Ligesom kokken laver maden, rorgængereren passer roret således forventer man også at præsten passer det, han er sat til.

Imidlertid så jeg gerne at værnspræsteordningen ikke levede helt så tilbagetrukket og lyssky som den gør i dag. At være præst for det indkaldte personel er ligesåvel et folkekirkeligt arbejdsområde, som det at være præst for syge på hospitaler og plejehjem, for studerende og for indsatte i fængsler. Erfaringen viser i øvrigt, at hvis der stilles ressourcer til rådighed (som under Olfert Fischers tilstedeværelse i Gol-

fen hvor Forsvarsministeriet frikøbte præster fra deres civile embeder) kan der ydes meget mere end der gøres i dag.

Som præst i sognet med de »flydende grænser« står jeg i første række når der mobiliseres, så personligt kunne jeg godt ønske mig at den eksisterende værnspræsteordning gav en bedre mulighed for uddannelse til tjeneste i forsvaret.

Forsvarets aktiviteter er primært »for øvelse« – at være præst i forsvaret er ikke alene »for øvelse«, men som bekendt gør øvelse mestre.

En engelsk kollega der deltog i Falklandskrigen udtaler om præster i forsvaret:

1. de skal være i god fysisk form og kunne passe på sig selv
2. skal kunne tage vare på soldaternes åndelige habitus
3. skal være i god åndelig form.

En død præst er intet bevendt og en såret præst er til endnu større besvær. Derfor skal værnspræsterne være godt forberedt til at kunne udføre deres tjeneste. Og at præsten er i stand til at eksistere og fungere i en given situation skal ikke undervurderes. Det skaber respekt om det budskab præsten bringer, at han er i stand til at klare »mosten«.

Specialpræster i flåden

Her i landet har vi en værnspræsteordning, hvor præster i folkekirken over rådighedsordningen er tilknyttet forsvaret som værnspræster af reserven. I fredstid står vedkommende præst til tjeneste i begrænset omfang men er i tilfælde af mobilisering og krig fuldtidsengageret i forsvaret.

For orlogspræsternes vedkommende kan ordningen for såvidt føres tilbage til Chr. IV. I 1619 havde han ladet Holmens ankersmedje indvie til kirke for sine søfolk, Holmens faste stok og deres familier. Men kongen følte sig også forpligtet til at skaffe sømændene en gejstlig betjening, når de var på togt med orlogsflåden. Kirken og dens budskab om Guds dom og nåde skulle følge flaget. Og antallet af præster øgedes med flådens udvidelse. I 1627 udgik der ti skibspræster fra Holmens kirke. Det højeste antal præster som kan påvises at have været i denne spcielle tjeneste var sytten i 1642.

Hvorlænge man vedblev at sende præster ud at sejle med orlogsflåden har man ikke ganske rede på. Men så sent som i 1837 var Henrik Pontoppidans far med som præst på fregatten Bellona på et togt syd om Kap Horn.

Først i nyere tid efter anden verdenskrig har man igen i flåden fået en orlogspræsteordning, således at den kirkelige betjening af søvær-

nets personel og det indkaldte mandskab varetages af orlogsprovsten, et antal orlogspræster samt værnepligtige teologer.

Orlogsprovsten og to orlogspræster er ansat ved Holmens kirke. Et antal orlogspræster af reserven er tilknyttet eskadre og større tjenestesteder.

Orlogspræster er som stående udenfor den militære rangorden, hverken »over« eller »under« nogen, alene undergivet tjenestedets chef, men er ellers i den særlige tjeneste »enhver mand lige«. Orlogspræsterne bærer ligesom det øvrige personel uniform og er genkendelig på distinktionen: et kors. Orlogspræsten bruger altid uniform under afholdelse af gudstjeneste på søværnets skibe og tjenestesteder.

Det er ikke nogen forudsætning, men i reglen har orlogspræsten af-tjent sin værnepligt enten som værnepligtig teolog eller som almindelig værnepligtig. Men som præst i folkekirken og med interesse for unge mennesker står man under alle omstændigheder godt rustet til en tjeneste i søværnet. Og i dag afholdes der ingen eksamen som på Chr. IV's tid, hvor skibspræsterne forud for deres ansættelse blev eksamineret i Holmens kirke – til tider endog af viceadmiralen, rigsrådet og skibscheferne, som ikke mindst var interesseret i delinkventens due-lighed til søs.

Chr. IV's tanke, at kirken skulle være der, hvor folket var – dengang udmøntet i at flåden, som én af de største arbejdspladser i Norden, skulle have sine egne præster, specialpræster – var fremsynet. Ideen overført og tilpasset vores tid og forskelligartede behov ser jeg, med de erfaringer jeg indtil nu har gjort, som én af mange veje frem for Folkekirken.

ACTA
SYNODI DIONYSIANAE
habitaë

Diebus 9.-10. Octobris 1991

Onsdag den 9. oktober 1991 åbnedes Københavns stifts landemode i Københavns Domkirke med en prædiken af provst Hans Lundsteen over Lukas 14, 1-11.

Prædiken

Af provst Hans Lundsteen, Solbjerg Kirke

Lukasevangeliet kapitel 14, vers 1-11.

»Det skete på en sabbat, at Jesus kom ind hos en af de ledende farisæere for at holde måltid, og de holdt øje med ham. Og se der stod foran ham en mand, som havde vattersot. Da tog Jesus til orde og sagde til de lovkyndige og farisæerne: »Har man lov til at helbrede på sabbaten eller ej?« Men de tav. Så tog han på ham og helbredte ham og lod ham gå igen. Derefter sagde han til dem: »Hvem af jer ville ikke, hvis hans søn eller okse faldt i en brønd, straks drage dem op, selv om det var på en sabbatsdag?« Og det kunne de ikke give svar på. Da han nu lagde mærke til, hvordan de indbudte udvalgte sig de øverste pladser ved bordet, fortalte han dem en lignelse; han sagde til dem: »Når nogen indbyder dig til gæstebud, så sæt dig ikke øverst til bords; måske er der indbudt en, som er fornemmere end du, så han, som indbød både dig og ham, kommer og siger til dig: Lad denne mand få din plads! og da vil du med skam få den nederste plads. Nej, når du bliver indbudt, så gå hen og sæt dig nederst; når så han kommer, som har indbudt dig, kan det være, han siger til dig: Ven! sæt dig højere op! så bliver det til ære for dig i alle gæsternes påsyn. Thi enhver, som ophøjer sig selv skal ydmyges; og den som ydmyger sig selv skal ophøjes.«

Kære menighed

Det er onsdag midt i ugen. Om søndagen handler præstens prædiken gerne om alt det, vi kristelig talt skulle lægge vind på og udrette de følgende dage. Man kan få helt ondt. O, den store alvor og bekymring, som vi lægger for dagen. I stedet vil jeg da, nu hvor det er midt i ugen, tale til jer om søndagens herlighed, og gudstjenestens og lovsangens herlighed.

Søndagen skulle være den dejligste dag.

Jamen, hvorfor det, hr. pastor, hvad gør denne dag anderledes end alle ugens øvrige dage?

Jo, den har nemlig evangeliets dejlighed, og gennem hørelsen skulle hjertet få indgivet letsind fremfor det anstrengte, iver fremfor det emsige og fremfor det stundesløse en rolig arbejdsangang og et fortræffeligt humør. Her sættes alt på rette plads og kommer i det rette størrelsesforhold.

Søndag er Vorherres dag. Det lyder måske småfromt, men betyder

ganske nøgternt, at hvad hans navn står for, er det helt særlige, som bestemmer retningen af alle de andre dage: letsind fremfor overlæggene, rolighed og iver fremfor jaget over evne. Her er friheden for den frygtelige indbildning, at skulle begrunde sig selv ved sin travlhed.

Tidligere regnedes søndagen for den første dag i ugen. Det er nu lavet om, så i kalenderen er mandag blevet første dag. Det skal man ikke lægge noget særlig provokerende i, men man kunne godt tro, at landets vise fædre – og vi selv med – har mistet sans for det betydningsfulde i at begynde med søndagen. Nu står vi bare op mandag morgen og tænker med lede på alt det, som vi ikke nåede i sidste uge. Nu skal man til det igen. Det er som en besværgelse.

Ja, underligt er det, for det vidner ikke blot om, at vore vise fædre – ligesom vi selv – har ringe sans for søndagen som ugens førstedag men vi glemmer, hvad der gælder ifølge evangeliet, også selvom vi kan alle ordene.

Søndag morgen fra de døde Kristus sejrrig opstod.

Det er den gennemgribende linie i alle lovsangene. Det er opstandelsens dag. Jesu opstandelse, Guds frelse og stolene stillet frem: Ven! sæt dig helt op! Det er udgangspunktet, ligesom evangelieprædiken med det samme fik den virkning, at den ugentlige helligdag skiftede fra den sidste til den første dag i ugen.

Den gamle sabbat havde sin begrundelse i skabelsen: Den var hviledagen, hvilket er såre skønt tænkt.

Men just i den tid, hvor sabbatten var helligdag, kørte det af sporet: det blev Kains tid, og farisæernes tid med deres påtrængenhed for at retfærdiggøre sig og frelse sig og nå op foran: alle de gustne overlæg og foranstaltningerne, alt det, som medfører døden. Ja, Kristus lå i graven just hele sabbatten, som var al den gamle levemåde død sammen med ham og han med den.

Kristi opstandelse medfører, at livet også i Danmark, vort ganske almindelige ugentlige liv, er befriet for vor djævelske og dødelige bundethed til at skulle være alibi for os selv i selvretfærdighed. Det er ikke nødvendigt at storme de øverste pladser, for de øverste pladser er flyttet ned til os. Vi har da opstandelsen med os, når vi den anden dag i ugen går i gang igen.

Men når man hører den frygtelige alvor, hvormed vi taler, især i kirkesammenhæng, så kunne man gerne tro, det var løgn.

Men Kristus er opstanden. Alt vores er derved blevet en slags leg; al alvoren ligger hos Kristus. Evighedsstræbet er taget ud af ugens dage, både hver for sig og i den totale sum af levedage. Der er sådan set slet ikke mere noget, der haster af det, vi går og har for. Der er lovsan-

gen om søndagen og omhuen for bestillingen. Lad hjertet slå muntert.

Der er ingen særlige bagtanker i det, at statsklogskaben har gjort mandag til første kalenderdag; det ville være komisk at forsøge på at lave det om. Det er blot symptom på den manglende humoristiske sans, idet man har glemt, at tiden er Guds og udfaldet står i opstandelsens tegn. Statsklogskaben tror på økonomien, at vi kan producere os frem, og der skal en bedre fordeling til af hensyn til dem, som slet ingenting har at bestille ugen igennem, og der skal hjemmepleje til vattersottige. Det skal der minsandten også, og det ville være rædselsfuldt, hvis statsministeren sagde noget andet og gav sig til at føre Gud i munden, for han og hans modspillere har som deres selvfølgelige bestilling, at sætte al iver og snilde ind på at løse knuder, – men det frygtelige er desperationen så at sige efter frelsens øverste pladser i troen på, at økonomien rummer frelsen, – sådan som vi andre også gerne tror det. Det er, som var alting ude, hvis ikke vi opnår det og det. Der mangler beskedenheden, som udspringer af evangelisk klogskab og den indsigt, at når der går evighedsstræb i det jordiske, så bliver det dræbende.

Livets frelse, vor opstandelse, alle tidernes sammenhæng er alene Guds. Friheden, letsindet, den kristelige munterhed kommer sig derfor af.

Derimod er de ledende farisæere mærkesmænd for det helt bandsatte jageri efter at retfærdiggøre sig, alt det som ligger i ordene om at ville sikre sig de øverste pladser. Der er selvkærlighed og bekymring i vort retfærdighedsstræb: Du skal gøre det og det bestemte for at nå frem; det siger farisæeren i ens hjerte: du skal nå det. Hvilket vi så tror på.

De ledende farisæere holdt hver sabbat en prædiken om Guds lov: den skal du overholde til mindste enkelthed; ellers kommer Guds rige ikke, og du får ikke plads deri. Du skal således holde sabbatten hellig osv. Det er dødens prædiken.

Det viste sig ved, at farisæerne med Guds lov i munden ville forbyde Kristus at gøre det, som loven sigter på: at gøre vel mod næsten. Kristus svarede ved at vise, at loven er til for menneskelivets skyld. Det er for resten underligt, men det at tale om næstekærlighed er nu blevet en hel mani; alle parter har taget ved, som var dette det eneste i evangeliet alle ugens dage. Der føres ligefrem krig på næstekærlighed, om hvem der er mest næstekærlig og mest rigtig på de høje nagler.

Men i evangeliet behøver ingen at kæmpe for de øverste pladser. Kristus er opstanden, og når du er fri af evighedsstræbet, er du fri til

dagene igennem at være sammen med de andre.

Og der ved søndagens store gæstebud er der sat stole frem, og hvem som helst får plads ved at blive sat ned. Der kan man sidde og synge en lovsang om Kristi velgerning til vor befrielse af tvangsindbildningerne. Den første dag i ugen er opstandelsens dag, hvorfra lyset skinner til de andre seks dage.

Det siger os om fremdeles at være fri for at hale os selv op ved hårene: det sparer umådelig megen energi til det ret beskedne: at passe bestillingen med letsind og iver og rolig arbejdsgang og der være i selskab med sin nabo og næste.

Bare vi så levede efter det. Tænk om vi gjorde. Men det gør vi ikke.

Derfor er det søndag igen på søndag.

O! store Gud, vi lover Dig for det. Amen.

Hvor går København hen?

Af overborgmester Jens Kramer Mikkelsens tale ved landemodet

(I uddrag ved red.)

Ved det udvidede landemøde i Københavns Stift den 9. oktober var overborgmesteren blevet bedt om at belyse emnet **Hvor går København hen?** Efter indledningsvis at have takket for denne lejlighed til således at redegøre for sit yndlingsemne: hovedstadens fremtid, besvarede han det i titlen formulerede spørgsmål kort: »Fremad!« og stillede i udsigt, at han ville benytte sin tale til en kortfattet uddybning af dette svar i form af overvejelser om baggrunden for byens situation og den aktuelle situation.

Herom sagde han bl.a.: »Den aktuelle situation i Hovedstadens største kommune – København – kan meget kort beskrives således: — Ca. 31.000 arbejdsløse, hvoraf 7.000 er under 25 år.

— 25% af vore indkomsttagere lever af overførselsindkomster mod 17% for landet som helhed.

— Et utilstrækkeligt beskatningsgrundlag.

— Et enormt byfornyelsesbehov på mindst 40 mia. kr.

Jeg skal indrømme, at noget tyder på, at jeg *har* taget fejl af, i hvilken retning København bevæger sig. Ikke desto mindre ser jeg optimistisk på Hovedstadens fremtid. Faktisk har fremtiden ikke tegnet sig lysere i mange år, end den gør nu, på trods af den store arbejdsløshed og de økonomiske problemer.

Fremgangen ligger ikke umiddelbart foran os, og den forudsætter, at der bliver gjort en indsats fra mange forskellige sider i samfundet.

Vi arbejder for tiden efter en 3-benet strategi i København. Det første ben er at bringe harmoni i byens økonomi – balance mellem skatteprocent og serviceniveau. Det andet ben er en forbedring af beslutningsprocesserne – især af administrationen – i kommunen ... Det tredje og mest interessante led i Københavns Kommunes strategi er at gøre København til et nordeuropæisk vækstcenter *igen.*« Om »vækst« sagde overborgmesteren videre: »Vi ønsker ikke en blind og uhæmmet vækst, men en harmonisk vækst, som respekterer miljøet i bred forstand herunder altså også den eksisterende by, som ikke skal for-

vandles til et Manhattan ... vækst er faktisk en forudsætning for miljøforbedring og for at få ryddet op efter tidligere tiders forurening«.

Øresundsbroen og Ørestad

Om erhvervsudviklingen erklærede overborgmesteren, at den igen de sidste par år var søgt muliggjort ved et intensiveret og effektiviseret lokalplanarbejde. Herefter gik han over til at tale om Øresundsbroen. »Vi har samtidig ved enhver given lejlighed opfordret staten til at forhandle med Sverige og træffe beslutning om en Øresundsbro – en idé som har godt 100 år på bagen. Den 14. august i år skete det så endelig. Folketinget vedtog at anlægge en bro over Øresund. Broen bliver den enkeltinvestering, som vil få størst betydning for Hovedstadens udvikling – ja for udviklingen i hele Øresundsregionen, fordi den vil skabe en sammenhængende region med over 3 mill. indbyggere«.

Overborgmesteren fortsatte: »Broen ... er i sig selv ikke tilstrækkelig til at skabe den vækst, vi har brug for på begge sider af Øresund, selv om den betyder ca. 5.000 arbejdspladser i 5 år. Den vigtigste faktor i denne sammenhæng vil stadig være de mennesker, der bor i Øresunds-regionen – de er regionens eneste råstof. Broen vil gøre det nemmere for os at udnytte dette råstof endnu bedre, end vi gør i dag«.

Efter at have nævnt den svenske professor Åke Anderssons påstand om, at broen vil kunne gøre Øresundsregionen til Europas 5. mest betydende kreative region, fortsatte han: »Regionen rummer en af verdens bedst uddannede arbejdsstyrker. Her findes 4 universiteter og andre højere læreanstalter. Her findes Ideon og Symbion ... Her findes Europas 7. vigtigste internationale lufthavn, som giver let og hurtig adgang til kontakter med hele den øvrige verden. Og kort efter år 2000 er vi måske forbundet med resten af Europa af hurtigtogsforbindelser over Fehmarnsund. Endelig danner Øresundsregionen porten til Østersøen og dermed til Østeuropa, hvilket set i lyset af de seneste års udvikling er af stor betydning. ... I Øresundsregionens tyngdepunkt vil internationale vej-, fly-, jernbane- og skibsforbindelser snart krydse hinanden. Regionens befolknings- og erhvervsmæssige tyngdepunkt bliver altså også et internationalt trafikknudepunkt«.

Overborgmesteren kom derefter ind på, at det er en naturlig følge af beslutningen om Øresundsbroen, at »vi nu lukker op for en udnyttelse af byzonearealerne på Vestamager – altså bygger Ørestaden ... Ørestadsarealerne på ca. 250 ha. ligger i et smalt bælte nord og syd for Bella Centret. Beliggenheden er unik – få minutter fra Europas 7. vigtigste internationale lufthavn, få minutter fra centrum og umiddel-

bart op til store grønne områder. Arealet er allerede for den sydlige dels vedkommende udlagt til erhvervsformål i regionplanen – nemlig til virksomheder og institutioner med internationale og nationale funktioner. Ørestaden vil blive gennemskåret af en motorvej og taktet være Øresundsforbindelsen få S-togsforbindelse til Hovedbanegården og selvfølgelig også til Malmø. Der skal endvidere anlægges en let bybane fra Nørreport under havnen på langs ned gennem området, som i øvrigt vil få vejforbindelse til Langebro. Ørestaden vil således få en så god trafikbetjening – både kollektivt og individuelt – at det synes rimeligt at hæve bebyggelsesprocenten i forhold til tidligere forudsat. Der skulle således blive mulighed for at etablere op til 50.000 arbejdspladser i området over en 20-30 års periode«.

»Ørestaden bliver den største danske bybygningsopgave i nyere tid – den bliver en kolossal udfordring til de danske arkitekter,« fortsætter overborgmesteren. »Borgerrepræsentationen har allerede tiltrådt forslaget. Når – og jeg siger når – Folketinget har vedtaget Ørestaden, skal der udskrives en international arkitektkonkurrence med henblik på at belyse arealernes anvendelsesmuligheder. Arkitekter og fredningsfolk vil blive taget med på råd hele vejen gennem bybygningsprocessen. Ørestaden skal være en kvalitetsbydel, der meget gerne skulle blive fyldt med spændende bygninger«. Og »projektet betyder, at et grønt område, der er dobbelt så stort som Dyrehaven, vil blive tilgængeligt for byens borgere via kollektiv trafikbetjening. Det betragter jeg personligt som en meget værdifuld del af ideen. Det vil ikke være nødvendigt at have en bil for at komme ud i det grønne på Vestamager«.

Erhvervsudvikling i og international markedsføring af København

Herefter omtalte overborgmesteren planerne vedrørende havnefunktionerne og Regeringens forslag om et havneudviklingsselskab, som overborgmesteren imidlertid ikke fandt tilstrækkeligt til at gennemføre den nødvendige modernisering inden for dette store område af København. Og han fortsatte:

»Hovedstaden har en fremtid – især hvis vi selv tror på det. Hvis vi sidder med hænderne i skødet og afventer begivenhedernes gang, vil vi langsomt glide ned i håbløsheden, hvor vi højst kan gøre os håb om at blive udpeget til et såkaldt EF-område af en eller anden art«. Efter at have sat spørgsmålstegn ved muligheden for en fremtidig genskabelse af de industriarbejdspladser, der er forsvundet fra Frederiksberg og København, peger overborgmesteren på en fremtidsmulighed »dels i videntunge virksomheder som fx. elektronik, medicinal- og

medicotekniske virksomheder dels turisme«. Han fremhæver, at vi både har »højtuddannede mennesker til de videntunge virksomheder« og »mennesker med ingen eller kun en dårlig uddannelse til hoteldrift og anden turistvirksomhed. Vi kan efter min opfattelse tilbyde udenlandske virksomheder, som er interesserede i at etablere sig i Danmark, en pakkeløsning, der ikke blot omfatter en god beliggenhed, men også gode medarbejdere fra direktør- til arbejdsmandsniveau«.

Dette budskab skal selvfølgelig ud. I den forbindelse nævner overborgmesteren, at Udenrigsministeriets Investeringssekretariat er i gang med at sælge ideen om etablering i Danmark til amerikanske og japanske virksomheder, og at han selv har indbudt sine amtskommunale kolleger i Hovedstadsregionen til at sende embedsmænd til indledende drøftelser om en fælles international markedsføring af Hovedstadsregionen. Der er foreløbigt som led i efterårets budgetforlig blevet afsat 3 mill. kr. hovedsagelig til international markedsføring af København.

»Startskuddet til en erhvervsudvikling i Hovedstaden er givet med vedtagelsen af Øresundsbroen«, siger overborgmesteren. »Vi i Københavns Kommune har sat os i bevægelse – før skuddet gik. Vi har vedtaget og er ved at vedtage en række lokalplaner, der åbner muligheder for erhvervsbyggeri – B & W-grunden, Midtermolen i Sdr. Frihavn, Kalvebod Brygge og Fisketorvet.

Regeringen – nej dele af Regeringen – har sat sig i bevægelse. Jeg tillader mig at tro, at Folketinget *også* vil gøre det og vedtage lovforslaget om Ørestaden.

Dele af erhvervslivet har allerede bevæget sig et stykke tid. Jeg tænker ikke mindst på de mange hotelprojekter, som vil kunne skabe direkte beskæftigelse til op mod 2.000, og som vil kunne bringe København tilbage på sin gamle 6. plads på ranglisten over kongresbyer. ... SAS kvitterede i løbet af et par uger efter vedtagelsen af broen med en plan om en ny terminal i Københavns Lufthavn til at mia-beløb og med mulighed for 5.000 nye arbejdspladser ved lufthavnens drift. Der er altså andre end kommunalpolitikere, der tror på, at Hovedstaden har en positiv fremtid«.

Perspektiverne i en EF-sammenhæng: et nordeuropæisk vækstområde

Efter en omtale af det problem, som for tiden truer investeringer i erhvervsbygninger (»fortrydelsesparagraffen« i den seneste lovgivning om erhvervslejemål), fastslår overborgmesteren, at »København skal revitaliseres – de arbejdsløse skal i arbejde. Kommunens økonomi

skal styrkes – det bliver den, hvis de arbejdsløse atter finder varig beskæftigelse«.

Der er i det københavnske udviklingspuslespil mange brikker og mange faktorer. Heriblandt de forhold, at EF's Indre marked får virkning om godt et år, at Sverige og måske også Finland optages i EF og moderniseringen af det østlige Tyskland.

Iflg. en sammenlignende IMD-analyse i Schweiz med henblik på en række landes potentielle tiltrækningskraft på investeringer kommer Tyskland ind på førstepladsen. »Men Danmark er nummer 2, og det kan måske overraske forsamlingen. Vi har muligheden for at blive et attraktivt nordeuropæisk vækstområde. Vi betegnes som et fornuftigt investeringsalternativ i forhold til Tyskland. Begrundelsen er ikke blot vor gode infrastruktur eller den veluddannede og højt motiverede arbejdsstyrke, men også de gode relationer mellem erhvervsliv og samfund.

En væsentlig svaghed er vor relativt lave indsats på forsknings- og udviklingsområdet, men det bliver der måske rådet bod på gennem oprettelsen af en udviklingsfond i 1992 ... Danmark er altså med i billedet, og hvis det skal være Danmark, ja, så må det mest oplagte sted også være det lettest tilgængelige – nemlig København.

Andre kan se det. Financial Times udgav i foråret et tillæg om mulighederne i Øresundsregionen – altså allerede *før* broen var vedtaget. International Herald Tribune arrangerer sammen med en af de store svenske banker i næste måned en konference i Stockholm kaldet »Bridges to the new Europe«. Man vil i den anledning producere en særudgave af avisen, hvori Øresundsregionen får 6 sider.

Udlandet *er* altså ved at få øje på os, og det før vi har brugt så meget som en krone på markedsføring«.

Københavns fremtid – tro, håb og ...

Overborgmesteren slutter sin tale med at give udtryk for sin tro på Københavns fremtid. »Vi har efter *min* opfattelse faktisk alle forudsætninger for at kunne skabe den nødvendige vækst i vores region og dermed også resten af Danmark. For det er jo sådan, at hvad der er godt for Hovedstaden, er godt for hele landet.

... Der gives ikke 100% sikkerhed for succes i det københavnske erhvervsudviklingsspil eller i nogensomhelst andre af livets forhold. Der kan ikke laves 100% sikre prognoser.

På et eller andet tidspunkt i beslutningsprocessen må man forlade sig på tro, håb og – statsgaranti«!

Landemodeberetning 1991

Ved biskop Ole Bertelsen

Vi har i årets løb mistet følgende præster, der i deres sidste embedsperiode var ansat i stiftet:

Friedrich Nikolai Lorenzen, Nathanaels kirke.

Poul Wandall, Sundby kirke.

Jens Kristian Enevoldsen, Utterslev kirke.

Immanuel Lindgren Christensen, Timotheus kirke.

Mogens Buch, Elias og Maria kirker.

Æret være disse medarbejders minde.

Færøerne

Sidste år måtte jeg nøjes med at bebude, at Færøerne jo nok ville komme til at udgøre et selvstændigt stift. Det skete. Uden modkandidater blev sognepræst i Tórshavn Hans Jacob Joensen valgt til biskop over Færøernes stift. Han bispeviedes i Tórshavn gamle kirke, som nu er domkirke, den 25. november 1990. Her fra landemodet ønsker vi Guds velsignelse over Færøernes menigheder og deres præster og biskop. Det er samtidig naturligt, at vi sender en varm hilsen til den afgående vicebiskop Ejvind Vilhelm. Vi skal nu ikke mere have glæden af at høre og læse om situationen og årets begivenheder i kirken på Færøerne. Det bliver vi i stiftsfællesskabet lidt fattigere af. Men alt godt. Trofast over for stiftet og landemodefællesskabet var vor gamle vicebiskop Vilhelm altid. Også vi takker for godt fællesskab og inspirerende samvær gennem de mange år.

Københavns Stiftsfond

Sidste år kunne jeg glædeligvis tale om en fortsat stigning i bidragene fra menighederne. Bidragene i år er steget noget, men dog ikke så meget som sidste år, og antallet af menighedsråd, der har givet tilskud, er også faldet en smule. Der er dog også lyspunkter. Jeg gav sidste år udtryk for, at stiftsfonden gerne ville yde støtte til projekter med andre og nye perspektiver end de projekter, der mere traditionelt modtog støtte. På denne baggrund har Christian P. Hansen og Hu-

strus Legat til alment velgørende formål givet Københavns Stiftsfond et øremærket bidrag på 50.000 kr. til sådanne nye pilotprojekter. På mødet i september 1991 blev der af disse midler for det første bevilget 10.000 kr. til KFUM og KFUKs konfirmandprojekt, der går ud på at understrege sammenhængen mellem undervisning og frivillig aktivitet. For det andet blev der givet ligeledes 10.000 kr. til Religionspædagogisk Centers projekt om fremme af kristendomsundervisningen for psykisk handicappede. Det bliver spændende at høre, hvordan projekterne gennemføres, og hvilke resultater der opnås.

Stiftsstævne om kirkernes opgave i det ny Europa

Det trækker ud med vor nye Bibeloversættelse, som ikke forventes autoriseret til brug før i november 1992. Derfor er det planlagte stiftsstævne om Bibelen og Storbyen udsat til 1993. Men vort mellemkirkelige stiftsudvalg arrangerer stiftsstævne lørdag den 28. marts 1992, kl. 10.00-16.00.

Program: 1. Kirkens opgave i det ny Europa v/generalsekretær i Det lutherske Verdensforbund Gunnar Staalsett. 2. Troens billeder ved et ensemble fra Lund Stifts Kirkespil. 3. Oplæg om mellemkirkeligt arbejde i praksis vedrørende ungdomsudveksling, venskabsmenigheder i Polen og i Birmingham samt deltagelse af kor fra Østeuropa.

Folkekirkens Skoletjeneste

I 1989 blev menighedsrådsloven ændret, idet der blev indsat et nyt kapitel om samarbejde mellem menighedsråd, og Kirkeministeriet fik hjemmel til at yde økonomisk støtte i form af et »iværksætterbidrag«, så projekterne kunne hjælpes i gang. I Københavns stift er der 4 sådanne projekter, der alle indebærer ansættelse af en sognemedhjælper. Det er et af de eksempler, der typisk var tænkt på, da lovændringen blev gennemført. Faktisk havde vi imidlertid et yderligere samarbejdsprojekt i Københavns stift, der er startet på en anden måde end de traditionelle, og som involverer en række sogne, nemlig Folkekirkens Skoletjeneste i København og på Frederiksberg.

Arbejdet med etablering af denne er fortsat i det forløbne år og er kulmineret med, at bestyrelsen for Folkekirkens Skoletjeneste konstituerede sig i sidste måned med sognepræst Erik Balslev-Clausen, Davidskirken, som formand og cand.scient. Karsten Kynde fra Trinitatis menighedsråd som næstformand. I bestyrelsen er Menighedsrådenes Skoletjeneste-Samarbejde, hvis formand er cand.scient. Karsten Kynde, repræsenteret. Herudover er skolelærerne i København og

på Frederiksberg samt præster og lærere repræsenteret i bestyrelsen, ligesom jeg også selv er det. Der knytter sig store forventninger til dette projekt, som inden længe vil kunne vise nogle praktiske resultater.

Præstestillinger/pastoratsstruktur

Der har i det forløbne landemodeår været opslået i alt 16 præstestillinger med i alt 229 ansøgere – et gennemsnit på godt 14 ansøgere pr. opslag, hvilket igen er en stigning i forhold til sidste år.

Først i 1995 begynder den bebudede nedskæring af stillinger.

Vi har dog fået tilkendegivelse af, at oprettelse af stillinger med et særligt indhold – således bebudet i et kirkeministerinterview til et københavnsk kirkeblad og bekræftet ved forhandling med ministeriet – ikke nødvendigvis skal modsvares af nedlæggelse af en præstestilling af normal karakter, så at sige. Jeg citerer: »Intervieweren spørger: »Men et sådant sparekrav kan vel nemt komme til at stå i vejen for i øvrigt nødvendige forslag til ændringer i kirke- og sognestrukturen i København. Der er jo ikke mange, der har lyst til at foreslå sognesammenlægninger og komme med ideer til alternative anvendelsesmuligheder for kirkebygninger og arbejdskraft, hvis det er med udsigt til at få inddraget de stillinger, man foreslog frigjort til nye formål.« – »Jamen, så vil jeg godt sige, at hvis det synspunkt kunne blive fremmet, og man fra stiftets side, fra præsternes og menighedsrådenes side – og gerne sammen – fremkom med sådanne ideer, så er jeg meget klar til at se bort fra beregningerne fra 1988. Hvis man fremkom med konkrete forslag til måder at lægge kræfterne sammen i det og det og det sogn, og at det indebar genanvendelse af alle stillingerne, så er jeg åben for det!

Hvis man f.eks. ansatte præster til bestemte formål og ikke kun som »altnuligmand«, hvis man begyndte at tænke i lidt andre baner end kun at kæmpe for de nugældende sognegrænser og den nugældende præstestillingsstruktur, så vil jeg til gengæld sige, at jeg er meget klar til at se bort fra beregninger, der er lavet i 1987-1988.

Sagt lige ud: hvis Københavns stift kommer til mig og siger: »Lad de 7 stillinger være i fred, vi har faktisk nogle nye ideer til det at være menighed i København, som vi gerne vil realisere, men så behøver vi de stillinger.« OK, så er jeg med!« Og dét er vi også.

Uden for kvoten så at sige har vi fået ansat en præst på halvtid til specielt at arbejde med nyreligiøsitet i tilknytning til Dialogcentret i Danmark og dets afdeling i København. Mod nedlæggelse af to hjælpepræstestillinger i Elias og Solvang sogne er der glædeligvis oprettet endnu en studenterpræstestilling. Den bør også delvis holdes uden for

præstestillingskvoten. Denne anden stilling er knyttet til Solvang pastorat.

En sognepræstestilling ved Davids kirke er omdannet til en fælles sognepræstestilling for Davids og Sankt Jakobs sogne. En del mindre reguleringer er foretaget. Det forekommer indlysende, at fremtiden må indebære, at der foranstaltes regulære drøftelser med involverede parter om præstestillingerne og pastoratsinddelingen. Kirkefondet har lavet et strukturdebatoplæg, et udvalg under Præsteforeningen ligeledes og Distriktsforeningen af Menighedsrådsmedlemmer har gjort det samme. Præsterne har i foreningsregie drøftet muligheden af f.eks. oprettelse af bydelspastorater. Der vil utvivlsomt fra alle disse sammenhænge komme forslag til strukturforandringer.

Stiftets Landemode har just vedtaget følgende: »Der stiles efter et stiftssamråd eventuelt med forudgående provstisamråd omkring alle strukturspørgsmål. En udredningsgruppe bestående af de 8 provster i København og på Frederiksberg nedsættes til at gennemgå alt foreliggende materiale og diverse andre strukturoplæg med henblik på landemodets videre drøftelser af disse vigtige spørgsmål og med henblik på biskoppens eventuelle initiativ til gennemførelse af repræsentative overvejelser om strukturreformer på stillings-, pastorats- og provstiområdet.«

Folkekirkens økonomi

Jeg må efterlyse nytænkning på hele den kirkelige økonomis område. Både med henblik på at skabe grundlag for flere præster til folkekirken, men også for at komme den urimelige skævvridning i anvendelsen af de økonomiske ressourcer til livs.

Den ene efter den anden af de biskopper, hvis tavshed i strukturbatten ministeren helt med urette undrer sig over, er fremkommet med forskellige helt væsentlige overvejelser på dette område. Hvorfor bliver der ikke sat fart i et hurtigt og nødvendigt udvalgsarbejde med henblik på reformer på området. Nu bør det ske.

Og så vil jeg tillægge den bemærkning, at vi i de københavnske menighedsråd ikke kan leve ret godt med påstandene om, at man er for ødsle. Vi har gjort offentligheden opmærksom på, at der f.eks. både i årene 1986 og 1991 er anvendt ca. 61 millioner kr. på kirkevedligeholdelses- og forbedringskontoen. I budgettet for 1992 er beløbet endda »kun« 53 millioner kr. Var der nogen, der sagde fråds?

Sagen om overførsel af udlånsmidler til Københavns stift er i øvrigt nu bragt til afslutning, idet vi fra andre stifter afdragsfrit har fået stillet udlånskapital på 30 mill. kr. til rådighed, foreløbig for 5 år.

Biskoppernes oplæg til gudstjenesteordning

På grundlag af de positive og negative erfaringer, der blev indhøstet ved brugen af Liturgikommissionens forslag (den lilla), har biskopperne, bistået af talrige interesserede præster og liturgikyndige landet over, i enighed fremlagt et forslag, som i videst mulig grad tager hensyn til ønsket om fornyelse og ønsket om en videreførelse af luthersk tradition på dansk grund. Interessen for at sætte sig ind i oplægget er glædelig stor. Her i stiftet har ca. 500 præster og menighedsrådsmedlemmer bedt om at få oplægget tilsendt til gennemsyn, og en lignende interesse har manifesteret sig i landets øvrige stifter.

Når det i forordet til oplægget bemærkes, at biskopperne i hvert enkelt stift gerne modtager kommentarer og forslag til rettelser, helst inden 1. november 1991, skal dette forstås således, at vi i løbet af efteråret først og fremmest gerne vil høre kommentarer til den foreslåede højmesseordnings hovedlinier, d.v.s. oplæggets første 15 sider. Desuden er det af hensyn til Københavns Universitets kalenderforberedelse for 1993/1994 vigtigt, at vi inden årets udgang får fastlagt kirkeårets prædiketekster. Hvis nogen derudover har tid og lyst til at kommentere udvalget af tekster og bønner samt ritualerne for dåb, vielse og begravelse eller alterbogstillæggets righoldige udvalg af tekster, vil det være kærkommet, men der vil også være tid til at tage eventuelle rettelserforslag i betragtning, såfremt de indsendes *inden 1. marts 1992*.

Det hele må naturligvis ikke haste mere end nødvendigt. Men vi skal på den anden side også nu have afsluttet denne store sag, der har optaget præster og lægfolk i de sidste 50 år. Den nye alterbog skal koordineres tekstmæssigt med den nye Bibel, som ventes i november 1992. En ny alterbog vil også få indgribende betydning for planlægningen af kommende udgaver af salmebogens tekstdel, så der forestår et stort redaktionelt og teknisk arbejde med at få alt tilrettelagt og udgivet til rette tid. Lad mig i denne forbindelse citere, hvad biskop Olav Lindegaard, Haderslev, nylig har udtalt om gudstjenesteoplægget: »For mit eget vedkommende må jeg indrømme, at jeg godt kan misunde de unge præster, der står for at skulle begynde deres præstegering med den gudstjenesteordning, som der nu lægges op til. Vi, der begyndte som unge præster sidst i 50'erne, var henvist til at bruge en alter- og ritualbog, der var blevet til i 1895, og som siden da kun havde gennemgået lette justeringer. Den nye ordning lægger op til, at præster og menigheder indenfor faste liturgiske rammer kan forme gudstjenesten, så den både stemmer med sognets tradition og passer til de musikalske og arkitektoniske muligheder, den stedlige kirke rummer.

Formen skal svare til indholdet, og formen må aldrig tage magten over indholdet. Men jo strengere og smukkere formen spænder sig om det ord, der skal forkyndes, jo stærkere kommer forkyndelsens indhold til udtryk.«

Slip Bibelen løs

Det sker, at der indimellem pludselig opstår nogle ord eller et enkelt ord, som så næsten magisk – automatisk kommer til at gå igen i utallige rimelige såvel som urimelige sammenhænge. Et af disse ord er synliggørelse. Kirken skal synliggøres, hedder det i talrige variationer. Det er et ord hentet fra en helt anden åndssammenhæng end den, som vi i den kristne menighed og i folkekirken er sat i. Det er vel et markedsføringsudtryk. Men kirken skal ikke synliggøres. Den skal, havde jeg nær sagt og tænkt, hørliggøres. Der skal være frihed ikke blot til at tro og tænke og tale hér i landet, men der skal også være frihed til at høre evangeliet. Folkekirken er et ordentligt budskab med et folkeligt ærinde, et budskab der i kraft af sin egen radikalitet, fordi dets indhold er en historie, Gud selv har fortalt så at sige, ikke har nogen grænser. Derfor er vi med det budskab altid på vej over grænser. Men derfor er det overordnede perspektiv for alle debatter og tanker om struktur i kirken netop denne frihed.

Derfor er kirken altid også en åben kirke. Problemet er ikke for os i kirken de tomme kirker, men de lukkede kirker. Fysisk lukkede! Men også åndeligt lukkede kirker, hvor Bibelen ikke slippes løs, hvor nysgerrigheden efter at høre, hvad Gud har at sige sin menighed og mig i den, er visnet, og hvor der derfor heller ikke forkyndes et ubetinget tilsagn og løfte om Guds ufattelige ubetingede nåde i Kristus, sådan som han vil det – og vil det igen og igen.

Biskop Helge Skov beretter i en kronik for nylig om de tomme kirker om en præst, der ved sin afsked blev interviewet. Han blev spurgt om, hvad han havde fortrudt mest i sin embedstid. Og han svarede uden tøven: »Jeg har smilet for meget!«. Det blev han naturligvis af journalisten bedt om at uddybe, og han forklarede, at han havde været alt for flink, når folk kom med deres dårlige undskyldninger for ikke at komme i kirke. »Jamen, det skylder du da sandelig ikke mig nogen forklaring på, fru Jensen. Det er jo en privat sag.« I stedet for at sige: »Om du bliver væk, er naturligvis din egen sag. Det kan jeg ikke blande mig i! Men jeg gider ikke høre på dine åndssvage undskyldninger, bare fordi du vil have min velsignelse til ikke at komme. Den får du ikke!«

Smiler vi for meget i kirken? Dette hér har jo ikke noget at gøre med

at begrænse glæden, forstår man nok, men det har noget at gøre med, at vi ikke forstår, at der er pigtråd i Guds nåde. Vi stryger med hårene. Kom ind. Kom ind. Alle er velkomne. Ja, naturligvis er alle velkomne. Som om det er os, der er de generøse værter. Nej, man serviceforfladiger evangeliet. Det er, som om vi siger: »Venner kom nu indenfor. Kirken er jeres. Og dette hér gør altså slet ikke ondt.« Men det gør jo ondt at høre syndernes forladelse som et virkeligt ord til mig. Vi kan ikke i kirken tale om andet. Men vi vil jo gerne.

Det virker også sådan, når vi betænker, at de gamles møder f.eks. naturligvis endelig skal være væsentligt socialt samvær og intet andet. Vi er derfor mere optaget af wienerbrødets kvalitet – end om vi deler med hinanden dét, der er af højeste kvalitet. Derved kirkerumsisolerer vi evangeliet. Det er en mærkelig måde at ære vandreprædikanten Jesus af Nazareth på. Slip Bibelen løs i prædikenen – så kan måske Møllehave og Solsjenitsyn hvile lidt. Eller Martin A. Hansen endda også. Slip Bibelen løs i det undervisende arbejde i konfirmandstue, i menighedssal eller private hjem. Den kirkelige aftenhøjskole skal da også tage finkulturelle kirkelige emner op, men skal den absolut være kemisk fri for enhver forkyndelse af evangeliet under en eller anden form for at være kulturel? I står med ansvaret for mangt og meget i sognene som rådsmedlemmer: Slip derfor Bibelen løs!

Engang da en skare disciple forlod Jesus, sagde han bedrøvet til de 12: »Vil I også forlade mig«, og derpå svarede Peter: »Hvor skal vi gå hen, du har det evige livs ord.« Hvor dette ord slippes løs, dér falder skellene. Dette ord kan nemlig kun rækkes lige over. At slippe Bibelen løs rækker livsoplysning til mennesker. Med stolthed skal vi sige det: »Vi skammer os ikke ved evangeliet.« Det er Guds kraft til frelse. Vi kan ikke lade være med at tale om dét, vi har set og hørt.

Slippes Bibelen løs, slippes også alle de snævre opfattelser af Bibelen, som i virkeligheden beror på from bibelkritik, der lige så kynisk udvælger sig tekster, som den såkaldte historisk-kritiske metode gør det. Slipper vi Bibelen løs, så er der ikke noget med at tvinge andre til at falde på knæ for Bibelen. Vi har den i den form, Gud har givet os den. Vi gør ikke vrøvl over krybben. Vi vidner om ham, der ligger i den. Han satte alt på ét brædt – nej to – og befriede os ud af mørkets magt. Det er jo derfor traditionstabet kirkeligt set et udtryk for en folkelig kritesituation.

Men vi taler ikke om noget andet i kirken. Vor gudstjeneste er en triumfhandling: »Hører du, Helved, vor morgensang: Kristus opstod fra de døde!« Ja, det er da virkelig sandt, hvor i alverden skal vi gå hen – du har det evige livs ord. Talt til af ham er vi rene just på grund af

hans ord. Rene og frie til at leve og til at gå, hvorhen vi skal.

Tak – tak for arbejdsfællesskabet – for tilliden gennem disse mine år og for grundigt, samvittighedsfuldt og muntert samarbejde.

Båret som på lynilds-vinger
røsten, som et himmelsk effata,
kom i følge med Guds finger,
kaldte frem et stort halleluja;
øret, gennemboret,
luktes op for ordet,
i hvis røst er ånd og liv.

Folkemunden fik da mæle,
folketungen blev Guds-Åndens tolk,
og af Danmarks barnesjæle
skabte Jesus sig et udvalgt folk:
kristen-menigheden
kær ad hjertefreden,
tro og huld i liv og død.

Kirken i Grønland 1991

Beretning til Københavns landemode 1991

Ved vicebiskop Kristian Morch

Min sidste beretning begyndte jeg med at nævne, at vore bange anelser om at komme til at lide under præstemangel er ved at melde sig for alvor, da tilgangen til præsteuddannelsen har svigtet. Og som følge deraf har antallet af tjenstgørende præster ikke ændret sig, i alt 27 præster inklusive 3 provster, 2 udstationerede præster i Danmark og undertegnede. Fire af vore kolleger er konstituerede; selv om de er faldet for aldersgrænsen, nyder vi godt af deres arbejdsindsats, takket være deres gode helbred og velvillige indstilling til at give os håndsrækning.

Også i år er to af vore yderdistrikts præstegæld, Thule og Scoresby-sund vakante, men vi glæder os til at bemande dem, når den nødpræsteuddannelse, som nu kører under betegnelsen Den specielle Præsteuddannelse, som jeg varslede i min sidste beretning, bliver fuldført i udgangen af 1992. Uddannelsen, som blev påbegyndt planmæssigt i begyndelsen af dette år, kan vurderes som koncentrat af den uddannelse, som nogle af os, exam. theoler, har gennemgået. Den skal bestå af 6 kurser af 1 måneds varighed plus pastoralseminarium af halvdelen måneds varighed. De mellemliggende perioder er beregnet til selvstudium og løsning af opgaver efter studielederens skemalagte anvisninger. Uddannelsen, som foregår udelukkende på grønlandsk, er meget krævende såvel for studerende som lærere, da alle undervisningsmaterialer skal fremstilles på grønlandsk. Men det er umagen værd, da vi håber på, at vi på den måde kan danne spiren til grønlandsksproget teologisk litteratur. Den første er allerede godt på vej i form af studieleder/provst Magnus Larsens fremstilling af det fjerde evangelium. For tiden er der 12 studerende og vi regner med, at de fleste kan klare eksamenskravene, så vi kan afhjælpe den akutte præstemangel, som er hensigten med uddannelsen.

Der er ansat en ny dansk præst i Nuuk. Kangerlussuaq betjenes herfra (Nuuk) i samråd med borgerrådet (i Kangerlussuaq), mens Pituffik (Thule Air Base) kun besøges henimod højtiderne. Vi er dog begyndt at genoverveje, om det er muligt at ansætte en præst, denne gang i kombinationsstilling og om muligt med egen bolig, som er me-

re »forbrugervenlig« ikke mindst for dem, der vil kontakte en præst uden at passere altfor mange korridorer, som det havde været tilfældet tidligere.

Mens jeg dvæler lidt ved vore medarbejdere og præsteuddannelsen kan jeg ikke lade være med at nævne vores tidligere medarbejder, Henrik Wilhjelmsen, der rejste fra os i september måned i år efter at have ydet os store arbejdsindsatser siden 1964, bare med et par års afbrydelse. Det er lidt svært at remsse alle de stillingsbetegnelser op, han har i sit kølvand. Men vi husker ham bedst som præstekollega og studieleder i Upperisarsiornermik Ilisimatusarfik (Teologisk Institut). Han har altid været hjælpsom og inspirator i forskellige opgaver. F.eks. er han den første, der har fået ideen med internatkurser i forbindelse med kateketuddannelsen; nu er andre ved at følge eksemplet. Af mange grunde kommer vi til at savne Henrik.

I midten af dette år gennemførte knap 30 kateketelever deres uddannelse. Og vi har i sinde at starte igen i 1993 for at realisere vores »drøm« om at forsyne alle bebyggelser med gudstjenestelokale med uddannede kateketer. – Organistuddannelsen går planmæssigt.

I udgangen af 1990 blev to bygdekirker indviet; den ene i Isortoq, Ammassalik præstegæld og den anden i Ukkusissat i Uummannaq præstegæld, mens Qassiarsuk kirke i Narsaq præstegæld, blev genindviet i år efter restaurering.

Vore kirkegårde, som tidligere har været rene kirkelige anliggender, er nu overtaget af kommunerne, hvad anlæggelse og drift angår; dog er menighedsrepræsentanternes medindflydelse ikke sat ud af spillet dels for at bevare samarbejdet med kommunerne dels for at vedligeholde frivillige initiativer, som altid har kendetegnet vort forhold til kirkegårde og begravelsskikke.

Under behandlingen af det udkast til landstingsforordning om kirkegårde, der er rammen om kommunernes overtagelse af kirkegårde, kom et landstingsudvalg ind på, om det ikke er på tide at tænke på etablering af krematorier. Nu har Kirkenævnet sat høring i gang hos menighederne, for at kunne finde passende arbejdsgrundlag til videre behandling af sagen.

Udover de glædelige initiativer, som menighedsrepræsentanterne har udvist i form af mere aktiv deltagelse i menighedsarbejdet, prøver Kirkenævnet på at »vække« repræsentanternes medansvarfølelse for midler, som vi er sat til at forvalte.

Nuuk-præsterne prøver stadig på at udbygge deres landsdækkende telefонтjeneste bl.a. ved at supplere sig med frivillige medarbejdere; indtil nu har vi fundet 2 egne medarbejdere.

Forhandlingerne om at gøre Grønland til selvstændigt stift synes at være kommet i hårdknude og da Kirkenævnet har gjort sit forarbejde og da sagens videre forløb ligger hos Grønlands Hjemmestyre og Statsministeriet, kan jeg desværre ikke bidrage med nærmere redegørelse. Og selv om jeg aldrig har været med til at tale med store bogstaver i den forbindelse, vil jeg altid være med til at værne om vore folkekirkelige relationer til Den danske Folkekirke, som efter min ringe mening er hævet over alle mulige formuleringer, også når Grønland engang bliver selvstændigt stift under en eller anden form.

Jeg vil slutte denne beretning med ønsket om godt landemøde og kærlig hilsen til alle.

Referat af landmodeforhandlingerne den 9. oktober 1991 i Københavns Bispegård

Ved stiftskontorchef Jørgen Christiansen

Forhandlingerne påbegyndtes i Københavns Bispegård onsdag den 9. oktober 1991 kl. 10. Forhandlingerne indledtes med salme nr. 194 i Den danske Salmebog: »Herren af søvne opvågned, opsprang«. Herefter holdt biskoppen en kort andagt.

I forhandlingerne deltog landemodets medlemmer, bortset fra vicebiskop Kristian Mørch og flyverprovst Vilhelm Værgø.

Biskoppen bød velkommen til forhandlingerne, specielt til den nyudnævnte provst over Bornholms østre provsti, Jørgen Trihøj.

Der var for mødet udsendt følgende emneliste:

1. Godkendelse/supplering af emnelisten.
2. Beretning ved biskoppen – herunder om kirken i Grønland.
3. Fiscus, Nascous og Biskop Balles Legater.
4. Stiftsårbogen 1992.
5. Stillings- og pastoratsstrukturspørgsmål.
6. Bekendtgørelse om menighedsråds medvirken ved ansættelse i præstestillinger m.m., specielt for så vidt angår afstemningsreglerne.
7. Det udvidede landemøde 1992, herunder valg af prædikant ved landemodegudstjenesten 1992.
8. Eventuelt.

Ad 1. Godkendelse/supplering af emnelisten.

Emnelisten blev suppleret med et punkt 5 A: Drøftelse af 2 udkast til bekendtgørelse henholdsvis om stiftelse og ophør af medlemskab af folkekirken og om stiftelse og ophør af sognebåndsløsning samt om sognebåndsløseres valgret til menighedsråd.

*Ad 2. Beretning ved biskoppen –
herunder om kirken i Grønland.*

Biskoppen omtalte kort beretningen fra vicebiskop Kristian Mørch om kirken i Grønland, som er gengivet i stiftsårbogen side 130-132.

Endvidere oplæstes beretningen fra flyverprovst Vilhelm Væрге, der for tiden gør tjeneste på Cypern.

Herefter omtaltes spørgsmålet om Skt. Petri kirkes overgang til folkekirkelig økonomi. Der havde været 2 møder i Kirkeministeriet mellem ministeriet og Københavns Stiftsøvrighed. I det ene møde deltog tillige domprovst Arne Bugge og budgetprovst Jørgen Jessen, og i det andet tillige samtlige provster, hvis provstier helt eller delvis var beliggende i Københavns kommune. På baggrund af sammenligninger med tilsvarende kirker var det et realistisk skøn, at driftsudgifterne ville udgøre ca. 2,5 mill. kr. årligt. Kirkeministeriet fandt, at disse udgifter måtte kunne afholdes af ligningen i København, uden at kirkeskatteprocenten af den grund blev forhøjet. Udover driftsudgifterne var der tale om udgifter på ca. 27 mill. kr. til restaurering af kirkebygningen, således at den kom i forsvarlig synsmæssig stand. Disse udgifter, der skal afholdes i løbet af en årrække, kan under ingen omstændigheder afholdes af ligningen i København. I de nævnte udgifter er ikke indregnet udgifter til restaurering af gravkapellerne, som er den kirkelige økonomi helt uvedkommende.

Stiftamtmand Henning Strøm fremhævede, at også denne sag illustrerede behovet for en udligningsordning, som på et eller andet tidspunkt ville komme, selv om der var lang vej endnu.

Sagen om overførsel af udlånsmidler var nu bragt til afslutning, idet Kirkeministeriet havde anmodet 4 andre stiftsøvrigheder om afdragsfrit at udlåne 30 mill. kr. til Københavns stift. Ordningen gælder foreløbig for 5 år.

Biskoppen nævnte, at sagen om delingen af søndre provsti indtil videre forløb planmæssigt. Delingen forventes at træde i kraft 1. januar 1992.

Der henvises i øvrigt til biskoppens udførlige beretning på det udvidede landemøde, der er gengivet i stiftsårbogen side 122-129.

- Ad 3. Fiscus, Nascous og Biskop Balles Legater.*
De forelagte landemodelegater blev godkendt.
- Ad 4. Stiftsårbogen 1992.*
Det blev oplyst, at grundtemaet for stiftsårbogen 1992 endnu ikke var fastsat. Et forslag var »Fremmede blandt os«, som provst Finn Allan Ellerbek kunne anbefale under hen- syn til det store omfang, racismen havde fået i Danmark.
- Ad 5. Stillings- og pastoratsstrukturspørgsmål.*
Der fandt en omfattende drøftelse af strukturspørgsmålene sted. Landemodet vedtog følgende: »Der stiles efter et stifts- samråd eventuelt med forudgående provstisamråd omkring alle strukturspørgsmål. En udredningsgruppe bestående af de 8 provster i København og på Frederiksberg nedsættes til at gennemgå alt foreliggende materiale og diverse andre strukturoplæg med henblik på landemodets videre drøftel- ser af disse vigtige spørgsmål og med henblik på biskoppens eventuelle initiativ til gennemførelse af repræsentative over- vejelser om strukturreformer på stillings- og pastorats- og provstiområdet.« Der henvises i øvrigt til beretningen på det udvidede landemode, som er gengivet i stiftsårbogen side 124 f.
- Ad 5 A. Udkast til 2 bekendtgørelser om henholdsvis stiftelse og ophør af medlemskab af folkekirken samt om stiftelse og ophør af sognebåndsløsning samt om sognebåndsløseres valgret til me- nighedsråd.*
På baggrund af kommentarerne til de to udkast afgiver bi- skoppen sin udtalelse til Kirkeministeriet.
- Ad 6. Bekendtgørelse om menighedsråds medvirken ved ansættelse i præstestillinger m.m., specielt for så vidt angår afstemnings- reglerne.*
Biskoppen fremhævede, at var der efter de gamle regler kun faldet stemmer på 2, var der samtidig taget stilling til, hvem der var indstillet som nr. 1 og nr. 2. Efter de nye regler kunne der inddrages nye emner ved afstemning om, hvem der skul- le indstilles som nr. 2. Den, der havde fået færrest stemmer i 1. afstemning, skulle dog indstilles som nr. 3, idet der ved afstemningen om nr. 3 ikke måtte inddrages nye emner.

Dette følger af § 7, stk. 1.2. pkt., der er sålydende: »Er der ved 1. afstemning faldet stemmer på færre end 3 ansøgere, afgøres det ved de følgende afstemninger, hvem der *yderligere* skal indstilles«. D.v.s., at de 2, der har fået stemmer ved 1. afstemning, skal indstilles.

Provst Claus Harms gjorde opmærksom på spørgsmålet om, hvornår præster måtte være til stede ved møder. Som tommelfingerregel må præsterne være til stede ved alle møder, der ledes af biskop eller provst, men ikke ved møder, hvor der forhandles med ansøgere efter prøveprædiken.

Ad 7. Det udvidede landemøde 1992, herunder valg af prædikant ved landemodegudstjenesten 1992.

Provst Jørgen Trihøj og i hans forfald provst Jørgen Jessen prædikere ved landemodegudstjenesten 1992. I øvrigt fastsættes ikke yderligere program for landemødet 1992.

Ad 8. Eventuelt.

På forespørgsel fra provst Claus Harms blev det oplyst, at ansøgning om tjenestefrihed til studieformål blev bedømt af den permanente arbejdsgruppe under folkekirkens uddannelsesinstitutioner, der ifølge lovforslaget tænkes sammensat med repræsentanter for biskopperne, Præsteforeningen, De teologiske Fakulteter og repræsentanter fra uddannelsesinstitutionerne. I konsekvens heraf fremsendes sådanne ansøgninger alene tjenstligt uden anbefaling.

Forhandlingerne afsluttedes kl. 15.20.

Stiftsudvalget for Ydre Mission

Ved stiftspræst Inger Krogh Nielsen

Kirkens mission – sognets opgave. Således lyder overskriften på en tryksag, som Stiftsudvalget for Ydre Mission i Københavns Stift har udgivet, og dette kan også være overskriften over arbejdet i stiftsudvalget i det forløbne år, hvor der har været afholdt provstistævner, konfirmandtræf, stiftsstævne, og andre arrangementer forskellige steder i København og på Bornholm, der alle handlede om kirkens arbejde i og udenfor Danmarks grænser. Emnerne, der blev belyst, strakte sig vidt. Man hørte øjenvidneberetninger fra Sydøstasien, fra Filipinerne, Nepal, Bangladesh, Indien til Afrika med Tanzania, Nigeria, Den centralafrikanske Republik og så sydligt som til Madagaskar og til Danmark, hvor den indiske præst Raja Socrates Sathychandar har som opgave at være missionær blandt indvandrere og flygtninge og deres familier. Lad mig først nævne provstistævnerne.

Provstistævne i Søndre Provsti

Det årlige provstistævne blev holdt i Dragør den 16. februar 1991. Emnet var Afrika. Man havde ønsket at beskæftige sig med Tanzania og Etiopermissionens arbejde. Fra Brødremenigheden deltog missionær Jørgen Markussen, som ud fra sit emne »Udfordringer i kirken i Tanzania netop nu« gav et godt indtryk af de forhold, som kirken må arbejde under i en tid med mange problemer politisk, socialt og kirkeligt. Taleren fra Etiopermissionen nåede ikke frem, men alligevel var det en god eftermiddag. Måske var det vintervejret, vinterferie, eller måske har udvalget været for sent i gang med planlægning og indbydelser.

Provstistævne i Bispebjerg-Brønshøj Provsti

Stævnet blev holdt i Brønshøj sognecenter den 20. april 1991. Sygeplejerske Mikala Winterø fortalte om sine oplevelser som sygeplejerske og missionær i Nepal i et multinationalt og økumenisk missionselskab med 450 missionærer fra 36 nationer, nemlig United Mission to Nepal. Man fik indtryk af en broget mangfoldighed af mennesker og kulturer, religioner, af skønhed og barskhed, af politisk uro. Til trods for at det er forbudt missionærerne at prædike, er der mulighed for at arbejde der. Kirken i Nepal er kun 47 år gammel, men har allerede oplevet en utrolig vækst og tæller i dag ca. 50.000 medlemmer,

trods strenge forbud mod at skifte fra en religion til en anden og risiko for fængsel og tortur, og mange har allerede været i fængsel for deres tro. Kirken er selvstændig, og missionærerne er kun menige medlemmer.

Arbejdet blandt Vestens unge i Nepal og Indien

Derefter talte to unge volontører, der i to år har arbejdet med unge fra hele verden, som er blevet grebet af de ny-religiøse bevægelser, og søger gennem dem at få mening i tilværelsen, og tilbudene er mangfoldige. De forskellige klostre, hvor der bliver undervist i hinduisme og buddhisme findes overalt og indbyder til kurser konstant, og mange søger dem. De to volontører Berith Nord Hansen og Hanne Johansen havde arbejdet dels i Indien, dels i Nepal og fortalte levende om, hvordan det var at møde disse unge, fjernt fra det hjemlige, altid åbne for samtale, ofte havnet i forhold, de ikke kunne overskue, syge, forvirrede, i fængsel, uden penge, ensomme og desillusionerede. Det var en oplevelse at mærke de to unges engagement og deres tro på, at evangeliet høres også og netop der. De gik selv til klostrene for at erfare på egen hånd, hvad religionerne stod for.

Der udspandt sig en livlig debat med de tre talere, og vi fik meget nyt at vide.

Arbejdet på Bornholm

Der har været flere forsøg på at gøre stiftsudvalgets arbejde kendt på øen. Stiftspræsten har holdt adskillige møder i årets løb og informeret om mission. I Rønne har der været en 5 kr.'s indsamling i kirken, i Svaneke har der været udsalg i to dage, og man har i Ø-komiteen vedtaget og forberedt et projekt, som skal køre et helt år og være for hele øen. Det samler sig om Vestens unge i Østen. Meddelelsen herom er sendt til alle præster, der har været møder, vandreudstillinger, muligheder for at låne materialer til konfirmandundervisning. Ungdomssekretær Heinrich Pedersen, Dansk Santalmission vil komme til Bornholm, og holde møder, dels på gymnasiet i Rønne og om muligt i andre skoler, dels møder i en række sogne, hvor han vil fortælle om Nepal og hans og hans kones møde med de nyreligiøse der. Desuden har man oprettet en girokonto, hvor de indsamlede penge til arbejdet kan sendes.

Stiftsstævnet for ydre mission

Det årlige stiftsstævne blev holdt på Diakonissestiftelsen på Frederiksberg den 14. september 1991. Programmet var lidt anderledes

end det plejer at være, idet mission ofte har drejet sig om envejsretning fra Danmark ud i verden, men denne gang var emnet mission den modsatte vej og mission netop nu. Den indiske præst ved Apostelkirken, som er missionær blandt indvandrere og flygtninge, fortalte meget levende om, hvad det havde betydet for hans kirke i Indien at sende og tage medansvar for hans arbejde, og hvordan det var at være missionær i et fremmed land, hvordan det var at tilrettelægge arbejdet, så han kunne møde så mange som muligt med evangeliet netop nu. Det var en stor oplevelse. Han havde meget hurtigt lært sig det danske sprog.

Mission netop nu. Hvad gør man i en tid, hvor missionærernes antal er dalet helt, hvor visaer nægtes og andre vanskeligheder opstår. Så gør man det på en anden måde. KFUM-spejderne i Danmark har nemlig et projekt kørende sammen med Santalmissionens samarbejdspartner og tidligere arbejdsmark siden 1867 – Den Nordindiske Lutherske Kirke. Her har man knyttet en nær forbindelse med kirken gennem gentage besøg og økonomisk bistand, hvor der er behov, og inviteret folk derudefra. Taleren for KFUM-spejderne var kontorchef i undervisningsministeriet Lars Mortensen, som talte om sit besøg og hans indtryk derfra, og også hvad projektet betød for at kunne formidle mission ind som en naturlig del i spejdernes hverdag. KFUK-spejdernes projekt Chayana sammen med Bangladesh Lutherske kirke talte landssekretær Vibeke Lind om. Projektet gjaldt skoleuddannelse til børn i den unge kirke i Bangladesh, hvor man har samlet sig om kostskolen i Saraswatupur, også om hvordan man som bevægelse kan gøre mission levende for alle aldre.

Der var mange spørgsmål til talerne, og der var god tilslutning til stævnet.

Konfirmandtræf

Som noget nyt blev der holdt konfirmandtræf den 22. og 24. oktober i Skelgårdskirken på Amager – begge gange med god tilslutning. Missionær Mogens Mogensen fra Nigeria holdt nogle spændende undervisningstimer, hvor de blev engagerede og fik meget at høre om afrikansk kultur i hverdagen, og derefter selv fik opgaver at løse. Et forløb, som er værd at gentage.

I årets løb er tre missionærpar blevet indviet og udsendt i forskellige kirker i København. Genudsendte er også 3 missionærpar blevet. Stiftsudvalget har fået invitation til at være med og har deltaget i disse arrangementer.

Det var begivenheder i året der gik – foran ligger nye opgaver.

Præster: Tilgang – afgang

1/10 1990 – 30/9 1991

1. Førstegangs-ansatte og forflyttede fra embeder i andre stifter.
2. Embedsskifter inden for stiftet.
3. Afskedigelser.
4. Døde.
5. Forflytninger til embeder i andre stifter.

1. Førstegangs-ansatte og forflyttede fra embeder i andre stifter

1/10	1990	Niels Jørgen Riis	Frederiksberg Slotskirke, sognepræst k/b.
1/10	1990	Rolf Wilhelm Dismer	St. Petri tyske menighed i København, sognepræst.
1/12	1990	Inge Lorentsen	Aaker pastorat, sognepræst k/b.
1/12	1990	Regin Buus	Diakonissestiftelsen – Emmauskirken, præst.
1/3	1991	Niels Underbjerg	Fredens-Nazaret pastorat, delt, midl. hjælpepræst.
1/3	1991	Elizabeth Machenhauer Laursen	Kastrup pastorat, delt, midl. hjelpepræst til 29/2 1992.
1/3	1991	Birthe Margit Møller	Ansgar kirke, sognepræst.
1/6	1991	Annette Brønnum	Helligåndskirken, delt, midl. hjelpepræst til 31/5 1992.
3/6	1991	Vivi Grynderup Andersen . .	Utterslev kirke, fung. sogne- præst til 3/11 1991.
1/7	1991	Inge Weber	Vanløse kirke, sognepræst.
1/7	1991	Niels Underbjerg	Dialogpræst i København.
15/9	1991	Peter Møller Jensen	Frihavns kirke, sognpræst med bistandsforpligtelse til Frederiks pastorat til 31/7 1993.

2. Embedsskift inden for stiftet

- 1/4 1991 Ane Hjerrild ..... Vor Frue kirke, ulønnet
hjelpepræst til 31/3 1992.
1/7 1991 Henrik Ellegaard Frederiksen Skt. Markus kirke,
sognepræst k/b.
1/9 1991 Jens Robert Boje ..... Klemensker pastorat,
sognepræst k/b.

3. Afskedigelser

- 31/12 1990 Jeff Deleuran ..... Ansgar kirke.
30/4 1991 Finn Risum ..... Helligåndskirken.
31/5 1991 Hans Nebel ..... Vanløse kirke.
30/6 1991 Harry Christian Kronborg
Christensen ..... Sundby kirke.
31/7 1991 Regin Benner ..... Klemensker kirke.
30/9 1991 Børge Richardt Pedersen .... Bodilsker pastorat og provst
for Bornholms østre provsti.
30/9 1991 Gudrun Dittmann Boje
Sneppen ..... Rigshospitalet.

4. Døde

- 4/2 1991 Friedrich Nikolai Lorenzen .. Nathanaels kirke.
5/5 1991 Poul Wandall ..... Sundby kirke.
18/6 1991 Cai Otto Rasmussen ..... Lindevang kirke, general-
sekretær i Kirkefondet.
14/9 1991 Jens Kristian Enevoldsen .... Utterslev kirke.
21/9 1991 Immanuel Lindgren
Christensen ..... Timotheus kirke.
21/9 1991 Victor Møller ..... Absalons kirke.
22/9 1991 Mogens Buch ..... Elias og Maria kirker.

5. Forflytninger til embeder i andre stifter

- 1/6 1991 Thorkild Grosbøll ..... Tårnbæk pastorat,
sognepræst k/b.
1/8 1991 Anna Marie Erbs ..... Grundfør-Haldum-Vitten
pastorat, sognepræst k/b.

Landemodeberetning

1/10 1990 – 30/9 1991

Der har i det forløbne landemodeår været afholdt i alt 3 ordinationer med tilsammen 8 ordinander. I samme periode har der i Københavns stift været opslået i alt 16 præstestillinger. Disse stillinger har været søgt af i alt 229 ansøgere – et gennemsnit på 14,3 ansøgere pr. opslag.

Der har været 1 genopslag.

Ledige embeder/ansøgertal:

Kastrup kirke, deltidsbeskæftiget, midlertidig hjælpepræst	5
Fredens-Nazaret pastorat, deltidsbeskæftiget midlertidig hjælpepræst	6
Ansgar kirke, sognepræst	19
Sankt Markus kirke, sognepræst, genopslag	12
Vanløse kirke, sognepræst	25
Utterslev kirke, konstitueret i sognepræstestilling	13
Helligåndskirken, deltidsbeskæftiget, midlertidig hjælpepræst	7
Bodilsker pastorat, sognepræst k/b	3
Solvang pastorat, sognepræst med forpligtelse som studenterpræst på Amager	22
Deltidsbeskæftiget, midlertidig præst med henblik på Dialogcentrets arbejde i København	2
Klemensker pastorat, sognepræst k/b	3
Sundby kirke, sognepræst	21
Frihavns kirke, sognepræst med forpligtelse til at yde bistand til Frederiks pastorat	27
Tårnby kirke, sognepræst	21
Davids og Skt. Jakobs kirker, sognepræst	27
Bellahøj kirke, sognepræst k/b	16
<hr/> I alt	<hr/> 229

Kirkejubilæer

6/1	1991	Brorsons kirke	90 år
17/3	1991	Vor Frue kirke	800 år
25/8	1991	Skt. Johannes kirke	130 år

Genopslag

Skt. Markus kirke.

Nedlagte embeder

Ansgar kirke	kaldskapellan
Skt. Markus kirke	kaldskapellan
Allehelgens kirke	kaldskapellan
Skt. Pauls kirke	residerende kapellan
Betlehems kirke	residerende kapellan
Vor Frelser kirke	kaldskapellan
Skt. Andreas kirke	residerende kapellan
Brorsons kirke	residerende kapellan
Kildevælds kirke	residerende kapellan
Gethsemane kirke	residerende kapellan
Frederiks kirke	residerende kapellan
Blågårds kirke	residerende kapellan
Kastrup kirke	kaldskapellan
Husum kirke	kaldskapellan
Højdevangskirken	kaldskapellan
Davids kirke	sognepræst

Oprettede embeder

- 15/3 1991 Solvang pastorat, sognepræst med forpligtelse til at gøre tjeneste som studenterpræst.
- 1/7 1991 Deltidsbeskæftiget, midlertidig præst med særligt henblik på Dialogcentrets arbejde i København.
- 12/7 1991 Davids og Skt. Jakobs kirker, sognepræst.

Navne og adresser

Biskop Ole Bertelsen, Nørregade 11 1165 København K	33 13 35 08
Stiftamtmand Henning Strøm, Nannasgade 28 2200 København N	31 85 42 00
Københavns stiftsadministration, Nørregade 11 1165 København K Tlf.: 33 13 35 08 (bispekontoret) 33 13 28 83 (stiftsøvrigheden) 33 12 40 40 (stiftskassereren) Giro nr. 5 91 00 05	
Stiftskontorchef, amanuensis, cand.jur. Jørgen Christiansen	lokal 237
Stiftsfuldmægtig, cand.jur. Anne Margrethe Andersen	lokal 223
Stiftskasserer Frank Menzel	lokal 241
Grethe Herse	lokal 220
Lili Jespersen	lokal 231
Sysette Rosengreen	lokal 235
Joan Brodersen	lokal 225
Anne Margrethe Hvass/Inge Wulff Christensen	lokal 226
Birte Amsinck	lokal 242
Kirsten Frisenvang	lokal 243
Jørgen Nielsen	lokal 244
Tina Thorsted	lokal 246
Portner Ole Hilden	lokal 229
Københavns kirkelige budgetkontor, Nørregade 11 1165 København K Budgetprovst Jørgen Jessen Mogens Østergaard Jensen	33 13 38 50

Provster:

Domprovst Arne Bugge, Fiolstræde 8 1165 København K	33 14 74 32
Provst Claus Harms, Holmens kirke Holmens Kanal, 1060 København K	33 11 37 40
Provst Finn Allan Ellerbek, Bragesgade 35 2200 København N	31 86 09 39
Provst Erik Norman Svendsen, E. C. Hammersvej 8 2791 Dragør	31 53 01 80
Provst Jørgen Jessen, Vesterbrogade 46, 3. th. 1620 København V	31 24 17 42
Provst Hans Lundsteen, Dronningensvej 25 2000 Frederiksberg	31 87 45 83
Provst Karsten Arboe Woll, Brønshøj Kirkevej 6 2700 Brønshøj	31 28 00 43
Provst Hans Hermansen, Chr. Bergs Allé 3 2500 Valby	31 16 13 68
Provst Henning Hansen, Snorrebakken 54 B Knudsker, 3700 Rønne	56 45 32 95
Provst Jørgen Trihøj, Udegårdsvejen 2 Poulsker, 3730 Neksø	56 48 80 40
Feltprovst Jens Rode, Kastellet 16 2100 København Ø	33 15 13 06
Flyverprovst Vilhelm E. Værge, Grove Præstegaard 7540 Haderup	97 14 30 73

Provstiudvalgene:

Vor Frue provsti: Formand domprovst Arne Bugge
Cai Svendsen, Hvedemarken 19, 2860 Søborg
Arne Zeltner, Lundegårdsvej 25, 2900 Hellerup
Christian Poulsen, Egely Allé 4 B, Slagslunde, 3660 Stenløse
Peter Windfeld, Sirgræsvej 76, 1. th., 2770 Kastrup

Holmens provsti: Formand provst Claus Harms
Aage Deleuran, Carl Johansgade 1, 2100 København Ø
Jørgen Ougård, Følfodvej 200, 2300 København S
Elisabeth Hertz, Willemoesgade 50, st., 2100 København Ø

Københavns nordøstre provsti: Formand provst Finn Ellerbek
Knud Cardél, Ryparken 50, st., 2100 København Ø
Helge Juul Nielsen, Vølundsgade 32, 1. th., 2200 København N
Jenny Bisgaard Larsen, Tagensvej 35, 2. tv., 2200 København N
Ellen Bodil Christensen, Lurdtoftegade 84, st.tv., 2200 Kbhvn. N

Københavns søndre provsti: Formand provst Erik Norman Svendsen
Anne Knudsen, Kastanievej 28, 2791 Dragør
Axel Carlsen, John Tranums Allé 13, 2770 Kastrup
Knud Aksel Jensen, Gl. Kirkevej 134, lejl. 213, 2770 Kastrup
Rolf Kallesøe, Gyldenlakvej 20, 2300 København S

Københavns vestre provsti: Formand provst Jørgen Jessen
Haldis Jeppesen, Ernst Kapersvej 18, st.tv., 2450 København SV
Mogens Nissen, Rytterhusene 72, 2620 Albertslund
Hans Ove Jensen, Sønder Boulevard 122, 4. th., 1720 København V
Paul Wandt, Sønder Boulevard 129, st.tv., 1720 København V

Frederiksberg provsti: Formand provst Hans Lundsteen
Erik Rønnow Larsen, Nitivej 3, 2000 Frederiksberg
Gerd Pelle Hansen, Bernhard Bangs Allé 3, 2000 Frederiksberg
Povl Eiler Hansen, Vibeholmen 2, 2500 Valby
Leif Bjørn Sørensen, Glahns Allé 33, 4., 2000 Frederiksberg

Bornholms vestre provsti: Formand provst Henning Hansen
Poul Møller Gregersen, Stengade 63, 3700 Rønne
Bernt Kristian Lind, Storegade 21, 3790 Hasle
Dagmar Westh, Hallebakken 11, Knudsker, 3700 Rønne
Robert Peter Kure, Assereng 3, 3770 Allinge

Bornholms østre provsti: Formand provst Jørgen Trihøj
Jens Otto Dam-Larsen, Klinteby Kirkevej 2, 3730 Neksø
Arne Kjøller, Solstien 1, 3760 Gudhjem
Birthe Kjøller, Lærkevej 11, 3751 Østermarie
Erik Dam Nygaard, Møllevænget 3, 3730 Neksø

Bispebjerg-Brønshøj provsti: Formand provst Karsten Woll
Carl Emil Nielsen, Nøkkerosevej 26, 2400 København NV
Hans Georg Hegelund, Trekløvervej 3 B, 2400 København NV
Karen Lisbeth Rasmussen, Amagerfælledvej 32, 1. th.,
2300 København S

Viggo Petersen, Grønnemose Allé 28, 2400 København NV

Valby-Vanløse provsti: Formand provst Hans Hermansen
Erik Nielsen, Perlevej 34, 2650 Hvidovre
John Birkemose Nielsen, Lørenskogvej 18, 2610 Rødovre
Poul Nedergaard, Nystedvej 23, 2500 Valby

Stiftsøkonomiudvalgets medlemmer:

Vor Frue provsti:

Cai Svendsen, Hvedemarken 19, 2800 Søborg. 31 67 34 37

Holmens provsti:

Iris Friland, Harald Kildesvej 10, 4. tv., 2500 Valby. 31 30 25 01
Sommeradresse: Irisvænget 30, Tjørnebjerg, 2750 Ballerup

Københavns nordøstre provsti:

Knud Cardél, Ryparken 50, 2100 København Ø. 31 20 39 17

Københavns søndre provsti:

Axel Carlsen, John Tranums Allé 13, 2770 Kastrup. 31 50 28 41

Københavns vestre provsti:

Haldis Jeppesen, Ernst Kapersvej 18, st.tv., 2450 København SV.
31 31 68 86

Frederiksberg provsti:

Kjeld Ivar Arnberg, Mariendalsvej 85, 2000 Fr.berg. 31 34 33 45

Bornholms vestre provsti:

Bernt K. Lind, Storegade 21, 3790 Hasle. 56 96 41 86

Bornholms østre provsti:

Jens Otto Dam-Larsen, Klinteby Kirkevej 2, Ibsker, 3730 Nexø.
56 49 40 64

Bispebjerg-Brønshøj provsti:

Carl Emil Nielsen, Nøkkerosevej 26, 2400 København NV.
31 56 10 91

Valby-Vanløse provsti:

Poul Nedergaard, Nystedvej 23, 2500 Valby. 31 46 86 56

Kgl. Bygningsinspektører:

Kgl. bygningsinspektør, arkitekt m.a.a. David Bretton-Meyer,

Tuborg Havnevej 7, 2900 Hellerup. 39 27 14 11.

Område: Frederiksberg kommune (Frederiksberg provsti) samt Københavns kommune bortset fra de til arkitekt Gehrdt Bornebusch henlagte kirker, jfr. nedenfor.

Kgl. bygningsinspektør, arkitekt m.a.a. Gehrdt Bornebusch,

Frederiksholms Kanal 16 B, 1220 København K. 33 13 35 19.

Område: Bornholms amt, Københavns amt (herunder Dragør og Tårnby kommuner, der udgør en del af søndre provsti) samt i Københavns kommune: Den resterende del af søndre provsti samt følgende kirker: Brønshøj kirke, Vanløse kirke, Hyltebjerg kirke, Utterslev kirke, Grøndals kirke, Adventskirken, Ansgarkirken, Bellahøj kirke, Husum kirke, Husumvold kirke og Tingbjerg kirke.

Bygningskonsulenter:

For præstegårde i Københavns og Frederiksberg kommuner:

Arkitekt m.a.a. Peter Brogaard, Lundtoftevej 294,

2800 Kgs. Lyngby. 42 87 48 58.

For præstegårde i Københavns amt:

Arkitekt m.a.a. Mads Drosted, Strandgade 91, 3000 Helsingør.

49 21 12 22.

For præstegårde i Bornholms amt:

Arkitekt m.a.a. Jørn Appel, Dampmøllegade 14, 3700 Rønne.

56 95 58 44.

Præstegårdskonsulent for præstegårde i Københavns amt:

Gårdejer Frede Nielsen, Maglemosegård, Holløselundvej 57,

3210 Vejlbj. 42 30 60 15.

Præstegårdskonsulent for præstegårde i Bornholms amt:

Borgmester, gårdejer Harald Kjøller, Valnøddegård,

Bohnebakken 22, Tejn, 3770 Allinge. 56 48 41 38.

Kirkegårdskonsulent:

Landskabsarkitekt m.d.l. Torben Michelsen, Krøjerup Overdrev 12,
4180 Sorø. 43 63 16 53.

Øvrige konsulenter:

Orgelkonsulent:

Organist H. Hildebrandt Nielsen, Frederiksdals Allé 15, 7800 Skive.
97 52 15 14.

Klokkekonsulent:

Organist Bendt Gammeltoft-Hansen, Strandvej 13, 5700 Svendborg.
62 21 39 68.

Varmekonsulent:

Professor, civilingeniør Vagn Korsgaard, Donsevej 3,
2970 Hørsholm. 42 18 01 04.

Nationalmuseet/Det særlige Kirkesyn:

Nationalmuseet/Det særlige Kirkesyn, Frederiksholms Kanal 12,
1220 København K. 33 13 44 11.

Akademiet for de skønne Kunster v/Akademirådets udvalg for
Kirkekunst, Kgs. Nytorv 1, 1150 København K. 33 12 68 60.

Landsforeningen for Bedre Hørelse, Kong Georgs Vej 13,
2000 Frederiksberg. 38 88 16 44.

Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg (kirkeskibe),
3000 Helsingør. 49 21 06 85.

Den særlige sagkyndige i sager vedr. vurdering af præsteboliger:

Fuldmægtig Gorm Fogh-Nielsen, Skt. Knudsvej 20,
1903 Frederiksberg C. 31 24 38 48.

Kirkeministeriet, Frederiksholms Kanal 21, 1220 København K.
33 92 33 90.

Medlemmer af bestyrelsen for Københavns Stiftsfond:

Biskop Ole Bertelsen, Nørregade 11, 1165 København K.
33 13 35 08. **Formand**

Stiftamtmand Henning Strøm, Nannasgade 28, 2200 København N.
Provst Karsten Woll, Brønshøj Kirkevej 6, 2700 Brønshøj.
Sognepræst Gurli Vibe Jensen, Nørrebrogade 8, 3. tv.,
2200 København N.

Gårdejer Poul Nielsen, Aspevej 29, 3751 Østermarie.
Museumsleder Inge Nørballe, Gl. Kongevej 120, 1850 Frb. C.
Jens William Grav, Siciliensgade 1, 4. tv., 2300 København S.
Cand.theol. Gitte Raun Iversen, Øster Søgade 100, 4.th.
2100 København Ø.

Sekretær: Stiftskontorchef, amanuensis, cand.jur.
Jørgen Christiansen.

Kasserer: Stiftskasserer Frank Menzel.
Giro nr. 1 00 11 91.

Stiftsudvalget for det mellemkirkelige arbejde i Københavns stift:

Biskop Ole Bertelsen, Nørregade 11, 1165 København K. 33 13 35 08.
Cand.polit. Niels Bartholdy, Esbern Snaresgade 4, 3.th.,
1725 København V.

Universitetslektor Karsten Fledelius, Holsteinsgade 9, 3. th.,
2100 København Ø.

Stud.theol. Sabine Kleinbeck, Ålestrupvej 25, 2500 Valby.

Forlagsredaktør, cand.theol. Birgitte Larsen,

Horsekildevej 28, 3. tv., 2500 Valby.

Sognepræst Anders Borre Gadegaard, Svanevænget 5,
2100 København Ø. **Formand**

Generalsekretær, pastor Niels Jørgen Cappelørn,
Upsalagade 22, st. tv., 2100 København Ø.

Stiftsinitiativudvalget:

Biskop Ole Bertelsen, Nørregade 11, 1165 København K.

Sognepræst Birte Andersen, Emdrupvej 42, 2100 København Ø.

Generalsekretær, pastor Niels Jørgen Cappelørn,

Upsalagade 22, st.tv., 2100 København Ø.

Programredaktør, pastor Mogens Hansen, Torvegade 35,
1400 København K.

Sognepræst Helge Lundblad, Pile Allé 1, 2000 Frederiksberg.

Lektor Karen Lundblad, Pile Allé 1, 2000 Frederiksberg.

Generalsekretær, pastor Jens Christian Nielsen, Strindbergsvej 12,
2500 Valby.

Skoleinspektør C. J. Stoklund, Anemonevej 37, 2970 Hørsholm.
Provst Erik Norman Svendsen, E. C. Hammers Vej 8, 2791 Dragør.
Pastor em. Johannes Langhoff, Dronninggårdsvej 2, 3., 2840 Holte.

Stiftsudvalget for børne- og familierbejdet:

Forstander Sven Gudman, Sveasvej 4, 1917 København V.

Sognepræst Corrie de Place Hansen, Eskildstrupvej 1,
2700 Brønshøj.

Birthe Ahlmann Jensen, Dronningensvej 14, 2000 Frederiksberg.

Sognepræst Mariann Schilder-Knudsen, Østerbrogade 59,
2100 København Ø.

Seminarielektor Karen Lundblad, Pile Allé 1, 2000 Frederiksberg.

Stiftsudvalget for gudstjenesteliv:

Sognepræst Henrik Ellegaard-Frederiksen,
Thorvaldsensvej 29, 1. th., 1871 Frederiksberg C.

Programsekretær, pastor Mogens Hansen, Torvegade 35,
1400 København K.

Sognepræst Frederik Hjerrild, Strindbergsvej 34, 2500 Valby.

Sekretær, stud.theol. Anne Birthe Holck,
J. P. E. Hartmanns Allé 2A, 2500 Valby.

Civilingeniør Lisbet Vraa-Jensen, Kastelsvej 1, 2100 København Ø.

Organist Ole Olesen, Nørre Voldgade 54, 4. th., 1358 København K.

Organist Gunnar Svensson, Hagbardvej 22, 2300 København S.

Stiftsudvalget for kirkelig voksenundervisning:

Sognepræst Erling Agnild, Møllegade 1, 2791 Dragør.

Steen Haarløv, Gustav Johannsensvej 17, 2000 Frederiksberg.

Lektor Nina Tange Kristensen, Charlottenlundvej 7, st.tv.,
2900 Hellerup.

Afdelingsleder A. M. Boile Nielsen, Materialecentralen,
Frederiksberg Allé 10, 1820 Frederiksberg C.

Sognepræst Karen Marie Mortensen, Brønshøjvej 24,
2700 Brønshøj.

Stiftsudvalget for Ydre Mission i Københavns stift:

Cand.theol. Betty From Jensen, Ingolfs Allé 40, 2300 København S.

Stiftspræst Inger Krogh Nielsen, Vinkelager 62, 1. th., 2720 Vanløse.

Pastor Erik Gerner, Sophus Clausensvej 10, lejl. 1,
2920 Charlottenlund.

Viceskoleinspektør Kirsten Due, Aldersrogade 45 B, 2. tv.,
2200 København N.
Sognepræst Ole Askov Olsen, Gl. Kongevej 25, 5., 1610 Kbhvn. V.
Laborant Flemming Vangsgaard, Magleparken 162, 3.,
2750 Ballerup.
Vibeke Lind, Vingårdsstræde 22, 4. tv., 1070 København K.
Skoleleder Allan Bäck, Lindegårdsvej 37 A, 2920 Charlottenlund.
Elsebeth Juul, Dag Hammerskjöldsgade 9, 4. th., 2100 Kbhvn. Ø.
Grete Petersen, Normasvej 37, st.th., 2000 Frederiksberg.
Personalesekretær Linda Holst Nielsen, Folkekirkens Nødhjælp,
Skt. Peders Stræde 3, 1453 København K.
Driftsleder Karen-Lisbeth Rasmussen, Amager Fælledvej 32, 1.,
2300 København S.
Sognepræst Erik Balslev-Clausen, A. F. Kriegersvej 5 E,
2100 København Ø.
Sognepræst Niels Henrik Lyngbye, Svanekevej 9, 3751 Østermarie.
Biskop Ole Bertelsen, Nørregade 11, 1165 København K. **Formand**
Provst Hans Hermansen, Chr. Bergs Allé 3, 2500 Valby.
Stiftspræst Peter Buch, Åvej 2, 3700 Rønne.

Københavns Stiftsfond

Regnskab for 1990

Resultatopgørelse

Indtægter:

Indkomne bidrag	173.696,00	
Renter bank	1.614,05	
Renter giro	1.134,87	
		<u>176.444,92</u>

Udgifter:

Stiftsårbog 1990:

Trykning	51.932,15	
Honorarer	6.400,00	
	<u>58.332,15</u>	
÷ betaling	37.000,00	21.332,15
Kontorhold, gebyrer m.v.		18,00
Rejsegodtgørelse bestyrelsesmedlem fra Bornholm		1.151,60

Uddelinger:

Stiftsudvalg for Ydre Mission	2.000,00	
Kontakttjenesten for handicappede	15.000,00	
Religionspædagogisk studiecenter	4.000,00	
Stiftspræstekursus	41.300,00	
Folk og kirke i hovedstaden	10.000,00	
Diverse bevillinger	15.661,00	87.961,00
		<u>110.462,75</u>
Driftsresultat		<u>65.982,17</u>

<i>Balance</i>			
<i>Aktiver</i>			
Bankonto SDS 870-17-40026		71.604,31	
Girokonto 1 00 11 91		88.975,65	
Debitorer		<u>129.104,00</u>	289.683,96
 <i>Passiver</i>			
Kreditorer		58.332,15	
 <i>Egenkapital</i>			
Saldo pr. 1/1-1990	165.369,64		
Driftsresultat overført fra resultatopgørelse	65.982,17		
		<u>231.351,81</u>	
Overført til særlig reserve	÷7.697,31		
		<u>223.654,50</u>	
Særlig reserve indkommet i 1987			
til biskoppens 60 årsdag	7.697,31	<u>231.351,81</u>	289.683,96

Regnskabet er periodiseret, således at indtægter og udgifter vedr. 1990, der er afholdt i 1991, er medtaget i regnskabet.

København, den 4. marts 1991

Frank Menzel

Foranstående regnskab for Københavns Stiftsfond for 1990, har vi revideret.

*København, den 6. maj 1991
MORTENSEN & BEIERHOLM A/S
Statsautoriserede Revisorer, København*

*Valdemar Hansen
statsautoriseret revisor*

Oversigt over sognenes bidrag til Københavns Stiftsfond 1990:

Absalons	4.000,00	Hasle	1.050,00	Simeon	2.000,00
Advents	1.500,00	Helligkors	1.000,00	Simon Peter	1.500,00
Allehelgens	1.000,00	Helligånds	4.000,00	Sion	2.000,00
Allinge	600,00	Holmens	2.000,00	Sjælør	3.000,00
Ansgar	800,00	Husum	3.600,00	Skelgård	1.500,00
Apostel	2.000,00	Husumvold	1.500,00	Skt. Andreas	1.300,00
Bellahøj	5.000,00	Højdevang	4.696,00	Skt. Jacob	500,00
Bethlehems	2.000,00	Johs. Døbers	1.000,00	Skt. Pauls	700,00
Brorson	2.000,00	Kapernaums	2.500,00	Skt. Stefan	2.000,00
Blågård	1.550,00	Kastels	2.000,00	Solbjerg	1.500,00
Davids	3.000,00	Kastrup	2.000,00	Solvang	1.000,00
Dragør	1.500,00	Kingos	6.000,00	Store Magleby	5.600,00
Elias	3.000,00	Klemensker	500,00	Sundby	4.000,00
Enghave	2.000,00	Knudsker	1.000,00	Tagsbo	2.000,00
Emdrup	2.000,00	Kristkirken	1.500,00	Taksigelse	700,00
Esajas	1.000,00	Lindevang	1.500,00	Tingbjerg	4.000,00
Filips	1.000,00	Lundehus	4.000,00	Timotheus	5.000,00
Flintholm	2.000,00	Luther	1.000,00	Trinitatis	4.000,00
Fredens	1.000,00	Maria	1.500,00	Tårnby	1.500,00
Frederiks	1.000,00	Mariendal	1.000,00	Utterslev	2.500,00
Frederiksberg	1.200,00	Margrethe	1.500,00	Valby	2.000,00
Frederiksb. slots	1.500,00	Nathanaels	1.000,00	Vanløse	1.600,00
Frederiksholms	2.000,00	Nazaret	1.200,00	Vestermarie	500,00
Frihavns	1.500,00	Nylars	600,00	Vigerslev	1.500,00
Gethsemane	1.000,00	Rutsker	300,00	Vor Frelser	3.000,00
Godthaab	3.500,00	Samuels	1.000,00	Vor Frue	7.500,00
Grundtvigs	700,00	Sct. Johannes	4.000,00	Østermarie	1.000,00
Grøndals	2.000,00	Sct. Matthæus	2.500,00	Aalholm	1.500,00
Hans Egede	1.000,00	Sct. Nicolai	800,00	Diverse	200,00
<hr/>					
I alt 173.696,00					

Vedrørende indsendelse af ansøgninger til og afholdelse af møder i bestyrelsen for Københavns Stiftsfond:

Bestyrelsen afholder ordinære møder hvert år i marts og september måned

Ansøgninger, der ønskes behandlet af bestyrelsen, må derfor være bestyrelsen i hænde *senest henholdsvis 15. februar og 15. august.*

Bestyrelsen har i øvrigt vedtaget, at man ikke vil yde tilskud til arrangementer, der har fundet sted på tidspunktet for ansøgningens indsendelse.

Ansøgninger indsendes til:

Københavns Stiftsfond, Bispegården, Nørregade 11, 1165 København K

Fiscus Ecclesiasticus

1. januar – 31. december 1990

Driftsregnskab

Indtægter

Renter af kapital pr. 11.06.90	kr.	3.487,28	
Renter af kapital pr. 11.12.90	kr.	3.688,82	7.176,10
			<hr/>
			kr. 7.176,10

Udgifter

Udbetalte legatportioner pr. 11.12.90	kr.	300,00	
Renter ved køb af obligationer	kr.	63,88	
			<hr/>
			kr. 363,88
Saldo overført til formueregnskab	kr.	6.812,22	
			<hr/>
			kr. 7.176,10

Formueregnskab

Aktiver

Obligationsbeholdning pr. 01.01.1990				kr.	76.200,00
Udtrukne obligationer:					
11.06.90:					
KD0763424	0710210	kr.	100,00		
104016059218	0790028	kr.	100,00		
	0790168	kr.	100,00		
	0790311	kr.	200,00		
106034001301	0730392	kr.	100,00	kr.	÷600,00
11.12.90					
104016059218	0790311			kr.	÷100,00
				kr.	75.500,00
Indkøbte obligationer:					
12.02.90:					
KD0763424	0860425			kr.	5.000,00
06.07.90:					
KD0763424	0860425			kr.	5.000,00
				kr.	85.500,00
Kontant beholdning pr. 01.01.1990	kr.	6.756,75			
Udtrukne obligationer	kr.	700,00			
Anvendt køb af obligationer	kr.	÷9.955,00			
Overført fra driftsregnskab	kr.	6.812,22		kr.	4.313,97
				kr.	89.813,97

Passiver

Obligationsbeholdning pr. 31.12.1990:

KD0763424	0710210	5,0	2022	kr.	3.500,00	
	0860271	9,0	2004	kr.	800,00	
	0860409	10,0	1999	kr.	4.000,00	
	0860417	10,0	2004	kr.	800,00	
	0860425	10,0	2009	kr.	48.000,00	
	0860492	10,0	2001	kr.	2.000,00	
	0860557	12,0	2001	kr.	3.000,00	kr. 62.100,00
104016059218	0730025	3,5	2007	kr.	1.700,00	
	0730092	4,0	2007	kr.	3.000,00	
	0730106	4,0	2021	kr.	1.800,00	
	0730270	5,0	2021	kr.	1.000,00	
	0730432	6,0	2006	kr.	1.500,00	
	0790028	3,5	2011	kr.	2.300,00	
	0790044	4,0	2000	kr.	1.400,00	
	0790087	4,5	2022	kr.	900,00	
	0790168	5,0	2014	kr.	2.300,00	
	0790311	6,0	1997	kr.	900,00	
104000163597	0850276	7,0	2014	kr.	2.900,00	
	0850365	9,0	2014	kr.	2.700,00	kr. 22.400,00
10101935567	0780030	4,0				kr. 1.000,00
						kr. 85.500,00
Kontant beholdning pr. 31.12.90						kr. 4.313,97
						kr. 89.813,97
Kursværdi obligationer pr. 31.12.1990						kr. 76.011,65
Kontantbeholdning pr. 31.12.1990						kr. 4.313,97
Kursværdi i alt pr. 31.12.1990						kr. 80.325,62

Københavns stiftsadministration 20. februar 1991

Ole Bertelsen/Frank Menzel

Pastor emer. Mathias Nascou's Legat

1. januar – 31. december 1990

Driftsregnskab

Indtægter

Renter af kapital pr. 11.06.90	kr. 4.134,03	
Renter af kapital pr. 11.12.90	kr. 4.346,44	kr. 8.480,47
	<hr/>	
Overført fra 30324 Ministerium Hafniense 1990		kr. 13,58
		<hr/>
		kr. 8.494,05
		<hr/>

Udgifter

Udbetalte legatportioner pr. 11.06.90	kr. 280,00	
Udbetalte legatportioner pr. 11.12.90	kr. 360,00	kr. 640,00
	<hr/>	
Renter ved køb af obligationer		kr. 63,88
		<hr/>
		kr. 703,88
Saldo overført til formueregnskab		kr. 7.790,17
		<hr/>
		kr. 8.494,05
		<hr/>

Formueregnskab

Aktiver

Obligationsbeholdning pr. 01.01.90			kr.	91.800,00
Udtrukne obligationer:				
02.01.90:				
KD0763432	0860409		kr.	÷1.000,00
11.06.90:				
104016059234	0790311	kr.	100,00	
106033053188	0730025	kr.	100,00	
	0730092	kr.	200,00	
	0730432	kr.	200,00	kr. ÷600,00
11.12.90:				
KD0763432	0710210	kr.	100,00	
104016059234	0730025	kr.	100,00	
	0730432	kr.	100,00	
	0790052	kr.	200,00	
	0790087	kr.	100,00	
	0790311	kr.	200,00	kr. ÷800,00
				kr. 89.400,00
Indkøbte obligationer:				
12.02.90:				
KD0763432	0860425		kr.	5.000,00
06.07.90:				
KD0763432	0860425		kr.	5.000,00
				kr. 99.400,00
Kontant beholdning pr. 01.01.90		kr.	6.246,02	
Udtrukne obligationer		kr.	2.400,00	
Anvendt køb af obligationer		kr.	÷9.955,00	
Overført fra driftsregnskab		kr.	7.790,17	kr. 6.481,19
				kr. 105.881,19

Passiver

Obligationsbeholdning pr. 31.12.90:

KD0763432	0670995	7,0	2017	kr.	1.000,00	
	0710210	5,0	2022	kr.	1.800,00	
	0860271	9,0	2004	kr.	1.200,00	
	0860409	10,0	1999	kr.	5.000,00	
	0860417	10,0	2004	kr.	3.700,00	
	0860425	10,0	2009	kr.	56.000,00	
	0860492	10,0	2001	kr.	4.000,00	
	0860557	12,0	2001	kr.	2.000,00	kr. 74.700,00
104016059234	0730025	3,5	2007	kr.	5.200,00	
	0730092	4,0	2007	kr.	1.200,00	
	0730106	4,0	2021	kr.	1.800,00	
	0730270	5,0	2021	kr.	900,00	
	0730432	6,0	2006	kr.	3.000,00	
	0790028	3,5	2011	kr.	1.600,00	
	0790052	4,0	2020	kr.	3.300,00	
	0790087	4,5	2022	kr.	2.900,00	
	0790311	6,0	1997	kr.	900,00	
	0790346	7,0	2032	kr.	1.000,00	
	0850365	9,0	2014	kr.	1.900,00	kr. 23.700,00
10101935554	0780030	4,0				kr. 1.000,00
						kr. 99.400,00
Kontant beholdning pr. 31.12.90						kr. 6.481,19
						kr. 105.881,19
Kursværdi obligationer pr. 31.12.1990						kr. 88.658,35
Kontant beholdning pr. 31.12.1990						kr. 6.481,19
Kursværdi i alt pr. 31.12.1990						kr. 95.139,54

Københavns stiftsadministration 21. februar 1991

Ole Bertelsen/Frank Menzel

Biskop N. E. Balle's Legat

1. januar – 31. december 1990

Driftsregnskab

Indtægter

Renter af kapital pr. 11.06.90	kr.	700,13
Renter af kapital pr. 11.12.90	kr.	745,26
		<hr/>
	kr.	1.445,39

Udgifter

Depotafgift 01.12.89 – 30.11.90	kr.	52,40
Renter ved køb af obligationer	kr.	1,39
		<hr/>
	kr.	53,79
Saldo overført til formueregnskab	kr.	1.391,60
		<hr/>
	kr.	1.445,39

Formueregnskab

Aktiver

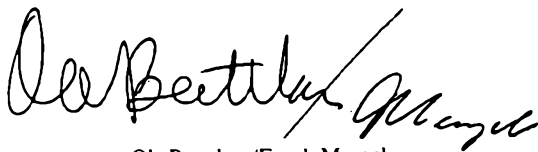
Obligationsbeholdning pr. 01.01.90	kr.	17.500,00
Indkøbte obligationer:		
06.07.90:		
KD0778184 0860425		<hr/>
	kr.	1.000,00
		kr. 18.500,00
Kontant beholdning pr. 01.01.90	kr.	801,83
Anvendt køb af obligationer	kr.	÷1.090,50
Overført fra driftsregnskab	kr.	1.391,60
		<hr/>
	kr.	1.102,93
		<hr/>
	kr.	19.602,93

Passiver

Obligationsbeholdning pr. 31.12.90:

KD0778184	0670081	3,5	2011	kr.	400,00	
	0670146	4,0		kr.	200,00	
	0670170	4,0	2010	kr.	100,00	
	0670243	4,0	2022	kr.	200,00	
	0670715	6,0	2028	kr.	1.200,00	
	0670995	7,0	2017	kr.	600,00	
	0671134	10,0	2013	kr.	100,00	
	0860409	10,0	1999	kr.	1.000,00	
	0860417	10,0	2004	kr.	700,00	
	0860425	10,0	2009	kr.	9.000,00	
	0860492	10,0	2001	kr.	1.000,00	kr. 14.500,00
3102106989	0990159	3,5				kr. 4.000,00
						kr. 18.500,00
Kontant beholdning pr. 31.12.90						kr. 1.102,93
						kr. 19.602,93
Kursværdi obligationer pr. 31.12.1990						kr. 14.573,50
Kontant beholdning pr. 31.12.1990						kr. 1.102,93
Kursværdi i alt pr. 31.12.1990						kr. 15.676,43

Københavns stiftsadministration 20. februar 1991

Ole Bertelsen/Frank Menzel

Biskoppen træffes som regel telefonisk tirsdag, onsdag,
torsdag og fredag kl. 12-13 og iøvrigt efter aftale,
telefon 33 13 35 08.